

Senatores ab urbe Roma abessent. Deinde, priusquam in provinciã suam ab bellum, quod cum Boijs gerendum erat, in Cisalpina Gallia proficisceretur, postulauit ab Senatu, ut pecunia sibi decerneretur ad ludos, quos prator in Hispania inter ipsium discrimen pugnae uouisset. Nouum atq; iniquum postulare est uisus. Censuerunt ergo, quos ludos inconsulto Senatu ex sua uinuis sententia uouisset, eos uel de manubijs, si quam pecuniam ad id referuisset, uel sua ipse impensa faceret. Eos ludos per dies decem P. Cornelius fecit. Per idem ferè tempus aedes matris magnae Ideae dedicata est, quam deam is P. Cornelius aduectam ex Asia in Palatium à mari detulerat. Locauerant eadem faciendam M. Linius C. Claudius Censores, M. Cornelio T. Sempronio Coss. Tertio decimo anno posteaquam locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus, ludiq; ob dedicationem eius facti, quos primos scemicos fuisse Valerius Antias est autor, Megalestia appellatos. quidam ab ipso Nastica factam dedicatamq; ferunt. Cum adhuc Romae maneret, nunciatis prodigijs, iussus à Senatu est, ut quibus dijs quibusq; hostijs edixissent Decemuri, sacrificaret. Placatis dijs nunc uotis rite soluendis, nunc prodigijs expandis, in provinciam proficiscitur, atque inde Gn. Domitium proconsulem dimisso exercitu Romam decedere iussit. Ipse in agrorum Boiorum legiones induxit, ac duobus ferè post mensibus cum Boiorum exercitu signis collatis egregie pugnavit. Duodeciginta millia hostium caesa Antias Valerius scribit, capta tria millia & quadringentos, signa militaria CXXIII. equos mille ducentos triginta, carpenta ducenta quadraginta septem, ex uictoribus mille quadringentos octoginta quatuor cecidisse. Vbi in numero scriptori parum fidei sit, quia in augendo eo non alius intemptior est. Magnam tamen uictoriam fuisse apparet, quod et castra capta sunt, & Boij post eam pugnam extemplo dediderunt sese, & quod supplicatio eius uictoriae causa decreta ab Senatu, uictimaq; maiores caese. Inde primò obsidibus à Boiorum gente acceptis, aegri parte ferè dimidia eos multauit, quo, si uellet, Populus Romanus coloniam mittere possit. Inde Romam ut ad triumphum haud dubitè decedens

Megalestia.

decedens, exercitum dimisit, & adesse Romae ad diem triumphi iussit. Ipse postero die, quam uenit, senatu in aedem Bellonae uocato, cum de rebus ab se gestis differuisset, postulauit, ut sibi triumphanti liceret in urbem inuehi. P. Sempronius Blaesus Tribunus plebis non negandum Scipioni, sed differendum honorem triumphi censebat: bella Ligurum Gallicis semper iuncta fuisse, eas inter se gentes mutua ex propinquo ferre auxilia. si P. Scipio deuictis acie Boijs, aut ipse cum uictore exercitu in agrum Ligurum transisset, aut partem copiarum Q. Minutium misisset, qui iam tertium ibi annum dubio detineretur bello, debellari cum Liguribus potuisse. nunc ad triumphum frequentandum deductos esse milites, qui egregiam nauare operam Reip. potuissent: possent etiam, si senatus quod festinatione triumpho praetermissum esset, id restituere, differendo triumpho, uellet, iuberent Cos. cum legionibus redire in provinciam, dare operam ut Ligures subigantur. Nisi illi cogantur in ius ditio-nemq; populi Romani, ne Boios quidem quieturos: aut pacem aut bellum utrobique habenda. Deuictis Liguribus, paucos post menses proconsulem P. Cornelium multorum exemplo, qui in magistratu non triumphauerunt, triumphaturum esse. Ad ea Consul, neq; se Ligures provinciam sortitum esse ait, neq; cum Liguribus bellum gessisse, neq; triumphum de ijs postulare. Q. Minutium confidere breui subactis ijs merito triumphum postulaturum, atque impetraturum esse: se de Gallis Boijs postulare triumphum, quos acie uicerit, castris exuerit, quorum gentem biduo post pugnam totam acceperit in deditionem, à quibus obsides abduxerit pacis futurae pignus. Verum enim uero illud multo maius esse, quod tantum numerum Gallorum caeciderit in acie, quod cum tot millibus certe Boiorum nemo ante se imperator pugnavit, plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hominum caesam, multa millia capta, senes puerosq; Boijs sui peresse. Itaque id quenquam mirari posse, cur uictor exercitus, cum hostem in provincia neminem reliquisset, Romam uenerit ad celebrandum Cos. triumphum. Quorum militum si & in alia provincia opera uti Senatus uelit, utro tandem modo promptiores ad aliud

H. 3. periculum

periculum nouumq; laborem tuos credat, si per soluta ijs sine de-
 tractione prioris periculi laborisq; merces sit: an si spem pro re fe-
 rentes dimittant, iam semel in prima spe deceptos? Nam quod ad se
 attineat, sibi gloriæ in omnem uitam illo die satis quaesitum esse, quo
 se uirum optimum iudicatum ad accipiendam matrem Idæam misiss-
 set Senatus. hoc titulo, & si nec Consulatus nec triumphus adjeti-
 tur, satis honestam honoratamq; P. Scipionis Nasticæ imaginem fo-
 re. Vniuersus Senatus non ipse modo ad decernendum triumphum
 consensit, sed etiam tribunum ple. autoritate sua compulit ad remit-
 tendam intercessionem. P. Cornelius Cos. triumphauit de Boijs. In
 eo triumpho Gallicis carpentis arma signaq; & spolia omnis gene-
 ris transfuxit, & uasa aenea Gallica, & cū captiuis nobilibus equo-
 rum quoq; captorum gregem traduxit, aureos torques transfudit M.
 CCCCLXX. ad hæc auri pondo CCLV. argenti infecti factiq; in
 Gallicis uasis non infabre suo more factis, duo milia CCCXL pon-
 do: bigatorum nummum CCXXXIII. militibus, qui currum secuti
 sunt, centenos uicenos quinos asses diuisit: duplex centurioni, tri-
 plex equiti. Postero die, concione aduocata, de rebus ab se gestis, et
 de iniuria tribuni, bello alieno se illigantis, ut suæ uictoriæ fructu
 se defraudaret, cum disseruisset, milites exautoratos dimisit. Habi-
 20 tis inde comitijs sub anni exitu, Consules L. Cornelium Scipionē,
 quem ipse competitorē in consulatu habuerat, C. Lælium creauit.
 Biennio inde censuram cum multis magnæ dignitatis uiris cum pe-
 tisset, repulsam tulit. Iterumq; quinquennio post petitam cum octo
 competitoribus, haud obtinuit. Anno proximo triumphum ad A-
 queleiam coloniam Latinam deducendā creatus, et cum T. Quintio Fla-
 minio, ac L. Scipione Asiatico ad Prusiam Bithyniæ regem est mis-
 sus, ut quidam autores sunt: nam uariant, satis constat in gratiā Po-
 puli Romani contendente legatione, effectum ad Prusiam, ut Amibal-
 30 Pænus imperator, qui apud eū forte tum erat, obsepis præsidio mi-
 litum omnibus cubili exilibus, sumpto ueneno occumberet. Biennio
 post Nastica cum collegis coloniam Aquileiam deduxit tria milia pe-
 ditū, quibus data quinquagena iugera, centurionibus centena, cen-

tena quadragena equites acceperunt. Intercesserāt anni undecim, cū
 Hispanis, qui per legationē se spoliatos uexatosq; a magistratibus
 Ro. apud senatum querebātur. Facta ab eo potestas est, ut apud da-
 tos recuperatores quatuor patronos eligerēt, qui suā causam uerren-
 tur. Dissensione inter duarū prouinciarū legatos orta, ceterioris Hi-
 spaniæ populi M. Porciū Catonem et Nasticā sumpserūt patronos,
 ulterioris L. Paulū et C. Sulpitium, ac duobus prætoribus repetun-
 darum reis in exiliū expulsi, ceteri silentio obliterati, in futurū Hi-
 spanis consultū ab Senatu. P. is noster Nastica Iurisperitus, maiorē
 10 natu ē duabus P. Aphricani maioris patruelis sui filiā, a patre collo-
 catā in matrimonio habuit. Huic etiā publice donus in Sacra uia da-
 ta est, quo facilius consuli posset. Huic esse arbitror illud dictū, si-
 mulatione stultitiæ bellū. Cum enim ad poetā Ennium uenisset, eiq;
 ab hostio quærenti Ennium, ancilla dixisset, domi non esse, Nastica
 sensit illam domini iussu dixisse, & illum intus esse: paucis post die-
 bus cum ad Nasticā uenisset Ennius, et cum a ianua quæreret, excla-
 mat Nastica, se domi non esse. tum Ennius, Quid? ego nō cognosco
 uocem (inquit) tuam: hic Nastica, Homo es (inquit) impudens: ego,
 cum te quærerem, ancillæ tuæ credidi, te domi non esse: tu mihi nō
 20 credis ipsi? uuat post iocos inferere hoc loco ueteris paupertatis cū
 summa gloria coniunctæ exemplum. Sororē is Nastica habuit, cuius
 iam adultæ uirginis dotem cum pater Hispaniæ præfectus Senatus
 scripssisset sine se expediri non posse, ac proinde peteret, ut sibi suc-
 cessor mitteretur: Senatus ne Resp. bono duce careret, patris suū
 partes desumpsit, consilioq; uxoris ac propinquorū Scipionis cōsti-
 tuta dote, summā eius ex ærario erogauit, ac puellā nuptui dedit. Do-
 tis modus quadraginta milia æris. Qua parsimonia uixisse tum pru-
 uatos putemus, cum Ro. Resp. quæ iam tū uniuersam Italian, Hispani-
 30 nam, Siciliā, Sardiniam, & circūiectas insulas numerabat in cen-
 tu, haud amplius quāam aureos nostrates CCC. filiabus suis in do-
 tem daret? Plinius de nostro hoc scriptū reliquit, bis in toga candi-
 da a populo repulsa notatum esse: quod potest ad illas duas censuras,
 quas diximus, petitiones pertinere: tamen si antea quoq; in petitione
 Consulatus

Nasicae plu-
res.

Consulatus semel repulsus erat. Sed quod adiungit, non licuisse ei in patria mori, uereor ne per errorem ex alio Nasica ortū dixerit. nam ille Gracchanæ cædis inuidia cedere Italia coactus, apud Pergamum Asiae interijt. Plures enim (ne quid cuiquam forte præteritū à nobis in huius uita uideatur) post hunc fuisse Nasicæ cognomine. primus ille, quem appellatum Corculum ait Cicero, qui bis Consul & censor fuit, & habitus est eloquens. Quem ego prope est ut huius nostri filium existimem, licet eum cum hoc iurisperito Cor-
ta Mediolanensis eundem esse falso tradat. Inde Nasica Serapion, qui Gracchum perculit, quem nepotem, et alium inde P. Nasicam, 10 qui Lucurthæ bellum indixit, quem pronepotem fuisse puto ex Bruto Ciceronis. Ostendit id Paterculus planissime libro posteriori, cum de occisione Gracchi loqueretur: P. Scipio Nasica (inquit) eius qui optimus à senatu iudicatus erat, nepos, eius, qui Censor porticus in Capitolio fecerat, filius: pronepos autem Gn. Scipionis celeberrimi uiri, P. Africani patris. Tameñ si falso scriptum est patrius apud Paterculū. Hoc in genere etiam à Val. Maximo peccatum est, qui putauit eundem esse hunc nostrum Nasicam cum eo qui Cos. Lucurthæ bellum indixerit, et qui multas & pestiferas seditiones oppresserit, qui aliquot annos princeps Senatus fuit. Itaq; 20 non uidet Valerius, duorum triumue hominum ac forte quatuor res in unum congerit, & Consulatus annorum inter se octuaginta interuallo distantes, in unum hominem conferri. Sed & quod addit de repulsa, uereor ne non ad hunc pertineat, eiusq; errorem forte secutus sit & Plinius in uniuersa illa laudatione. Id uero tale est, nā adscribere in incertum libuit: Cum adilitatem crudelē adulescens peteret, ac manum cuiusdam rustici opere duratam, more candidatorum tenacius apprehendisset, ioci gratia interrogauit eum, num manibus solitus esset ambulare. Quod dictum à circumstantibus exceptum, ad populum manauit, causamq; repulsæ Scipioni attulit. O-
mnes namq; rusticæ tribus, paupertatem sibi ab eo exprobratam iudicantes, iram suam aduersus contumeliosam eius urbanitatem di-
strinxerunt. Igitur ciuitas Romana, nobilium iuuenum ingenia ab insolentia

Paterculi et
ualerij lo-
cus.

insolentia reuocando, magnos & utiles ciues fecit, honoribusq; nō patiendo eos à scurris peti, debitum autoritatis pondus adiecit. Ne illud quidem omitendum, in quorundam breuiarijs nostrum hunc M. dici non P. quod ego magis mendo librarij quam autoris mendacio factum interpretor. Hæc sunt, quæ de Nasica uro optimo ab optimis relata autoribus inuenias. Cæterum, quia Cicero coniecturam præbet, & autor leuis opusculi de Viris illustribus planè indicat, iuris scientia excelluisse illum, qui propter hanc cognitionem & eloquentiam et prudens ingenium sit cognominatus Corculum, 10 quem nos supra huius uiri optimi filium fuisse ostendimus (licet eundem cum patre filiū idem autor inscite faciat.) fit ut uerear ne Pomponius patrem pro filio in hunc censum retulerit, utq; ea quæ sparsim de Nasica Corculo apud autores leguntur, tanquam ad Nasicā iurisperitum uel suo nomine magis, uel patris non multo minus pertinentia duxerim colligenda. Sed illud in primis testatū relinquam, quæcumq; apud autorem Liuianæ epitomes libro XLVII. XLVIII. XLIX. scripta sunt de Scipione Nasica, nos à Corculo gesta esse existimare, quamuis autor ille ea ex professo Scipioni uiro optimo à 20 Senatu iudicato ascribat. Mouet me, quod ad illa usq; tempora peruenisse non opinor uirum optimum: futurum, si peruenisset, supra octuagenarium, cum tamen non sit eius senectus celebris: & quod, si eas res Corculo adimas, nihil relinquetur, quod ab eo in tantis honoribus gestum scripsisse Liuius dici possit, quod quidē in illam epitomen sit relatu. quod mihi uerisimile non sit. Hæc autem ferè sunt. Priore Consulatu Dalmatas domuit. addit Appianus & scordiscos gentem Illyricam, à L. Scipione prope ad intermissionē esse deletam, ipsum deinde cum Medis & Dardanis facti auri, quod illi expoliatis templis atq; oraculis præcedati fuerat, pacatione corruptum icisse fœdus, quæ sacrilegij contagio Rempublicam deinde perpetuis cui 30 libus bellis ad tyrannidem usq; inuoluerit: quod tamen à Corculo ne, qui P. non L. fuerit, gestum sit, nondum satis constitutū habeo. Ut Corculo attribuam, facit, quod Scriptor uirorum illustrium ab eo Consule expugnatum tradit Delminium urbem Dalmatarum, I additq;

Error auto-
ris de uiris
illustribus.
Error Pom-
ponij.

Error auto-
ris Liuianæ
epitomes.

additq; imperatoris nomen à militibus, et triumphum à Senatu oblatum recusasse. Illud igitur certius quod traditur, cum in finibus Carthaginiensium maximis Numidarum exercitus, Archobazane duce Syphacis nepote, diceretur esse, & M. Cato suaderet, ut Carthaginiensibus, qui exercitum specie contra Masinissam regem, sed reuera contra Romanos accitum in finibus haberent, bellum indiceretur, contra dixisse Nasica, effectumq; ut legati mitterentur Carthagine, qui spectarentur quid ageretur: quibus missis, neque satis benigne acceptis, cum Gulussa Masinissæ filius denunciasset Carthagine delectus agi, classem comparari, & haud dubium bellum strui, Catone suadente, ut ips bellum indiceretur: Nasica dixit, nihil temere faciendum. Itaq; rursus legati exploratum missi. qui cum reuersi legationem retulissent, Catone & alijs principibus Senatus suadentibus, ut in Africam confestim transportaretur exercitus: Nasica sententiam dixit, nondum sibi iustam causam belli uideri, quamuis exercitus & classis Carthagine deprehensa esset. Itaque placuit, ut bello abstineretur, si Carthaginenses classem exussissent, et exercitum dimississent: sin minus, proximi Coss. de bello Punico referrent. Interim, cum Censores theatrum lapideum in urbe, ad Floraliu cæterorumq; ludorum spectaculo construendum locassent, is ne fieret, grauissima oratione obtulit, per sua usq; ne Græcæ luxuriam humilibus patriæ moribus paterentur obrepere. inimicissimum hoc fore iniquens bellatori populo, ad nutriendam desidiam, lasciuiaq; commentum: adeoq; autoritate sua mouit Senatum, ut non solum uendi omnia theatro comparata iusserit, sed etiam subellia, quibus ad breue horæ spacium congestis, in ludorum spectaculo iam uti ciuitas cæperat, ludis poni intra urbem propius mille passus prohibuerit. Quod factum traditur anno ab urbe cõdita circiter sexcentesimo: ut scilicet remissioni animorum inuncta standi uirilitas, propria Romanæ gentis nota esset. Sed re clamat hic rursus D. Augustinus, uir, ut cæterarum literarum, ita historiarum quoque peritissimus, qui hanc theatri interpellationem Nasicæ pont. Max. tribuit. Id autem sacerdotium gessit non Corculus, sed filius eius Serapion, autore Cice-

D. Augusti
in lapsus.

rone

rone atq; alijs. Deinde cum Cato non desisteret, quacumq; de re ageretur in Senatu, ad extremum sententiæ exclamare delendam esse Carthagine: Nasica dissentiens insiuit in hunc modum contrariam tueri sententiam, ut semper haberet in ore, & Republ. sibi uideri, Carthagine non eueriti. potissimum quonia Populus Romanus secundis rebus elatus & insolens, a multis iam sceleribus contineri non posset, qui prosperitate rerum adeo luxuriaret, ut quò impetus animorum ferret, eo per uim atq; impotentiam grassaretur. Hunc ergo metum moderatorem, et salutarem, quasi frenum quoddam temeritati multitudinis retinendum censebat. Carthaginenses enim quemadmodum Romanos superare non possent, sic satis esse ad Populum Romanum intra moderationis terminos continendum. Ad extremum tamen peruenit Catonis sententia, non multo magis, si ex euentu rerum iudicandum est, Reip. salutaris, quam Nasicæ. Placuit tamen, ut urbs tantum loco moueretur. nihil enim speciosius uisum, quam esse Carthagine, quæ non formidaretur. Idè alijs quoq; consultiu gessit: & cum se aduersus auspicia consulẽm à Graccho nominatum comperisset, magistratu se abdicauit. A Tiberio enim Graccho ad collegium augurum literis ex prouincia missis, quibus significabat, se cum libris ad sacra populi pertinentes legeret, animaduertisse uirio tabernaculum captum, comitijs consularibus, quæ ipse fecisset: eaq; re ab auguribus ad Senatum relata, iussu eius C. Figulus è Gallia, Scipio Nasica è Corsica Romam redierunt, et se consulu abdicauerunt. quod inter cultæ religionis exempla ponitur. Id tamen priore eius consulu gestum existimo, in quo habuit collegam Figulum, in posteriore M. Claudium Marcellum II. Censor etiam fuit. & Statuas, quas sibi quisq; per ambitionem in foro ponebat, iustulit: porticusq; ut diximus, in Capitolio fecit. Multa alia scripta de Nasica reperias, quæ neq; ad hunc, neq; ad patrem eius referri possint: quale illud, quod scribit Val., maxima libertate ad populum dixisse Nasicam, plus se quam Quirites, quid Reip. ex pediret, intelligere. quod ad Serapionem pertinere, facile discas ex Epitome Liiij libro LV. multa, in quibus dubites: ut quod tradit Pli-

I 2 nius

nus Nasicam censorem collegam Lanati, primum Romæ aqua diuifisse horas æque nocturnum ac diurnum, idq; horologium sub tecto publice dicasse. L. etiam quendam Porcum Nasicam apud Ciceronem reperio.

Q. FABIVS LABEO.

Q. Fabius, qui primus in familiam Labeonis cognomen attulit, tamesi à Pomponio præteratur, à Cicerone inris & literarum atq; antiquitatis bene peritus esse existimatus dicitur. iccirco uitam quoq; eius inferendam putauimus. Fuit enim uir in Rep. magna dignitatis. Is quæstor urbanus cū L. Aurelio, anno ab urbe condita D. XLVIII. magnū certamen cum omnibus sacerdotibus habuit. Pecunia enim opus erat, quod ultimam pensionem pecuniæ in bellū collatæ per solū priuatis placuerat. Quæstores ab auguribus Pontificibusq; qui stipendiū per bellum non contulissent, petebant, illi ne quicquam tribunos appellaueret: omniumq; amorum, per quos non dederant, exactum est. Septennio post prætor classem sortitus, in Asiam ad mare uenit. quod pacatum adeptus, cogitantiq; Fabio, cui rei potissimum insisteret, ne ocio sam prouinciā habuisse uideri posset, optimum usum est in Cretam insulam trajicere. Cydoniatæ bellum aduersus Gortynios Gnosiosq; gerebant, & captiuorum Romanorū atq; Italici generis magnus numerus in seruitute esse per totā insulam dicebatur. Classe ab Epheso profectus, cum primū Crete litus attingit, nuncios circa ciuitates misit, ut armis absterent, captiuosq; in suis quemq; urbibus agrisq; conquisitos reducerent, et legatos miserēt ad se, cū quibus de rebus ad Cretenses pariter Romanosq; pertinentibus ageret. Nihil magnopere ea Cretenses mouerūt. captiuos præter Gortynios nulli reddidere. Valerius Antias ad quatuor millia captiuorū, quia belli minas timuerint, ex tota insula reddita scripsit, eamq; causam Fabio, cū rem nullā diū gessisset, naualis triumphū impetrādū ab senatu fuisse. A Creta Ephesum Fabius redijt, inde tribus nauibus in Thraciæ oram missis, ab Aenio et Maronia præsidia Antiochi reduci iussit, ut in libertate eæ ciuitates essent. Sequentis anni Cos. mandat Fabio, qui adhuc classi præerat,

at Patara ex templo proficisceretur, quæq; ibi naues regie essent, concideret cremaretq;. Profectus ab Epheso, quinquaaginta tectas naues aut concidit, aut incendit. Telemessum eadem expeditione, territis subito aduentu classis oppidanis, recepit. Ex Lycia proximus, iussus ab Epheso sequi qui ibi relictū erāt, per insulas in Græciam traiecit. Athenis paucos moratus dies, dum Piræeum ab Epheso naues uenirent, totam inde classem in Italiam reduxit. Quidam autores sunt, cum ipse Antiochum bello uicisset, pactusq; esset in sedere, ut sibi dimidia nauum regis pars daretur, medias omnes secuisse, ut eum tota classe priuaret. Romam inde delatus, petito triumpho, cū obstarent Tribuni pl. iactarentq; non modo non iustū bellum ab eo gestum, sed hostē omnino non uisum, à Senatu deterriti sunt. ita ille triumphauit. Quadriennio post cum consulatum petisset, tanta ambitione exarsit, ut è quatuor plebeis competitoribus P. Claudius Consul tum Ap. Claudij frater. Consulem secum sine licitoribus toto foro circumducens, Fabium deiecerit, opinione omnium tam Consulatum destinatum, clamitantem cum maiore parte senatus, memnisse Ap. Claudium debere prius se Consulem populi Romani quam fratrem P. Claudij esse, quū ille sedens pro tribunali, aut arbitriū, aut tacitum spectatorem comitorum se præberet. Coherceri tamē ab effuso studio nequiuit: magnis contentionibus Tribunorū quoq; plebis, qui aut contra Consulem, aut pro studio eius pugnant, comitia aliquoties turbata, donec perucit Appius. Eo anno Fabius Potentiam in Picenū, Pisaurum in Gallicum agrum colonias cum collegis deduxit, singulis sena iugera distribuit. Consul anno proximo, cum de prouincijs cum collega ad Senatum retulisset. Ligures cum iisdem exercitibus, quos proximi Consules habuerant, ipse & collega decreto obtinere. qui, priusquam eō proficiscerentur, legationes transmarinas in Senatum introduxerunt, quæ tantæ nunquam Romæ fuerant. Tum profecti. Sed Fabius in Liguribus nihil admodum memorabile gessit. Eodem anno deductam coloniam Roman. ciuium à Q. Fabio Labeone cum collegis triumuiris Saturniam in agrum Calerantiū, et iugera in singulos data dena inuenio.

Sed idem 'ne fuerit, qui Consul, autores non tradunt. Ceterum ue-
 risimillimum uidetur, diuersum esse, quod Consul in prouincia per-
 seuerauit, ita ut cum Romanis scripsisset Apuanos ad rebellionem
 spectare, periculumq; esse, ne impetum in agrum Pisanū facerent,
 cum exercitu, quem habebat, ei prorogatum in annum imperiū sit.
 Verum ne tum quidē, quia eodem profecti sunt cum imperio Con-
 sules ambo, quadquam auspicijs aut consilio Labeonis gestum repe-
 ro. Pontifex in demortui locum post suffectus est. De Q.
 Fabio Labeone id quoq; traditur: cum arbiter Nolanis & Neapoli-
 tanis de finibus agri constitutendis datus esset à Senatu, et ad locum
 uenisset, cum utriq; separatim locutum, ne quid cupide agerent,
 nec appeterēt, atq; ut regressi quam progredi mallent. id cum utriq;
 moti auctoritate uiri fecissent, aliquantum agri in medio relictum
 est. itaq; illorum fines, sicuti ipsi dixerant, terminauit. in medio re-
 lictum quod erat, populo Romano adiudicauit: si id iudicare fuit,
 non decipere. Videlicet imitatus est Scaprium illum senem concio-
 nalem de plebe, qui populo Romano persuasit, ut agrum, de quo Ar-
 deates atq; Aricini populum Romanū iudicem sumpserant, sibi adiu-
 dicaret. Verum idem 'ne cum Consule, aut idem 'ne Consul et tri-
 umuir ille, quiq; uere consultus, non satis comperit habeo.

Q. FABIVS PICTOR.

Q. Vi primus Fabij generis dictus est Pictor, ideo appellatus
 creditur, quod pingeret. Tamen si ea res tum uro nobili
 apud Romanos nō satis daretur. Autor eius cognominis post Vibu-
 lanos, Ambustos, Maximos, familie multis titulis nobilissima fuit
 Q. ille Fabius, qui sua manu parietes pinxit in aede Salutis, quam C.
 Iunius Bubulcus dictator dedicauerat, eiusq; nomen suum inscripsit
 anno V. C. CCCCL. unde ad huius nostri prætorem centum am-
 plius anni intercessere. quem nostrum quod quidam Maximum etiā
 uocant, indicio est, principem agnominis filium fuisse Q. Fabij Ru-
 tiliani, qui primus est Maximus cognominatus per Bubulci tempo-
 ra. Pictores duos bella Pyrrhi inuenio, ut apparet cognomen
 id Fabie genti à primo illo mansisse. Itaq; Q. uel Ser. Fabius Ma-
 ximus

Maximi co-
 gnomen.

ximus Pictor, quem ne ipsum quidem numerat Pomponius, iuris et
 literarū & antiquitatis bene peritus, Prætor eodem, quo Fabius La-
 beo, anno fuit ab V. C. DLL. Flamen Quirinalis eo anno inaugura-
 tus fuerat. Sardiniam prouinciam fortitus, antequam eo proficisce-
 retur, certamen cum P. Licinio Pont. Maximo habuit. Tenebat
 enim Fabium, ne in prouinciam exiret: & in senatu, & ad populum
 magis contentionibus certatū est, & imperia inhibita uero citroq;
 & pignora capta, & mulctæ indictæ, & Tribuni appellati, & pro-
 uocatum ad pop. est. Religio ad postremū uicit, ut dicto audiens es-
 set Flamen Pontifici, et mulctæ ex iussu Populi remissæ. Ita prouin-
 ciæ erepta Prætorum magistratu abdicare se conatiem, patres au-
 thoritate sua deterruerunt, & ut ius inter peregrinos diceret, decre-
 uere. Neq; aliud ab eo gestum in Rep. Sed anno quarto ac uigesimo
 post uitam obijisse apud Luuium comperio, tamen si corrupte M. pro
 Q. scriptum est. Solet enim mortes sacerdotū diligenter colligere,
 quam Pictoris nunquam antea tradidit. Verfatum hunc in Punicis
 bellis, & Pontificem fuisse, quidam autores sunt. certe annales con-
 scripsit, in quibus cetera quidem breuiter, sui uero temporis res ge-
 stas, quo tēpore Senatui intererat, bello scilicet Punico secundo, fi-
 sius persequatur: primusq; Romanorū scripsisse res dicitur. Scri-
 psit autem Græce, ut fragmenta illa duorum librorū, quæ sub eius
 nomine circumsferuntur, collecta sint ex uarijs autoribus, qui Fa-
 bij testimonio sint usi: qualia & nos multa collegimus, quæ Frag-
 mentorum titulo aliquando fortasse edentur.

M. PORCIUS M. F. CATO.

M. ille Porcius Cato Censorinus princeps Porcie familie,
 quæ inter plebeias subsistit, Tusculo oriundus, ita inter
 suæ ætatis iurisconsultos est habitus (quamuis & eloquentiæ laudi-
 bus & imperatorijs senatorijsq; excelleret) ut præterquā quod lau-
 datur à Pomponio, nō dubitet scribere Cicero, fuisse eū iuris ciui-
 lis omnium peritissimum. sed, quod de uita eius est Plutarchi libellus
 diserte conscriptus, ac etiam in Latinum sermone in eundem uer-
 sus, actum (quod aiunt) non agam: tamen si haud sanè pauca adici-
 illis

illis posse uideantur ex Cicerone, Lino, alijs autoribus, ex quibus duo illa quin ponam, temperare mihi non possun: quod dicere solebat, literarum radices amaras esse, fructus iucundos. item, leges neros esse ciuuitati. Is Cato filios duos genuit, unum ex priore uxore, alterum ex Salonina. Prior ille à Pomponio in numerum iurisperudentum refertur. Is ex matre longe magis antiquitate generis quam diuitijs nobilitatus, & materno lacte nutritus, tantopere à patre dilectus est, ut è foro, quoties lauarietur puer, pannisq; inuolueretur, domum (nisi quid maioris publici negocij impediret) uisum ueniret: quoq; gratior seruis dominus foret, ancillarum quoq; suarum pueros mater uberibus admouebat. Huc ubi primum per ætatem capere literas potuit, pater ipse erudiuit, quamuis Chilonem Grammaticum celebrem inter seruos haberet, qui etiam tum pluribus pueris ludum aperuerat: indignum ratus, natum suum, si forte discendo tardusculus esset, à seruo castigari, & uulsis auribus distorqueri, & doctrinam insuper gratiam mancipio debere. Itaq; ipse filio literarum præceptor fuit, ipse leges docuit, ipse exercendi corporis magister, non modo iaculandi, tractandi arma, equitandi, sed etiam pugno dimicandi, et calorem ac frigus tolerandi, ac rapidos fluuios & asperros gurgites tranandi artibus instruxit. Quin & propria manu historias manuiculis literis exarasse traditur, ut antiquæ uirtutis ex tæpila filolo esse usui atq; adiumento domi possent. Eo præfente sic à uerbosum obsecenitate abstinuit, quasi cum Vestalibus uirginibus loqueretur: nec cum eo inquam lauit, ut cæteri solebant. Omnia deniq; quæ ad ingenium ac mores pertinerent, à patre filius percepit. Cuius cum corpus natura mollius esset, quam ut bellicis laboribus suffecturum uideretur, strictè ac castigatè uiuendi leges sibi remisit. studio tamen atq; industria adeo in re militari excelluit, ut, cum in pugna Pauli Aemilij aduersus Persea regem Macedonia multa fortitudinis atq; audacia facinora ediderit, tandem, dum inter confertissimos hostes insigniter dimicat, equo delapsus, pedestre prælium adulescens aggrediretur. Nam cadentem manipulus hostium cum horrido clamore, uelut iacentem obruncaturus, circumsteterat.

cumsteterat. at ille, citius corpore collecto, magnas strages edidit. Cum ad unum opprimendum undecunq; hostes conuolarent, dum procerum quendam petit, gladium è manu præ sudore in ictu prolapsum traditur amisisse: quæ cum in mediam cohortem hostium cecidisset, ipsum, ut egressi animi adolescentè, multisq; disciplinis præditum, & magno patri magnæ uirtutis debitorem, nequaquam sibi uiuendum existimasse, si eius spolio potiretur hostis. Itaq; per prælium discurrerentem, ubi quem amicum aut familiarem conspexisset, eum sibi in auxilium adiunxisse, atq; ita collecta iuuenum manu, in petuq; in hostes facto, multisq; uulneribus ac cædibus repulso hoste, nudatoq; circum loco gladij quæsisse. Sunt, qui umbone se protegentem, inspectante utroq; exercitu, inter infestios hostium mucrones irruisse, ac multa uulnera accepisse scribant. Quem postquam tandem in magno armorum & cadauerum acervo inuenerit, exultantem læticia cum sodalibus rursus maiore impetu in hostes irrupisse, cæterisq; audaciâ eius imitatis partem esse uictoriam. Quo audito Paulum Imperatorem socerum eius (nam filiam suam adolescenti nuptui dederat) magna esse cum admiratione tum uoluptate affectum. Extabat & patris ad filiû epistola: in qua studium id recipiendi ensis magnopere laudabat. scilicet imitatus in eo patrem fuerat, qui cum ab hoste in acie uehementi periculo peteretur, uagina gladius eius elapsus deciderit, quem subiectum præliantium globo, atq; undiq; hostilibus pedibus circumdatum, postquam abesse sibi animaduertit, adeo constanti animo in suam potestatem redegit, ut illum non periculo oppressus rapere, sed metu uacuis sumere uideretur. Quo spectaculo attoniti hostes, postero die ad eum supplices pacem petentes uenerunt. Fuit igitur ea indole uirtutis hic Cato filius, ut, præterquam quod sua magis dignitate, quam splendore patris affinitatè Aemilij sibi compararet, sedulitate, industria, diligentia & paternæ & omnium hominum expectationi satis respondisse uideatur. Illud præterea quod ad rem militarem attinet, de eo traditur, cum in exercitu Popilij Imperatoris Tyro militaret, uisumq; Popilio esset legionè, in qua Cato militabat, dimittere, eum inter alios

exautorasse. sed cum is amore pugnandi in exercitū remansisset. scripsisse ad Populum Catonem patrem, ut, si filium suum pateretur in exercitū remanere, secūdo eum obligaret militiæ sacramento: quia priore remisso, iure cum hostibus pugnare non posset. Et extabat senis Catonis ad filium epistola, in qua scribebat, se audisse, eum missum factum esse a Consule, cum in Macedonia bello Persico miles esset. Monebat igitur, ut caveret, ne præliū iniret, negabat enim ius esse, qui miles nō sit, pugnare cū hoste: adeo summa erat Romani populi observatio in bello mouendo. Scripsit præterea ad eum Commentarios pater, in quibus eum admonebat, ut omne medicorum genus deuitaret, instruebatq; quo pacto incolumitatem uel tueri posset, uel recuperare. quo in opere de ualitudinis obseruatione, ut ex oraculo aliquo prodidit, senilem iuuentam præmaturæ mortis esse signum. Sed & in medicinam præsertim Græcorum ita inuehebatur: Dicā de istis Græcis M. filii, quid Athenis exquisitum habeam, & quod bonum sit illorum literas aspicere, non perdiscere, uincam nequisissimam & indocile genus illorum: & hoc puta uatem dixisse, quando cūq; ista gens suas literas dabit, omnia corrumpet, tunc etiam magis, si medicos suos huc mittere iurauerit inter se, barbaros omnes necare medicina. sed hoc ipsum mercede faciunt, ut si des his sit, & facile disperdant. Nos quoque dicuntur Barbaros & spurios, nosq; magis quam alios opicos appellatione fecerant. Ea ueniendi austeritate cum aliquandiu familiam in sanitate continuisset, tandem uxorem amisit, cum iam uxorem filio tradidisset. Tum delectatus senex puellæ cuiusdam coloni sui clientisq; filiæ coitu, quæ ad eū uenitabat, utebatur. id facile propter domus angustias deprehensum est. Filius, cum mulierculam impudentius ac tumultuosus ad patris thalamum profectam intellexisset, uerbum nullum fecit: sed quasi rei turpitudine affectus, grauius in eam oculos coniecit, quod ubi pater intellexit, nihil questus, nullo doloris uestigio uel uultu uel fronte edito, cum in forum descendisset, nouerçā filio superinduxit. Audita re filius, ægre passum patrem arbitratus, collectis sodalibus hominem conuenit, neminem orat, quod eum sua contumacia

cū senem ad secundas nuptias impulisset. cui pater: meliora quæso (inquit) filii, tua me omnia uoluptate afficiunt, neque est quicquam quod tibi succenseam. uerum id consilij cepti, ut tui similes multos mihi filios patriæ ciues relinquerem. Post aliquot annos filius hic designatus prætor: uel, ut alij scribūt, cum in imperio rem gereret, patre superstitē, uita excelsit. cuius funus tenuissimo ut ualuit (nam pauper erat) pater sumptu fecit, eiusq; (ut uiri optimi) memoria à patre multis est scriptis celebrata. Hic cum esset patris disciplinam secutus, complures egregios de iuris scientia libros reliquit: unde illud annotat miraturq; Cicero, uel apud eum L. Crassus orator, nominatim ferè referri, quid dicui de iure uiro aut mulieri responderit: quasi in nominibus, nō in re, consultationis aut dubitationis causa esset, quo tamen in exemplo etiam insecutus iurisperitorum ordo persue rauit, ut quicquid quantumuis generaliter aut disputent aut respondent deant, præpositis personarum proprijs nominibus tractent: quod non uidetur satis intellexisse Zestius, præterquam quòd de paternis libris accepit. Extat hodie in libris legum regula Catoniana, ad legatam pertinens, & de diuidendis stipulationibus per subtilis doctrina, aliæq; aliquot sententiæ. Reliquæ & filium, qui nō leuis orator fuit, multasq; orationes ad exemplū aut scriptas reliquit: & uir clarissimus, ac potentissimus Consul cum Q. Martio rege in Aphricā profectus, ibi extinctus est, relicto & ipsi filio. qui cum ædilis curulis & prætor fuisset, in Galliam Narbonensem profectus moritur. Hæc proles per gradus ex Catonis filio iure consulto progenita est. Ex secundis nuptijs tulit Cato pater filium, qui materno cognomine Saloniatus est dictus. Is cum esset imperator, moritur superstitibus filijs L. & Marco. ex M. qui tribunatu plebis functus, prætura candidatus interijt, natus est Cato ille, qui se uticā bello Cesaria no manu sua interfecit: cuius uitam Plutarchus idem conscripsit. Quamuis Plutarchus hunc Marcum scribat Vitensis auum, non patrem: & Consulatu etiam esse functum. Sed potior est apud nos in Romanis rebus Latinorum fides. nam & Cicero Pliniusq; & alij Plutarchus ipse & Solinus, Catonem illum primū Censorum,

Error Zæ
si.

proauū dixit esse Vticensis, & id diligentissime Gellius confirmat.

M. MANILIUS TORQUATUS.

Nobilissima inter patricias gens Manilia, eademq; Manlia et Malla, decimum ab eiectis Regibus consulatum in M. Manlio Tullio, cui quidam addunt agnomen Longi, affecuta, plurimos de inde summos honores gessit. Inter cognomina Tullos, Cincinnatos, Volsones, Capitolinos, Torquatos, Vitulos, Regulos, Atticos, Lucrones, Accidinos, Maximos habuit. Multa eius familia egregia in Rempublicā merita produntur, inter quæ nobile Capitolini adolefcantis factum: cui tumultu Gallico detractus in singulari certamine ferocientis hosti torquis, cognomen Torquati dedit. Idem antea patrem, quanus in se acerbitissimum, & ut uocabatur, imperiosum, ab insectatione Tribuni plebis audaci consilio exemerat. admissus enim domi à Tribunis quasi accusationem instrueturus, stricto ferro iusurandum haud ultra uexandi patris extorsit. Idem III. Consul, cum Latini populi per Annium Setinum legatum in Senatu peterent, ut consulem unum ex suis Romano collegam quotannis darent, & Senatus pars æqua utriusq; esset, unus pop. una Respub. fieret, adeo non tenuit iram, ut, si tanta dementia P. C. cepisset, ut ab Setino homine leges acciperent, gladio cinctum in senatum se esse uenturum, palam diceret: ac, quemcumq; Latinum in curia uidisset, sua manu interempturum. Et adsecutum inde bellum imperator missus, filium contra sua edicta cum hoste pugnare ausum, atq; uictorē, securi percussit: unde Manliana imperia in prouerbum seueritatis uenere. Ex eadē domo fuerat M. Manlius Capitolinus, qui Capitolio à Gallis seruatō, tyrannidem dein affectare uisus, de rupe Tarpeia præcipitatus est. adiectaq; præter publicam notam, ne quis patricius in arce aut Capitolio habitaret: gentilitia quoq; quod gentis Manliæ decreto cautum est, ne quis dein M. Manlius uocaretur: & si quidam nō M. prænomine, sed cognomine Capitolini interdictū, familiarē tradunt. Vitumq; est (ego tamen abolitum longo tempore domesticum decretum interpretari malim) is, cuius uitam scribimus, M. est dictus: & ex Capitolinis Torquatis fuit is (ut quidam

autores:

autores ferunt) qui cæso matris utero in lucem editus, cum L. Martio, uel (ut apud Eutropium & alios) Mallio Censorino consul fuit, anno ab urbe condita sexcentesimo: ut quidam, secūdo: ut alij, quinto: ut Cicero, sexto. nam apud Paterculum, ubi est DCXLI. mendium esse suspicor. Hunc ut pro eo accipiam, quem ut iure consultū Pomponius & alij pleriq; celebrant, suadet, quod nullum præterea M. Manilium per hæc tempora cōsulem reperio. Nam quod Zafius quasi ex Ciceronis Bruto Catonem Censorinum cum M. Manlio consulem facit, errore labitur, Catonisq; nomē de suo falso adijcit. ¹⁰ Neq; erat, cur Censorinū dictum fuisse solum Catonem interpretaretur, cum significet, sicut Consularis, qui consulatum, sic Censorinus, qui censuram gessit. Neq; enim Cato cum Manlio consulatum, sed illo & Martio Censorino Coss. mortem obiit, ut est in eodem Bruto Ciceronis. Iis igitur consulibus tertium bellū Punicū exortum est, & uterq; eō, M. Manilius pedestribus copijs L. Martius equestribus præfectus, missi sunt. Eis clam mandatum à Senatu erat, ne prius Carthagine exercitum deducerent, quam urbem euerissent. Peractis sacris è Sicilia soluites, Vticam uersus nauigare pergunt, quinqueremes quinquaginta, sexquiremes centum unam ²⁰ ducentes. Has onerariæ & rostratæ naues quamplurimæ sequebantur, quæ octoginta millia peditum, equitum quatuor millia ex habitis indecumq; delectibus secum uehebant: cum omnes ferme ciues, omnes socij, ueluti ad insigne quandam militiam & speratam uictoriam ultro accederent. Territis nouitate rei Carthaginensibus, legatisq; confestim Romam destinatis, responsum à Senatu est, se consulibus in Sicilia existentibus intra diem trigessimū trecentos pueros è nobilissimis obsides dedissent, fore, ut cæteris quæ dicturi essent, aurem præberent. Sed aliud clam ad Cos. scribitur patres placere sibi. Itaq; pueri aduecti in Siciliam, Romam à consulibus missi ³⁰ sunt: et ab eisdem responsum Carthaginensibus, se eis ad finē belli cætera ad Vticam dicturos. Ita classe delati in Aphricam, castra locant: pedites, ubi antea sub Scipione, tabernacula ponunt: naues in Vticæ portu stant. Profectus inde ad eos Carthaginensium legatis,

K 3 Coss.

Torquati
cognomen.

Manlianum
imperium.

Locus Pa-
terculum: a
dosus.

Zafij lap-
sus.

Coss. in edito quodam loco confedere, ducibus ac tribunis militum eos circumstantibus, quos uniuersos deinde exercitum longo ordine insignibus obibat: uox inuixilla recta steteret, ut coram legatis multitudinem copiarum intueretur. postremo Coss. indicto per tubas silentio, accedere legatos per tubicinem iussere. Illi per ingentia profecti agmina, neuiquam ad Consulum tribunal admisi sunt, sed eo tabernaculo, quod in medio situm erat, posuere. Inde, si quid uellent, fari à Coss. iussi, longa et miserabili oratione habita, datoque à L. Martio Consule responso, ut omnia Carthaginiensium arma nauesque traderentur: nisi, traditis ad eum numerum, ut facile Africa ex his tota armari potuerit, cum omnibus instrumentis belli, si qua Carthagine erant, atque incensa in ipso urbis conspectu uniuersa classe, cum petisset Consul, ut urbs dederetur, quo pro senatus iussu funditus dirueretur: multis ultro citroque habitis orationibus (tangebatur enim etiam Coss. tanti excidij misericordia) cum permetteretur à Coss. euocatis principibus, ut, si salui esse uellent, migrantes finibus, aliam urbem decem à mari millibus passuum, nec minus, ubi liberet, conderent, inque ea liberi suis legibus uiuerent: neque ea conditio à Carthaginiensibus acciperetur, neque spatium daretur mittendi Romanos legatos: dolore apud Carthaginienses pro atrocitate rei atque indignitate in iras et desperationem uerso, comploratum publice statim, et pari uoce clamatum est ad arma: se ditique sententia, quo quo modo rebellandum. non quia spes ulla iam superesset, sed quia patriam suam mallent hostium, quam suis manibus euerri, seseque et propter ipsam et cum ipsa uno eodemque funere contumulari. Itaque ducibus creatis duobus Asdrubalibus, ad bellum itum est: tanto studio ac furore, ut ad fabricanda arma, deficiente iam ferro, atque aere, in officinis aurum et argentum conflaretur: tecta domusque in usum nouae classis rescissae sunt, matronaeque in tormentorum uincula crines suos contulerunt. Coss. poenitentiam eorum desperationemque quasi obsidentes, opperiebantur. Mansissa interim non sat aperto animo cum Coss. agens, cum ab eo illi auxilium petissent, tum se miserum respondit, cum eis opus fuisset. Paulo deinde post, cum ad Coss.

Coss. misisset, si quid opus esset, paratum se fore: Coss. superbiam eius non ferentes, et quasi iam praesens senio desipienti minus confisus, respondere, missuros se, cum indignis essent. Exercitum interim comitatum omni cura studioque parabant, ex oppidis quae Romanae ditionis erant. Paucis inde diebus Carthaginem uersus mouere copias, partitotinter se exercitum ad pugnam infirmitati. Manilius à mediterraneo supra collum urbis, repleturus fossam ferebatur, ut breui murum qui illi imminebat, et ab illo altiora moenia inuaderet. Censorinus à mari aggressus est. Suis Carthaginiensium huiusmodi fuisse dicitur. Viginii duo, uel ut alij uiginti tria millia passuum muro amplexa, cingebatur penè tota mari, praeter fauces, quae trium millium spacio à continente patebant. Is locus murum triginta pedes latum habuit, saxo quadrato, altum cubitos quadraginta. Arx (cui Byrse nomen fuit) paulo amplius quam duo millia passuum amplexa. Murum ex parte una communè urbi habuit, imminemem mari, quod stagnum uocabant, quoniam obiectu protentae linguae tranquillabatur. Igitur Coss. ambo, uelut inter inermes pugnaturi, quippe traditis antea armis grassabantur, donec nuper armatis occurrentibus inopinata uirorum multitudine diei repellantur: ita ea soluta oppugnatione est. Sed cum pugnam iterassent, rursumque pellerentur, Carthaginiensibus creuere animi. Itaque Asdrubalem ducem Carthaginiensium qui extra urbem erat, ueriti (nam post eos haud magno interuallo supra stagnum castra habebat) exercitus ambo uallo muniunt. Censorinus prope stagnum ac sub ipsis moenibus, Manilius supra collum ad uiam quae in mediterranea uerit, in federat. Confectis à Censorino machinis, iterum urbem ambo oppugnant, iterato pelluntur. Manilius, cum aliquantulum muri partem machinis diruisset, ab incerto destitit: neque multo amplius cum profecisset collega, reparatis nocturne per Carthaginienses moenibus, ad inuadenda etiam cum facibus atque igni castra Romanorum erupere, ac magnam eorum partem absumpserunt. Sed succurrentibus Romani in urbem, uastatis magna ex parte castris, reuersi sunt. Postero die uix illucecente, Romani qui cum Manilio erant, quae murus corruerat, nondum firmiter refectionis moenibus, inuadunt, ut

Carthaginiensium.

bemq.

beniq; ui ingredi conantur. Campus interiore pomcerio ad pugnam accommodus late patebat, in hoc Carthaginenses primum armatos à fronte confluunt, à tergo horum inermes lignis lapidibusq; instructi erant, plurimos etiam super imminentes campo & uis do mos collocarunt, qui hostes ingresses desuper impeterent. Romani ad pugnam acris incensi, profus quasi ab inermibus despicerentur, audacius in eos feruntur: & cum neglectos ab una parte muros duo Tribuni, frustra reclamante Aphricano minore, qui tunc Tribunatum gerebat militum, temere cum cohortibus irrupissent, & ab oppidanis grauter cedentibus pellerentur, Aphricanus qui suas cohortes plurifariam distributas, per interualla in muro statuerat, eos repulso intra mœnia hoste. incolumes recepit. Cuius rei gratia, & quod castellum, quod nocte ab hostibus oppugnabatur, paucis equitibus adiuuantibus, castraq; etiã ab alio nocturno impetu defenderat, donatus est à Manilio obsidionali corona: simul quod tribus cohortibus eductis, tres alias ab hostibus obsessas, ut suo loco dicitur, sospites reduxerat, quod statuæ eius in foro suo Octauius Augustus postea inscripisse fertur. Sed (ut ad ordinem reuertar) eodẽ tempore Censorinus à mari re haudquaquam feliciter gesta, paulo post Roman. ad comitia decessit, relicto penes Manilium uniuerso belli pondere. Itaq; hinc rem omnem quasi eius auspicijs gestam peragam. Carthaginenses solito audacius soli Manilio insultabant: alij noctu armati cum plurimis inermibus congestos asses in iucestrum castrorum fossis, alij uallum transcendere aggressi. Romanis nocturno pauore perterritis, Scipio per eas portas, quæ auersissimæ ab oppugnatione erant, cum equitibus accurrit: inde in Carthaginenses prouectus, tantum terroris iniecit, ut relicta castris, retro in urbem redire compulerit, rursusq; seruasse exercitum Romanũ sic uisus. Manilius exercitum munire, præducto ante uallum muro, diligentius cepit, & nauale præsidium ad comæatus custodiã à mari imposuit. Ipse ad mediterranea conuersus, cum decem millibus pedum, equitum duobus millibus duces emisit, qui oram popularentur, ligna, pabulum, comæatum omnem in castra conferrent. Du-

Etabant

Etabant Tribuni unus post alium frumentatores. Sed erat Phanius quidam Himilconis præfectus equitum Carthaginensium, uir fortis, & cuius præcipua opera Pœni nitebantur: qui paulo auctis prospera pugna animis, cum equis paruis atq; agilibus & gramine tantum pasci solitus uteretur, quibus famem sumq; pati cũ oporteret, perfacile esset, in syluis delitescens ac conuallibus, nec opinatõ pabulantes aggrediebatur Romanos, & in morem aquilæ ingruens subinde ac fugiens, deprædabatur. Cæterum, ubi Scipio ducitaret, nusquam apparebat. Is enim pedites in ordinem dispositos & paratos equites in promptu habere, in metendo non prius solui ordines pati, quàm campum, in quem eundum esset, pedibus occupasset, equitibus eir communiisset, ipse cum alijs equitum turmis præfens astitisset: quippe qui in egressum ordine aut corona militem grauter animaduertere soleret. Itaq; Phanius cum Scipione congregi neuitquam audere, ex ea re crescere in dias Scipionis gloria. Quod cum cæteri intelligerent Tribuni, per muticam detrahere homini, quasi necessitudine inter Scipionem & Phaniã iam inde ab auo perdurante, non desistere. Eueniebat etiam, ut Pœnos intra oppida & castella, quibus abundabant, sese recipientes cæteri Tribuni simulatis federibus circumueniret, Scipio autẽ seruata fide domos quosq; suas dimitteret. Itaq; nemo dedere se antè audebat, quàm interuenisset Scipio: tanta illi uirtutis ac fidei opinio breui etiam apud hostes creuerat. Sed redeuntibus aliquãdo à pabulatione Romanis, Carthaginenses nauium custodiam inuasertant: clamor quoq; uariis ac multiplex ciuium ad tumultum conclamantium, in urbe audiebatur. Manilius cum strepitus causam ignoraret, copias intra uallũ continuat. Scipio pauidas secum ducens cohortes, præire cum accensis facibus iubet, neq; per noctem congrederi hostibus, sed cum igne huc illic discurrentes ingentis agminis præbere speciem, metumq; hosti incutere. Quo pauore utriusq; percussis Carthaginenses, in urbem refugere. Scipio omnium in ore esse, dignus Paulo patre, dignus auo adoptiuo Scipione existimari. Paulo post Manilius aduersus Asdrubalem, qui cum altera manu iniquum saltum insederat, mouendum

L. censebat.

confebat. Nephris iugo nomen erat. Scipio, qui per rupes & conualles præruptaq; loca iter esse faciendū uidebat, suastiprimo Consuli, ne tam iniquo loco confingeret. Ille tamen processit. Cunctiq; iam haud amplius quingentis passibus ab Asdrubale abessent, & transmitti fluuium oporteret, uereri rursus, & suadere de reditu cepit, quasi alio tempore atq; ordine in Asdrubalem eundem eiset. Sed uictus complurium Tribunorum sententijs, qui & prudentiæ eius & uirtuti inuidebant, ignauiq; non consilij esse dicebant, si in conspectu hostium cederent, qui fugam opinati, extemplo se a tergo inuaderent: monere eos institit, ut saltem uallum ante annem iacerent, ut si forte pellerentur, tutus receptus superesset, cum fuga nullus aliunde relinqueretur locus. Id uero irridere Tribuni: unus etiam abiecurum se ensim iracundè minatus est, si non Manilius, sed Scipio esset Imperator. Igitur Manilius ex plurium sententia transmisit exercitum, & saltum sequente etiam Scipione ingressus est: cui statim Asdrubal esse aduerso occurrit, cædes utriusq; magna exoritur. Asdrubal, postquam intra uallum se receperat, nihil aduersi pati poterat: tantum ut abirent Romani oportebatur, quo eos a tergo inuaderet. Romani sera erroris pœnitentia adducti, regredi incipiunt: cum fluuium appropinquassent, & sub ordinibus transire uado angusto atq; aspero nō possent, necessariō turbant ordines. Quod conspiciatus Asdrubal, summa alacritate eos aggressus, plerosq; fœda prostrauit strage: cū omnibus in fugā uersis, nulla pars exercitus alteri subueniret. Tribunos tres occubuerunt, et ceteri in primis ad præliū impulerāt: Scipio trecentos circiter equites, quos secū habuit, additis alijs quocūq; cogere in unū potuit, in duas diuisit acies, easq; in hostē emisit, iussas celeri cursu per uices iaculandis incurere: ut pars incesset, pars regrederetur, et cōtinue iaculandis missilibus sese inuicem quodā quasi circulo cōmutarēt. Id cū illi asidue ac sine intermissione fecissent: Pœni in eos conuersi, in Scipionē ferrebantur. Ita abeuntes Romani, minus infesto hoste, Scipionēq; iugiter in eum adequitando dimicante, traicere flumen permisi. Interea quatuor Romanorū cohortes (tres alij, quidam duas, alij octo scripse-

scripsere) pugnae initio per hostem a fluuiio interclusæ, ad tumulum quendam confugerant, quem Asdrubal obfidere cepit. Ea res non prius, quàm in castra redierunt, animaduersa, tum demum uehementer omnium animos perculit: nonnullis deserendas cohortes censentibus, ne totus exercitus paucorum causa in discrimen ueniret. Scipio aperte ostendit, priusquam inciperent, consilio & prudentia in illo suorum periculo, si boni fortesq; essent, manu atq; animi promptitudine esse opus. Ipse cum nonnullis delectis equitibus, aut alacriter rediturum in castra, aut cum cæteris leto animo occisurum se pollicitus, sumptis duorum dierum cibarijs, cunctis de reditu eius desperantibus, uer peregit. Cum ad tumulum peruicisset, ascensum quendā, qui tumulo præminebat, superat cursu, sicut una duntaxat uallis inter illum & hostes intercederet. Tum uero Pœni obfessos acris urgere, ac prædicare ne utiquam a Scipione propter uineris difficultatem auxilium suis offerri posse. At Scipio radices utriusque tumuli & interiacentē contemplatus uallē, extemplo per eam in hostes fertur: qui statim utriusq; circumuenti, in fugam uertuntur. Eos Scipio numero militū haudquaquam par (nam aut tres tantum cohortes, aut quod alij tradant, exiguas equitum turmas eduxerat) libere abire passus, obfessos in castra incolumes reduxit. Quem cæteri a longe uenientem cum socijs, præter spem saluum adesse conspicati, clamoribus maximis ingentiq; lætitiā excepere, non sine opinione fauentis ei numinis, a quo etiam Scipioni maiori uo eius futura saspenuero prænunciata esse uulgō ferebantur. Manilius in castra urbi proxima reuersus, multam comminatus est, si quis in recipiendis copijs Scipioni dicto audiens nō fuisset. Cæterum mœrebat inuicere exercitus, quod cæsi ad Nephrim Tribuni & milites insepulti iacerent. Scipio captiuum quendam dimitti ad Asdrubalem iussit, qui iusta cadaveribus impetraret. Asdrubal perquisita corpora, & ex annulis agnita (aureis enim tribuni, cæteri ferreis utebantur) sepulturæ tradidit: seu comminens mortalitatis conditionem miseratus, seu quòd Scipionem iam tum reueritus, inire ab eo potissimum optauit gratiam. Euenerat etiam, ut, Ro-

manis ab Asdrubale redeuntibus, Phaniæ recenti clade percussis occurreret, & ab alia parte Carthaginienses facta eruptione invaderent. Ibi aliquot, qui cum impedimentis et sarcinis erant, occisi sunt. Interea Senatus in Africam miserat, qui diligentissime omnia quæ gererentur, cognosceret. Apud quos Manilius ceterisq; pro se quisque duces Tribuniq; omni deposita iuvanda, exercitusq; omnis Scipioni ob res ab eo fortissime felicissimeq; gestas testimonium virtutis præbuit. Quæ cum legati Romanæ renunciassent, Senatium gaudio replere. Sed, quia pleræq; haud sanè prospere in Africam evenerant, placuit ad Masinissam inuisendum legatos mitti, qui illum hortarentur, & ad bellum strenue in Carthaginienses gerendum incitarent. Verum ille, propterea quod senio ac ualitudine confectus iacebat, à legatis adiri non potuit. Rogatu eius Manilius Scipionem, quem ille instanti iam fato curatorem liberis dare presentem cupiebat, ad regem transmisit. Is, post Masinissæ mortem, compositis inter regulos rebus familiaribus, cum rediret in castra, Gulussam regis filium in societatem belli secum duxit, cuius consilio potissimum Phaniæ insidias, quibus Romanos absidue infestos habebat, repressit. Forte contigit, ut Scipio & Phaniæ per crepidinem quandam, quæ uisita in medio habuit et inaccessam uallem, ducerent, ita ut se alter alterum aggredi non posset. uertus Scipio, ne quis locum ponendis insidijs antecaperet, progressus tribus duntaxat comitantibus, cuncta rimatur. Id conspiciatus Phaniæ, unico ex suis comite, processit obuiam. Ratus igitur Scipio esse, quod ille communicatum uellet, unico & ipse comitatus accedit. Ibi cum appropinquassent, ut se inuicem audire possent, Scipio audacter (præuenerat enim & Phaniæ Carthaginiensis) Cur (inquit) de salute tua nō cogitas Phaniæ, quando cōmitem desperatam uides? At ille: Quid est quod mihi salutis sperare possim hoc rerum nostrarum statu, qui tanta mala uobis intulerim? Tum Scipio: Spondeo (inquit) et præstabo, uenit tibi apud Romanos et gratiam non defuturam. Annui Phaniæ: & cum se minime dubitare dixisset, quin tantum apud suos ualeret Scipio, dirempto colloquio utriq; recessere. Manilius pudore cladis

ab.

ab Asdrubale acceptæ, sumptis quindecim dierum cibarijs, rursus ad Neperim mouit: & cum appropinquasset iugo, castra posuit, uallum fossa munijt: & cum nihil opportuno omisisset, pauere tamē ac trepidare uidebatur, ne abeuntibus à tergo instaret Asdrubal. Interim nuncius ab exercitu Gulusse, epistolam Scipioni reddidit. Eam acceptam, sicut erat, obsignatam imperatori tradidit. Cum aperisissent, in hanc sententiam scriptam inuenere: Hoc ipso die eo loci ueniam: tu, cum quibus placuerit, accedito. custodibus impera, ut ad se uenientem noctu accipiant. Nihil plus literis, ne nomen quidem auctoris inerat. Quamobrem Scipio à Phaniæ missam esse credere. Manilius Scipionis saluti metuere, callidum & insidiosum Pennum dicere. Ad extremum mitti Scipionem placuit, qui Phaniæ incolumitatem polliceretur, honorem aut beneficium nullum certam, sed pro meritis, quæ ille apud suos renunciasset, non defuturam ei apud Romanos gratiam. Sed ne id quidem expectauit Phaniæ: sed ubi primum in Scipionis conspectum uenit, satis se ei de sua salute fidei habere professus: quantum sibi à Romanis gratiæ referretur, in eorum potestate fore affirmavit. Hæc factus, postero die acie instruit, & cum cæteris ducibus progressus in medium, quasi aliud consultaturus, cum suos hortatus esset, ut quando communi non possent, saluti suæ consulere, seseq; imitarentur, cum equitatu suo & præfectis aliquot ad summam equitum duum millium ducentorum amplius ad Romanos transijt: quos & Hanno, cognomine Leucus, imitatus est. Reuertenti Scipioni cum Phaniæ, obuiam processus exercitus, quasi triumphantem lætis clamoribus excepit. Manilius imperator gaudio elatus, cum haud amplius periculosum iter arbitraretur, nec Asdrubalem metu territum ulterius à tergo insecuturum putaret, tandem necessitate rerum compulsus, recessit. Septimum enim ac decimum agebat diem, et defecto bidui cibarijs, triduum insuper in reditu absumendum erat, famesq; perferenda. Verum Scipio cum Phaniæ & Gulussa, ceterisq; suis, Italica præmissa manu, ad campum processit, quem magnum Barathrum incolæ uocant, ingentemq; uim frumenti & commeatu exercitui per

L 3 noctem.

noctem supportauit. Cognito deinde Manilius successorē sibi Calphurnium Pisionem cum imperio mitti, Scipionem cū Phania Romā dimisit: qui incredibili dolore militum profectus in urbem, honoribus numeribusq; a Senatu ut Phania exciperetur effectū. Manilius paulo post & ipse tradito Pisoni imperio, cum præter res superius expositas, Tenagā quoq; urbem, caesis duodecim millibus Aphrorum, sex millibus captis, expugnasset atq; diripisset, Romanæ prouincia decēsit. Bienio post a Scipione consule uicta ac deleta Carthago, quam primus Romanus Manilius per uim cum exercitu intrauerat, ut supra demonstrauimus. Is prudens etiam orator est ¹⁰ habitus, tres libros de iure ciuili scriptos reliquit: ex quibus multa, præsertim de uenialium uendendorum legibus & actionibus, ac ueterum uerborum proprietatibus à Cicerone & Varrone citantur. Deniq; præter egregia multa raræ dignitatis, sacrorū quoq; Pontifici calū peritissimus fuit, & ex illis, qui transuerso foro ambulantes cō filij sui copiā omnibus facerent, quiq; omnia, quæ quidē tum Romana ciuitas nosset, ut sapientiæ gloria excelleret, cōplecti solebant. Fuit P. Scæuola æquali suo oratione copiosior, nec multo minus prudens. Paternæ etiam seueritatis insigne exemplum edidit. Nam cum ad Senatum Macedonia de filio eius, qui à patris nomine cui in ²⁰ adoptionem datus fuerat, Decius Syllanus dicebatur, qui eam prouinciam prætor obtinuerat, querelas per legatos detulisset, quod pecunias cepisse arguerent, à P. C. petijt, nequid antè de ea re statuerent, quam ipse Macedonum filijq; sui causam inspexisset. Summo deinde tum amplissimi ordinis, tum etiam eorum qui questum uenerant consensu, cognitione suscepta, domi consedit, solusq; utriusque parti per totum biduum uacauit, ac tertio die plenissime diligentissimèq; auditis testibus, ita pronunciauit: Syllanum filium meum pecunias à socijs accepisse mihi probatum sit, neq; talem fuisse in imperio, quales maiores mei fuerint, et Republicæ eum & domo mea in ³⁰ dignum iudico, protinusq; è conspectu meo abire, nec redire ultrà iudeo. Tam tristi patris sententia percussus Syllanus, lucem ulterius intueri nō sustinuit, suspendioq; se proxima nocte consumpsit. Per ege-

Seueritatis
exemplum.

egerat tam Torquatus seueri patris, religiosi iudicis partes, satisfactum erat Republicæ, habebat ultionem Macedonia: potuit tam uerecundo obitu filij patris inflecti rigor: attamē ille neq; adolescentis exequijs interfuit, & cum maxime funus eius duceretur, consulere se uolentibus domi de more sedens uacuas aures accommodauit. Videbat enim se in eo atrio consedissee, in quo illius imperiosi Torquati seueritate conspicua imago posita erat: prudentissimòq; uiro succurrebat, effigies maiorum suorū cum titulis suis idcirco in prima ædū parte poni solere, ut eorum uirtutes posterius non solum legerent, sed ¹⁰ etiam imitarentur. Hæc quasi de iureconsulto scribi à Valerio Maximo dubitari non potest, quem cum Titum prænominet, Cicero uero Lucium, eiq; collegam in Consulatu Cn. Octauium ascribat libro primo de Finibus, magnopere uerebar, ne M. ille Manilius, cui res multas bellunq; præsertim Punicum tertium attribuimus, nihil omnino ad numerum Iurisperitorum pertineret. Sed tamen cum uideam apud eundem sæpe Ciceronem, M. Varronem, & in libris iuris ciuilis perpetuò M. Manilium autorem responsoꝝ & rerum legitimarum nominari, fit, ut temere putarit Valerius, seuerum illum ²⁰ Syllani patrem, collegam Octauij, eum extitisse qui studio rerum ciuiliū & iuris claruerit, & facilius postis iureconsulto hanc grauitatis laudem, quam belli decora et superiorem gloriam detrahere. Ne illum quidem arbitror fuisse Iurisperitum, quem tradit Plinius Senatorē maxims nobilem doctrinis doctore nullo, qui primus atq; diligentissimus togatorum de phœnice prodiderit, neminem extitisse qui uiderit uescentem. Scripsit enim ille P. Licinio M. Cornelio Coss. quinquaginta annis post nostrū consulatum.

Val. Max.
imitat.

M. BRVTVS.

I Vniæ familiæ celebris antiquitas, nostræ scriptiois præconia parum desiderat. Quippe cum illo oriunda, in Italiam cum Aenea uenerit, affinitatēq; Romanos reges contigerit, & ille liberator populi Romani L. Iunius cognomeno simulatæ stoliditatis Brutus, ³⁰ M. patre V. C. genitus, matrē habuerit Tarquinian Tarquinij Primiti regis filiam, qui quidē necati fraude regia patris fratrisq; simul

L. Iunius
Brutus.

& uiolata pudicitia vindex acerrimus, Tarquinium Superbum re-
 gem auunculum aut amicum suum regno deiecit: neq; minus for-
 tis ultor tentatae libertatis, non modo uim Hetruscam ad mortē usq;
 sustinuit, sed etiam duos filios insidiantes patriæ, uirgēs cæsos securo
 percussit. Superstitibus ne liberi alij decesserit, incertum facit au-
 torum dissensio. Plutarchus ei alios præterea fuisse filios tradit. Dio-
 nysius & antiquior, neq; minus diligens, testimonio etiam certissi-
 morum autorum negat: Luniōsq; & Brutos, qui postea extiterint,
 plebeios fuisse, hunc patricium scribit. nisi forte, ut de Octauijs
 quoq; traditur, ad plebem se sponte cōtulerint. Certe ab eo Luniōrū
 nemo per propē ducentos annos Aeditatam aut Tribunatum excessit,
 donec Lunius Brutus à P. Philone dicitore magister equitum di-
 ctus, et duodecim post annis T. Lunius Brutus Scæua Consul est fa-
 ctus: cum iam plebeis quoq; is honos pateret. Successit uir insignis
 Lunius Brutus Bubulcus: uilia nomina, sed in sordidis titulis honestæ
 uirtutes latebāt. Libones dein, Peræ, Pulli, Syllani, Iuliani ex adopti-
 onibus. Hinc itaq; genitus M. Brutus iure consultus, præturam, ut
 Pomponius putat, non excessit. ideo difficilis & quis fuerit, &
 quid gesserit, dictū est. Ab eo relicti septē libros de iure ciuili, idē
 est autor: quorum tamen tres tantum uerē fuisse Bruti, Cæsar apud
 Ciceronem se ex Scæuola audisse, & alibi Cicero ipse confirmat.
 Inde illi L. Crasi oratoris ioci. nam cum is Brutus, M. filium reliquis-
 set (qui magistratus non petiuit, sed fuit accusator uehemens & mo-
 lestus, ut facile cerneres naturale quoddam stirpis bonū: pater enim
 uir optimus & iuris peritissimus fuerat: degenerasse uito de praua-
 tæ uoluntatis. accusatoriam enim artem profutebatur) cum igitur
 eum filium reliquisset Brutus, magnum generi dedecus, eum in quo-
 dam iudicio ex his libris mirifice uexauit Crassus. Nam cum Bru-
 tus duos lectores excitasset, & alteri orationē Crasi de Colonia
 Narbonensi legendam dedisset, alteri de lege Seruilia, & cum con-
 traria inter se de Republica capita contulisset, Crassusq; quod
 primus peregrini marmoris columnas Romā ad Palatinas ædes suas
 instruendas aduexerat, Venerem Palatinam appellasset: Crassus fa-
 cetissime

Iun. Brutus
 Bubulcus.

cetissime tres patris Bruti de iure ciuili libellos tribus lectoribus le-
 gendos dedit. In libro primo ita erat: Forte euenit, ut ego & M. fi-
 lius in Priuernati effemus. tum Crassus: Brute, testificatur pater se
 tibi Priuernatē fundum reliquisse. Deinde ex libro secundo: In Al-
 bano eram ego & M. filius. hic Crassus: sapiens uidelicet homo
 cum primis nostræ ciuitatis norat hunc gurgitem, metuebat, ne, cū
 is nihil haberet, nihil esse ei relictum putaretur. Tum ex libro ter-
 tio: In Tiburti forte assedimus ego & M. filius. Crassus hoc loco:
 Vbi sunt ij fundi Brute, quos tibi pater publicis Commentarijs con-
 signatos reliquit? quod nisi puberem te (inquit) iam haberet, quartū
 librum composuisset, & se etiam in balneis locutū cum filio scriptū
 reliquisset. nam forte nuper Brutus filius balneas paternas uende-
 rat. Vnde ille etiam eiusdem Crasi iocus. cum enim se Brutus sine
 causa sudare in facili & aperta causa diceret: Minime mirū, inquit
 Crassus. modo enim existi de balneis. Hæc, quæ ad fortunam filij,
 commentarios M. Bruti iure consulti pertinebant, non putauit indig-
 na, quæ ascriberentur, ut sunt apud Ciceronem. Illa quoq; sententia
 de actione furti testatori facti danda hæredi, apud hunc erat, si-
 cut apud Sext. Aelium, M. Manilium. Sed & sedulitatem adhibuit,
 ut multa uerba, quæ iam maioribus fugitiua obliuione præcepta fue-
 rant, retraheret. Tenuit is Brutus nonnullum etiam inter Orato-
 res locum, neq; honorem ullum (ut diximus) prætura maiorē gessit,
 pudendo Zafij apud Pomponium errore. Metiam Brutū, M. Bru-
 Zafij error
 ti diuini hominis, qui C. Iulium Cæsarem tyrannum interfecit, pa-
 trem, existimat Cicero non modo acutum oratorem, sed etiam iuris
 publici & priuati sanē peritū fuisse: eum Pomponius non numerat.
 Is Marianus secutus partes, primo cum Cn. Pompeio etiā tum ad-
 lescente conflixit: quo in prælio turbatis equibus Bruti, pediatas
 quoq; in fugam est uersus. ita susus fugatusq; Brutus, prætor inde
 cum esset, Mario intra urbem incluso Senatū conuocauit, in quo à
 Mario multi diuersæ factionis principes occisi. Aliquot post annos
 mortuo Sylla, Lepidoq; Marianas partes rursus capescente, eum se-
 ctatus est Brutus. Galliam Cisalpinam à Lepido uictam tenebat.

M

contra

contra eos missus est Pompeius Magnus, qui cum cetera facile uicisset, Brutum in reditu diutius Mutinæ obsedit: sed ille siue à militibus proditus, seu sponte mutato ad defectionem animo, salutem suam ac militum Pompeio commisit, deinde equitibus quibusdam præmissis, ad castellum quoddam iuxta Padum confedit. Eo postridie cum Geminus Pompeij iussu uenisset, Brutus apud Regium occisus est: cuius cædes magno crimini Pompeio fuit. Cum enim initio captæ Mutinæ ad Senatum scripsisset, uoluntariam à Bruto deditiōem esse factam, post cædem deniq; eum per alias literas apud Senatum criminatus est, in quo perfidiam prius ac crudelitatem exercuerat. Neque uero à Cæsare feliciter Bruto fuit. siquidem Cæsar (ut impudicitie & adulteriorum cupiditate flagrabat) uxorem Bruti Seruiliam etiam tum uiuo uiro, adolefens turpissime ante alias adauit: cuius etiam post uiri mortem allatas ad se in Senatum literas, Catoni Vriensis uterino Seruilie fratri, dum is uehementissime in Catilinæ conurationem inueheretur, Cæsar legendas præbuit, cum eum Cato ex earum lectione in suspensionem traheret. Eidem Seruilie primo suo consulatu sexages sesterium margaritam mercatus est: & bello ciuili super alias donationes amplissima prædia ex auctionibus hæste numo addidit. cum quidem plerisque uilitatem mirantibus, facetissime Cicero: Quo melius (inquit) emptū sciatis, tercia deducta est. existimabatur enim Seruilia, etiam filiam suam Tertiam conciliaré Cæsari, quo adulterio, & quod eum Cæsar inter uulnera filium appellauit, quidam natum esse Brutum suspicati sunt, illum tyrannicidam.

P. MUTIVS SCAEVOLO.

IN Scaeuolarum familia complures iuris cognitione celeberrimi exiit, ut nō immeritō quasi hæreditaria eius gentis existimata sit. Origo Scaeuolæ nominis sub initia Romanæ libertatis à Mutio iam tum nobili familia spectate uirtutis adolefcente: qui cum Porcenam Etruscorum regem interfecit, in castra eius Roman obfidentis uenisset, uoti impositus, id est manum, quæ pro rege scribam obrincaisset, igni impositâ seuerit. Ex hac gente primus

P.

P. F. Mutius P. Scaeuola iuris scientiæ gloriâ est adeptus. Is P. (tam etsi C. pro P. in breuiarijs reperio) anno ab urbe condita DCXXI. uel (ut apud alios: nam tota hæc consulum series triennio ferè, aut non multo secus apud autores uariat) undecimo, Cōsul cū L. uel Gn. Calphurnio Pisone fuit. uerè enim tradi quicquam propter deperditos hinc Liuij annales uix licet. In eo magistratu, cum Tiberius Gracchus Tribunus plebis legem agrariam ferre uellet, ei in consilio fuit: sed obscurus, non ut seditionem suscitatus. sed legis æquitatem iuueni assentiens. Atq; ex ea re ciuitate commota, conuocatoq; per Mutium Senatu, in eadem Fidei publicæ, & interrogatis patribus, quid nam in tali tempestate faciendum esset (nam calex patres ut diuites offendebat) Scipio Nasica, Serapion, cunctiq; patres consulem ad Rempublicæ capessendam cohortati, id ab eo responsum acceperit: se nec autorem intestini belli fore, nec ciuem Romanum indicta causa necaturum: nec, si quid per uim ad populū Gracchus tulisset, pro lege habiturum. quod Zafius per errorem Mutio Auguri attribuit. Quinetiam tribus cōegit, cum ille leges ferret. Idem tamen, qui in gerenda Republica putabatur fuisse signior consul, atq; languidior, gestis multis senatus consultis Nasican, qui Gracchum interfecerat, extemplo reum factum non modo defendit, sed etiam ornauit, & iure optimo sumpta esse uel à priuato in tribunal arma contendit. Ita maiorem iustitiæ quam fortitudinis ex eo negotio laudem reportauit. Pontifex etiam Maximus fuit, postq; eum ait Cicero desitum esse à Pontificibus maximis confici annales maximos, quos ab initio rerum Romanarū ad eum conscripserant, ut res singulorum annorum mandarent literis, publicæ memoriæ retinendæ causa: afferreq; in album solebant, & tabulam domi proponere, potestas ut esset populo cognoscendi. In pontificatu illud gestum ab eo traditur. Cum Licinia uirgo Vestalis, summo loco conata, sanctissimo sacerdotio prædita, T. Flamini Metello Coss. aram & ædiculâ & puluina: sub saxo sacro dedicasset, eam rem ex autoritate senatus ad collegium pontificum Sex. Iulius prætor retulit. Tum P. Scaeuola Pontifex maximus pro collegio respon-

Zafij error

M 2 dit,

dit, quod in loco publico Licinia C. F. iniussu populi dedicasset, sacrum non uideri esse. Senatus praetori urbano negotium dedit, ut curaret, ne id sacrum esset, & ut, si quae essent incisae aut inscriptae literae, tollerentur. adeo auctoritas Mutij ualuit. Is Mutius, cum P. Crassum Mutianum oratorem fratrem adoptiuum haberet, uiris eum doctrina imbuit, quantum esse oratorio muneri necessarium existimauit. Scaeuola ipse nonnullum inter oratores locum tenuit. dicebat enim ualde prudenter & acute, & paulo etiam quam multi aequales sui copiosus. Iudex iniuriarum condemnauit eum, qui L. Accium poetam laedendi gratia in scena nominauerat: cum C. Caelius absol- uisset eum, qui Lucillum poetam in scena nominatum laeserat. Reliquit de iure ciuili libellos X. Huc illud etiam ridicule contigit, quod, cum eum Scipioni multis probris onerato M. Flaccus iudicem tulisset, Eiero, inquit Scipio, iniquus est, cumq; esset admiratum: Ab (inquit) P. C. non ego mihi illum iniquum eiero, uerum omnibus. Is Pub. pula etiam & duodecim scrupis atq; alea optime lusisse dicitur, ita ut illo duodecim calculorum lusu tanta diligentia fuerit, ut cum aliquando calculum promouisset, essetq; uictus, dum rus tendit, repetito totius certaminis ordine, quo loco errasset recordatus, redierit ad eum, qui cum lusserat, isq; ita factum confessus sit. Ita non uno diuerticulo animum forensibus ministerijs fatigatum recreare contentus fuit: sed, cum bene ac diu iura ciuium & deorum cerimonias ordinasset, & in rebus serijs Scaeuolam egisset, in iocosos agebat hominem. Quaequam haec magno errore, Valerius Maximus de Q. Mutio augure memoriae prodidit, ut in eius uita longius demonstrabitur.

P. LICINIUS CRASSVS MUTIANVS.

Plebeia gens Licinia prima suo ordini tribuatur militum Cos. potestate dedit in P. Licinio Caluo, post multas contentiones uix extortum patribus: eundem ipsa primum ex patricijs antea honoribus nata. & cum idem P. quadriennio post resciceretur, inpetrauit a tribubus, ut sua uice filium legerent. Idemq; opinor (nam apud Liuium uariant praenomina P. C. q. atq; inde scriptoribus breuiarij)

P. Crassus Mutianus.

Val. Max
ini error.

uarij Coss. errandi occasio, et Caluus cum Stolonibus confunden- di ipse P. F. Caluus primus de plebe magister equitum dictus, breuiq; post consul. Eadem domus C. Licinium Stolonem dedit, uirum in causa plebis expertae uirtutis, qui Tribunus plebis decimum referens, collega L. Sestio, tandem rogationes pertulit. frementibus patribus, de aere alieno minuendo, de finiendo modo agrorum, deq; consulatu plebi comunicando. Quo munere delinita plebs, utrunq; demum eps, uno interposito, primos ex suo corpore Coss. fecit. Inter cognomina gentis fuere & Vari, & Crassi. Crassum primum inuenio dictum eum, qui per secundum Punicum bellum, nondum adilitius, Q. Fuluium Flaccum & T. Manilium Torquatum bis Coss. & censorios, in petitione Pontificatus Maximi deiecit: cum ante intra centum et uiginti annos nemo praeter unum creatus esset Pontifex Maximus, qui sella curuli non sedisset. Idem postea magister equitum & Cos. fuit. Accessit genti ex opulencia diuitum agnomen, multiq; ex ea principis locum in Republica tenuerunt. Inter quos P. ille Crassus, qui conspiratione cum Pompeio et Caesare inita, caesus deinde a Parthis, optimatum dignitatem illis debilitatam reliquit. Illustrauit gentem & Licinius Macer, uetus annalium Romanorum scriptor. Quidam & Lucullus Licinij annuerant. Igitur P. Licinius Crassus Mutianus, cognomine diues, naturaliter ortum est Crassorum gente habuit, sed adoptione in familiam Mutiam transiit. Is sexcentesimo circiter ab urbe condita anno, quaestor est factus. Ac triennio post, cum nondum a Consulibus in ordinem senatorium lectus esset (quo uno modo etiam ijs qui iam honores gesserant, aditus in curiam dabatur) & rure domum reuertetur, Q. Fabius Maximus ignarus Crassum Senatorem nondum esse, narrauit in itinere, quod secreto in curia de tertio bello Punico indicendo actum erat. Quamobrem a consulis obiurgatus est Fabius. Crassus a P. Scaeuola fratre doctum iuris disciplinam hausit, & ualde probatus est orator habitus. Nam ingenio praeterea ualuit, & studio: & summo oratori Ser. Galbae, cuius filio Caio filiam suam collocauerat, affinitate sese deinxit. In eo industriam summam constat fuisse, maximamq; gra-

Chronologiae
Luita-
nae error.Licinius
Macer.

M 3: tiam,

tian, cum & consuleretur plurimum, & diceret, itaq; etiam cum
 ædilitatem peteret, de iure consulebatur. Et cum rusticanus quidam
 cõsulendi gratia accessisset, eumq; seduxisset, atq; ad eũ retulisset,
 responsumq; ab eo uerum magis quã ad suam rem accommodatũ
 abstulisset, Galba qui Crassum in petitione affectabatur, ubi tristẽ
 rusticanum uidit, nomine appellauit, quæsiuitq; qua de re ad Cras-
 sum retulisset: ex quo ut audivit, commotumq; ut uidit hominem, su-
 spenso (inquit) animo & occupato Crassum tibi respondisse uideo.
 deinde ipsum Crassum manu præhendit, et, Heus tu (inquit) quid ti-
 bi in mentem uenit ita respondere? Tum ille fidenter, homo peritissi-
 mus, confirmare, ita se rem habere ut respondisset, nec dubium es-
 se posse. Galba autem alludens uarie & copiose, multas similitudi-
 nes asserre, multaq; pro æquitate contra ius dicere. Crassus cum
 differendo par summo oratori Galbæ esse non posset, ad auctores
 confugit, & id quod ipse diceret, & in P. Mutij fratris sui libris, &
 in Sex. Aelii Commentarijs scriptum protulit, attamen concessit.
 Galbæ disputationem sibi probabilem & propè ueram uideri. Aedi-
 lis itaq; factus, sumctus est ædilitio maximo munere. Primus enim
 argento auroq; folia imitatus coronas dedit: accesserunt lemnisci
 quoq; quos ad huc ipsarũ coronarũ honos erat, propter Hetruscas, 20
 quibus iungi nisi auri non debebant. Is quoq; Tiberio Graccho
 legem Agrariam ferenti, quod filiam suam alteram C. Graccho fra-
 tri Tiberij in matrimonium locauerat (id enim & a pluribus tradi-
 ait Plutarchus, & Cicero affirmat, cui ego maxime credo, quan-
 quam alij Bruti putent) palam in cõsilio fuit. Quo interfecto, Sena-
 tus iram plebis leniturus, impugnare legem destitit, & in Tiberij lo-
 cum diuisorem P. Crassum legit. Consulatum inde cum L. Valerio
 Flacco gessit, anno ab V. C. DCXXIII. uel ut alij, secundo, id est
 biennio post P. Scæuolam fratrem. In quo magistratu cum ferretur
 ad populum, quem ei bellum contra Aristonicum gerere placeret, 30
 Crassus, qui tum Pontifex Max. erat, Flacco collega, quod erat
 flamen Martialis, & eam provinciam ambebat, mulctam indi-
 xit, si à sacris discessisset: quam mulctam Populus Romano remisit.

Pontifici

Pontifici tamen Flaminem parere iussit. Neq; tamen ad priuatum de-
 tulit bellum, quanquam erat Africanus, qui anno ante de Numanti-
 nis triumphauerat. Qui cum longe omnes belli gloria & uirtute su-
 peraret, duas tantum tribus tulit: & populus Romanus Consuli pot-
 tius Crasso, quã priuato Apbricano bellum gerendum dedit. Igi-
 tur in Asiam ad debellandum Aristonicum, qui mentitus Regiæ stir-
 pis originem (sunt qui Eumenis regis nothum filium tradant, & At-
 tali fratrem, eius qui Asiam populo Romano testamento reliquerat)
 eam provinciam occupauerat, cum imperio & instructissimo exer-
 citu est missus, cum esse Consul & idem Pontifex Max. quod
 nunquam antea factum erat, ut Pontifex maximus extra Italiã pro-
 ficisceretur. Habebat Crassus infinita regum auxilia. nam et Bithy-
 niæ rex Nicomedes, & Mithridates Ponticus, & Ariarates Cap-
 padox, & Pilemenes Paphlagon, Romanos iuere. Ibi, cum obsidio-
 nem oppugnationemq; Leucatis oppidi moliretur, opusq; esse firma-
 ac procerâ trabe ad arietem muris quatendis consociendum animad-
 uertisset, recordatus duos à se opportunos ei rei malos Athenis ui-
 sos, architectum Atheniensium armamentarij per literas monuit,
 ut maiorem ad se mitteret. Ille re causãq; eius perspecta, commodio-
 rem arbitratus minorem, misit. Accutum cum Crassus, interroga-
 tumq; quid ita alium, quã quem petierat, malum misisset: excusati-
 onem eius rationesq; non accipiens, nudatum uirgis cædi iussit: cor-
 rumpi ac dissolui omnem Imperatoris dignitatem atq; officium rati-
 us, si quis ad id quod facere est iussus, non obsequio, sed consilio ir-
 requisito respondeat. Illam etiam incredibilem in eo magistratu
 laudem est memoriæ consecutus, ut quinq; Græci sermonis diffe-
 rentias sic breui penitus perdidicerit, ut qua quisq; apud eum lin-
 gua ad tribunal eius postulasset, eadem ius sibi & decreta referret:
 quæ res maximum ei sociorum amorem conciliauit. Sed cum bellum
 30 gereret, uel ut alijs placet, è provincia decederet, ab hostibus prælio
 uictus est. Sunt qui Attalica prædæ quã bello interiorem, extre-
 mo anni tempore inordinata acie prælium conseruisse asserant. Cæ-
 so igitur exercitu, Thraces, quorum magnum numerum Aristoni-

CUS

cus in praesidio habuit, recipientem se Crassum inter Elean & Smyrnā intercepere. Sed ille memor & familiae & nominis Romani, ne in ditionem hostis perveniret, dedecus accessita ratione mortis fortiter effugit. Virgam enim qua ad regendum equum usus fuerat, in oculum custodientis se Barbari direxit, ita ut eccaecarit. Ille vi doloris accensus, latus Crassi mox sicca confodit. Dumq; se ulciscitur, Imperatorem Romanū maiestatis amissae turpitudine liberavit. Itaq; ostendit fortunae Crassus, quam indignum virum tam gravi contumelia afficere voluisset: quandoquidem iniectos ab ea libertati suae miserabiles laqueos prudenter simul & foriiter rupit, 10 seq; iam Aristonico donatum dignitati suae reddidit. Caput tamen mortui Aristonico oblatum est, corpus Smyrnae sepulchrum. Sed breui post Crassi successor Perpenna stragem eius, capto Aristonico, & Romae in carcere strangulato, vindicavit. Traditur Crassus Mutianus multis ac praecipuis bonis ornatus fuisse, quinq; praeritim: quod ditissimus, quod eloquentissimus, quod nobilissimus, quod iuris consultissimus, quod Pontifex Maximus. Sanè P. ille Crassus, quem bello civili Syllano sua manu interfectū Cicero scribit: Lucanus vero & Florus laceratum à Fimbria cum patre, alium ab hoc Mutiano fuisse, temporum etiam ordo indicat. Putarem citius 20 Mutiani filium, si patris mors concederet, aut si alioqui relictum à Mutiano filium constaret. nam de morte facilius Ciceroni accederem. Sed & alius P. Crassus fuit, quem veterem appellat Cicero, qui cum superiore Africano Consul fuit, & ipse diues uocatus. Nā eorum, quae Zasius Mutiano apud Pomponium tribuit, nihil ad eum pertinet.

Zasij lap-
sus.

C. LIVIVS DRVSVS.

Liuiorum familia quamquam plebeia, seroq; ad magistratus Patricios admissa, tamen & ipsa admodum floruit, octo consulatibus, censuris duobus, triumphis tribus, dictatura etiam & magisterio equitum honorata, clara & insignibus viris, ac maxime Salinatore Drusiq;: princeps in ea consulatus M. Livi Dentar, anno ab V. C. CCCCLII. deinde M. Livi post duos Consulatus & dictaturam

Etaturam Salinator dictus, quod in Censura nouum uectigal ex Salaria annonae commentus putabatur ex odio populi, quod iniquo eius iudicio post Consulatum multa irrogata se damnatum dolebar: qua quidem etiam indignitate uniuersas tribus, praeter unam Metiam, leuitatis nomine notauit, & aerarias reliquit, quod & innocentem se condemnassent, & condemnatum iterum Consulem ac Censorem fecissent, neq; inficiari possent, aut iudicio semel, aut comitijs bis ab se peccatum esse. Collega quoq; , qui se dempto equo inter aerarios retulisset, pari nota affectit. Post C. Livi Drusum, hostium duce 10 Druso comminus trucidato, sibi posterisq; suis cognomen inuenit. Traditur etiam propraetor ex provincia Gallia retulisse aurum, Se nonibus olim in obsidione Capitolij datum, nec (ut fama est) extortum à Camillo Is & Cos. fuit cum Africano minore, eius abnepos, ob excimiam aduersus Gracchos operam patronus Senatus dictus. filium reliquit, quem in simili diffensione multa uarie molientē, diuersa factio per fraudem interemit. Ex hac stirpe natum C. Livi Drusum tanta laude iuris scientiae celebrari à Valerio Maximo deprehendi, ut, licet à Pomponio praeritum, inuolui silentio Pomponij 15 passurus non sim. Ea namq; industria ac studio fuisse hominem tra- incuria, 20 dit, ut & aetatis uiribus, & acie oculorum defectus, ius civile populo benignissime interpretatus sit, utilissimaq; discere id cupientibus monumenta composuerit. Nam ut senem illum natura, et caecum fortuna facere potuit: ita neutra interpellare ualuit, ne non animo & uideret et uigeret. Sanè qui nam praecipue is fuerit, aut quibus temporibus, pro certo non posuerim. Cicero tres in oratorum numerum Drusos refert, M. Drusum C. F. qui in Tribunatu C. Gracchum collegam iterum Tribunum fecit, uirum & oratione grauem & auctoritate: eiq; proxime adiunctum C. Drusum fratrem, & M. Drusum patricium, auunculum magnū M. Bruti eius, qui Caesarem occidit, qui fuerit grauis orator, ita dumtaxat, cum de Republica diceret: quem ego illum esse opinor, quem post multa Paterculus in Tribunatu iuuenem occisum tradit. Ex his ego illum Caium C. F. opinor iuris consultum fuisse, quem secundo loco posui, M. Drusi fratrem.

trem. uideo enim Drusum cæcum ab eodem Cicero alibi Caium uocari. tamen si in ijs maxime prænominibus mendosi codices sunt. Idem Cicero de hoc iure consulto scriptum reliquit, domum eius (ut acceperit) compleri consultoribus solitam: & cum, quorum res esset sua ipsi non uiderent, cæcum adhibebant ducem. Durauit genus ad imperatoria usq; tempora. Fuit enim M. Drusus consul cum Calpurnio Pisone, anno DCCXXXIX. ab V. C. ut apud quosdam inuenio: principatu scilicet Octauij Cæsaris. Sed & Liuius Drusus in hanc familiam per adoptionē insertus, cum naturale genus ab Appio pulchro Appij Claudij cæci filio duceret, Liuiæ Drusillæ pater (tamen si apud Paterculum mendose scriptum est Liuiæ) eius, quam postea Octauius uxorē duxit, qui partibus Urbium et Cassij, in quibus fuerat, uictis, ne tentata quidem hostis misericordia, ipse se in tabernaculo interemit, filia augustum honorem per maritum Liuiæ genti addidit: Tiberio filio, pronepote Caio Caligula, nepote D. Claudio fastigium imperatoris dignitatis adeptis.

Paterculi lo-
cus emenda-
tus.

C. MARTIVS FIGVLVS.

Ancum Martium regem Romanū Numæ Pompilij ex filia nepotem, principem Martij generis ferunt: cuius filij duo propè puberes relicti, ne cæso quidem Tarquinio Prisco successore patris regnare potuerunt, sed Sueffian Pometiam in exilium sponte profecti, damnatq; subfiteri. Regij tamen tituli honos durauit in gente, Romæ (opinor) exactis regibus reuersa. sunt enim dicti Martij reges. Eorum nemo Cos. legitur, præter unum Q. Martium collegam M. Catonis Nepotis, anno ab V. C. DCCXXXVI. Ad eod sum mi generis amplitudo semel prostrata, diu interdum iacet. Ea tamen propè reuixit in Iulio Cæsare. Siquidem auia eius paterna huius nominis fuit. Legimus & Martios Rutilos, & Tremulos, & Philippos, & Figulos, & Rallas, de plebe omnes. Ex Figulis primū Cos. reperio C. Martij cum Nascia Corculo, anno ab V. C. DXXII. & septennio post iterum cum Cornelio Lentulo. Is filium genuit C. iuris civilis studio celeberrimum. Qui cur à Pomponio prætermissus sit, equidem satis mirari non possum, Eum et si mansuetissimi in-

genij.

genij, ita tamen prudentiæ ac moderationis aliquando immemorem reddiderit. Nam, cum in petitione consulatus repulsam tulisset, tanto dolore accensus est, atq; eo magis, quod illum honorem bis patri suo datum meminerat, ut, cum ad eum postero comitorum die multo consulendi causa uenissent, omnes dimiserit, ita præfatus: Omnes consulere scitis, consulem fateri nefcitis. Dicitum grauius, & merito, sed tamen aliquanto melius non dictum. Nec quidquam ultra de eo comperi.

P. RUTILIVS RUFVS.

Nautia gens, quæ Rutiliorum cognomen assumpsit, Troianæ originis fuisse proditur. Nautius namq; autor generis, cum Aeneæ domo profugus, sacerdos Palladis Urbium custodis fuit, eiusq; simulachrum in Italiam transtulit. quod inde Nautij per manus traditum custodiuerunt. Neuij quoq; (nisi fallunt codices Liuij) Virginiæ patriciæ gentes, et Martij plebeia eodē cognomine fuerunt, ut non falsò grammatici, quibus ista consecrari curæ fuit, scribere uideantur, antiquas mulieres, quod studiose rursi, id est, rutili coloris fuerint, primū Rutilas Rutiliasq; dictas, quasi ualde rufas: itemq; uiros Rutilos. Ex Nautijs & Virginijs Rutilijs multi sub initia Romanæ libertatis cōsulatus summosq; alios honores gessere. Primus Sp. Nautius V. C. annis duobus & uiginti post pulsos reges, plurimi deinde Nautij, Virginij, Martij, quorum omnium titulos exæqui longum est. Cæterum qui primus Rutilij nomen, non cognomen, habuerit, legitur Sp. Rutilus Crassus, gentis patriciæ, tribuni consularis anno ab V. C. CCCXXXIX. Fuit et M. ille Rutilus Censorinus, qui iterum creatus censor, ad concionem uocatum populum, quàm potuit grauisima oratione corripuit, quod eam potestatem bis sibi detulisset, cuius tempus, quia nimis magna uideretur, maiores coartandum iudicassent. Uterq; recte, & Censorinus & populus. alter enim ut moderatè honores crederent præcepit, alter se moderato credidit. Insertus est familiæ & Q. Fabius Rutilianus (tamen si quidam Rollianum malunt, qui primus ex Fabijs ob uirtutem Maximi cognomen adeptus, hereditarium generi reliquit, qui consula-

N 2 tus

eius quinq; tres triumphos dictaturam, censuramq; unam gessit, alie
ram repudiavit. cui mortuo tantum eris liberalitate populi conge-
stum est, ut inde filius uiscerationem & epulas publicè dederit. In-
ter cognomina & Calu fuere. Familiam ijs honoribus illustrem
excepit P. Rutilius Rufus hic iureconsultus, non minus dignam se-
riem posteriorum, ut in seruiente Republica post se habiturus. Is
itaq; P. Rutilius Rufus M. F. adolescens P. Mutium Scaeuolam secta-
tus est, ab eoq; & iuris scientiam & innocentie morumq; opinio-
nem hausit. Tribunus plebis, cum prius eius honoris candidatus
repulsam tulisset, C. Mancinum proconsulem, Numantinis ex sena-
tus consulto in poenana turpis cum illis iniuriæ deditum, neq; ac-
ceptum, domum reuersum, & in senatum uenire ausum extrahi ius-
sit: quòd eum ciuem negaret esse, quia sic esset memoria proditum,
ei, quem populi Romani iussu pater patrus deditisset, nullum esse
ius postliminij. Consulatu inde cum petisset cum M. Aemilio Scau-
ro, acri homine, & uehementi, repulsusq; esset, non modo accusa-
uit ipse ambitus competitorum Scaurum designatum consulem, sed
& a Scauro absoluto uocatus est ipse in iudicium, in quo illud acute
atq; concinne coniectura explanatum est aliter, quam esset. Nam
cum accusator Scaurus ostenderet in Rutilij tabulis literas A. F. P.
R. idq; ita interpretaretur, A. CUM fide P. Rutilij: Rutilius autem
ita, Ante factum, post relatum: C. Cannius eques Romanus, qui
Rutilio aderat, exclamauit, neutrum illis literis significari. &
cum Scaurus interrogasset, Quid ergo? Aemilius fecit, plectitur
Rutilius: inquit Cannius. Postea tamen consul fuit, cum C. Mal-
lio, anno ab V. C. D C C L I. quo in magistratu armorum tractan-
dorum meditationem militibus tradidit, ac nullius ante se imperato-
ris exemplum secutus, ex ludo C. Aurelij Scauri doctoribus gla-
diatorum accersitis, uitandi atq; inferendi ictus subtilitatem ac ra-
tionem legionibus ingenerauit: uirtutemq; arti, & artem rursus uir-
tuti miscuit, ut illa impetu huius fortior, hæc illius scientia cautior
fieret. Idem quoq; de iure tributorum militarium, ut à consule, non
à populo fieret, legem tulit. Unde illi Rufuli Rutiliq; dicti, neq; aliud
quid-

quidquam propter scriptorum paucitatem ab eo dignum memoria
gestum in consulari reperio. Asiae inde proconsul fuit. Sed & in
Saturnini tumultu Remp. adiuit. Admirabile etiam exempli con-
stantiæ, grauitatis, innocentie præbuit, cum enim aliquando amici
cuiusdã inuictæ rogationi resisteret, isq; indignatus dixisset, Quid
ergo mihi amicitia tua, si nihil abs te impetro, opus est? Respondit
Rutilius, immo quid mihi tua, si propter te inhonesti aliquid factu-
rus sum? Nec tamen, quamuis innocentissimo, fortunæ & improbo-
rum uim effugere licuit. In iudicium enim ordinum magis dissen-
sione, quam sua culpa reus, à M. Scauro repetundarum nomine uocatus
est: conspirantibus in eum publicanis, propterea quod legatus C.
Marij proconsulis ab eorum iniurijs Asiam defenderat, quamuis eo-
rum ordini adolescens ipse reo aliquando non defuerat. Sed plus ua-
luit recens iniuriarum memoria, quo quidem in iudicio mirifice Ru-
tilij uirtus constantiæ enituit. Nam nec mutare uestem sordidamq;
induere sustinuit, neq; insignia senatoris deponere, neq; capilli bar-
banæ ad cognitionis usq; diem summittere, nec supplices ad iudi-
cum genua manus tendere, nec dicere quidquam, quod non splen-
dori præteritæ ætatis suæ, et gestorum magistratuum responderet.
Et cum ea tempestate florenter, in republica eloquentissimi uiri L.
Crassus, & M. Antonius consulares, adhibere eorum neutrum uo-
luit. Dixit ipse pro se, & pauca C. Cotta, quòd sororis eius erat
filius: & is quidem tamen ut orator, quamquam erat admodum ado-
lescens: & Q. Mutius, enucleate ille quidem & polite, ut solebat,
nequaquam tamen ea uirtute atq; copia, quam genus illud iudicij & ma-
gnitudo causæ postulabat. Igitur pertæsus iudicium, cum multa, ta-
met si falso, se indigna, quæ ad suspicionem stuprorum ac libidinum
pertinerent, audire cogere, uir totius æui non modò sui seculi in-
ter Rom. optimus, innocentissimus, sanctissimus, temperatissimus,
Mariana seditione et iudicium qui causam dicerent omnibus seculis,
peruicio uictus, ab ingrata ciuitate in exilium abire maluit: damna-
tusq; est Equitum sententijs, qui tum Gracchanis legibus iudicia ob-
tinentes, in optimum quemq; maxime sauebant, præsertim si publi-
N 3 cani

cani qui ex eodem erant ordine amitterentur. Ceterum illo Rutilij iudicio conuulsam penitus esse Remp. existimatum est. Illam certe in maximo gemitu ciuitatis laudem tulit: ut Socratem, quo neminem unquam in terris uixisse meliorem hominē Philosophi putant, egregie imitatus homo Rom. & consularis uideretur. Sic enim damnationem suam tulit, tāquam illi nihil molestum esset aliud, quam quod male iudicaretur. Asiam igitur petenti ut exuli, triumphare contigit. Siquidem omnes illius prouinciæ ciuitates legatos ei obuiam miserunt, orantes pro se queq; ut tanti uiri hospitio atq; exilio ornarentur: ipse Smyrnam incoluit. ibiq; cum ei reditum in patriam Syllana uictoria præstaret, in exilio, ne quid cōtra leges faceret, aut ciuili seditione reuocatus uideretur, quamuis reuocante Sylla, substituit: ei reditū suum negare ausus, cui nihil tunc negabatur. Neq; tantum solus dictatori aliquid negauit, & reuocatus non rediit, sed longius etiam fugit. uiderunt (inquit) hoc isti, quos Romæ deprehendit scelicitas tua: uideant largū in foro sanguinem, & supra Seruilianū lacum (id enim proscriptionis spoliarum est) Senatorum capita, & passim uagantes per urbem percussorum greges, & multa milla ciuium Rom. uno loco post fidem, immo per ipsam fidem trucidata: uideant ista, qui exulare non possunt. Itaq; passus est iniquiore animo eripi sibi exilium, quam se patrie. Ergo literarum studijs uacans in Asia, Smyrnx conuenit: & ciuitatis dono ultero affectus, cuius esse Romanus desijt. Quin & cum ab amico quodā prius consolaretur, dicereturq; instare arma ciuilia, breui futurum esse ut cum exulibus cæteris reduceretur: Quid tibi (inquit) mali feci, ut mihi peiorē reditum quam exitū optares? malo ut patria in exilio meo erubescat, quam reditum mereat. Ibi dum esset uersareturq; in Asia, exorto in ter Mithridatem regem ac Romanos bello, Mithylenis a rege deprehensus, cum Rex uno die Romanos omnes qui in Asia erant per literas occidi iussisset, crudelitate eius in rogatos, uersitus mutatione uitam, sibiq; foccos & pallium Græco more induxit, quod erat homini Romano alioqui dedecori. Sylla inde in Asia res gerente, cū Fimbria desperatis omnibus colloquium Syllæ expetisset, ille Rutilium

Seruilianus
lacus.

lium (hunc opinor) ad Fimbriam misit: qui oranti ueritiam Fimbriæ pollicitus est fore, ut à Sylla usq; ad mare tutus dimitteretur, si ex Asia, cuius proconsul Sylla esset, enauigare uellet. quod ille ægre ferens, paulo post manus sibi ipse intulit. Eodem Mithridatico bello, cum Marius & Eumachus duces à Mithridate aduersus Lucullū missi essent, magno exercitu breui congregato, cum P. Rutilio (nescio an hoc nostro) apud Chalcædoniā congressi, eum plurimamq; exercitus eius partē cæciderunt. Hæc in uita & moribus, illa in doctis præstitit Rutilius. Inter oratores non obscurū locum tenuit, sed in quodā tristi ac seuro genere dicendi uersatus est, & natura uehemens et acer, & studio etiā Stoicæ philosophiæ, cui præcepto re Panætio operam dedit, Græcis literis non modo eruditus ac doctus, sed propè in Stoicis perfectus: quorū peracutum & artis plenum orationis genus, sed tamē exile, nec satis populari assentioni accommodatū. Itaq; illa, quæ propria est huius disciplinæ, philosophorum de se ipsorum opinio, firma in hoc uero et stabilis inuenta est. In forensibus actionibus ac patroni munere multa opera multaq; industria fuit: quæ erat propterea gratior, quod idem magnū munus de iure respondēdi sustinebat. Ergo orationes reliquit, Ciceronis iudicio, ieiunas. Multa insuper præclare de iure scripta composuit, quorum interdū testimonio posteriores usi sunt, & habitus est in stoicis oratoribus. Eum ita doctum existimauit Lucullius, ut in suis illis publicis eruditiorū reiectionibus, Tarentinis, Consentinis, Siculis se scribere diceret: propterea quod Rutilij, Perij, Scipionis iudiciū reformidaret. Inter orationes unam reliquit de modo adificiorum, quam postea Augustus recitauit Senatui, et notā populo per edictū fecit: quo magis persuadere, eam rem nō à se primo animaduersam, sed antiquam iam tum curæ fuisse. Neq; uero sibi tantū seuerus fuit (quamuis hoc præcipua laude dignū) sed & alios oratorijs fuis in iudicio utentes non dubitabat uituperare, & fures flagitiososq; dicere: ut L. Crassum et Galbā, ceterosq;. Panætio præceptoris suo plurimū tribuit. Itaq; solebat dicere, ut nemo piCTOR esset inuentus, qui ueneris eā partē, quam Apelles inchoatū reliquisset, absolueret,

(oris enim pulchritudo reliqui corporis imitandi spem auferbat) sic ea quæ Panætius intermississet, et non perfecisset propter eorū quæ fecisset præstantiam, neminem esse profecturum. Reliquit etiam historias & libros de uita sua, quorum nihil ad nostram atatem feruatum est. Peruenit usq; ad Ciceronis tempora, ut à quo uisus auditusq; sit. Fundum in Formiano habuit. Sanè non satis constat, an is sit P. Rutilius, què traditur leui morbo impeditum, nunciata fratris in petitione cõsulatus repulsa, illico expirasse. Nam tres P. Rutilios hoc tempore intra XXX. propè annos reperio Consules: hunc Rulium, & eum qui aliquanto antè cum Popilio Lenate Consul fuit: 10 alium P. Rutilium Lupum, qui post Rufum hunc nostrum annis quindecim honorem eundem gessit. Certe constat hunc iuris peritum in exilio indignissime mortuum, ut qui maleuo lentæ immerito non facer, fortuna aduersæ impetum non ad imminutionem uirtutis, sed ad experimentum contulit. Sororem habuit Rutiliam, quæ pari uirtute C. Cottam filium, cum is depulsus per inuadiam Tribunatu, nõ multis ab eo tempore mensibus eiectus esset è ciuitate, secuta est in exilium: & usq; eõ fuit indulgentia constricta, ut mallet exilium pati quàm desiderium, nec ante in patriam quàm cum filio redijt. Eundem iam reducitur, & in Republica florentem, tam fortiter amisit, 20 quàm secuta fuerat. Nec quisquam lacrymas eius post elatum filiũ notauit. In expulso uirtutem ostendit, in amisso prudentiam. Nam & nihil illam à pietate deterruit, et nihil in tristitia superuacua stultaq; detinuit. Fuit & Rutilius Lupus, qui Gorgiæ Græci rhetoris sui temporis quatuor libros de figuris in unum suum transtulit, qui nunc uersatur in manibus.

Q. AELIVS TUBERO.

Tuberonum, quos ex Aeljs Pætis fuisse supra ostendimus, (nam & Posthumios, Tuberoses & Tubertos legimus) primum inuenio P. Aelium Prætorum, sub finem belli Punicæ secundi. 30 Ea quoq; familia haud uno fuit iure consulto contenta. E duobus qui sanè ætatis distineti sunt, maior Q. Aelius Tubero, natus est ex Q. uel ut alibi est, C. Aelio Tubero, cognomento Cælio (uel ut

est

est apud Plinium, Cato Aelio: etsi ferè suspicor utrumq; deprauatum ex C. Aelio. neq; enim hic fuit ille Catus Aelius Sextus) et Aemilia L. Pauli, qui Persam deuicit, filia. Itaq; auunculum habuit P. Africanum minorem, qui Pauli & ipse filius, in Scipionum familiã per adoptionem uenerat. Pater Tubero, uir fuit optimus, & magnæ in Republica autoritatis: sed ita tenui patrimonio, ut sex et decem uiri ex Tuberonum familia simul unis ædibus, & quidem modicis, cum coniugibus & liberis habitarent, eodem loco, quo postea fuerunt Mariana monumenta. Erat ijs unus in agro Veiente fundus, 10 multo pauciores cultores desiderans, quàm haberet dominos: inq; maximo circo Flaminio spectaculi locus, quæ quidem loca ob uirtutem publicè donata possidebant. Eadem gens nullum antea scrupulũ argenti habuit, quàm Paulus, Perse rege deuicto, huic Q. Tuberoni genero suo phialam quinq; pondo argenti ex præda donaret. In talem tamen domum princeps ciuitatis Aemilius collocare filiam suã nõ recusauit, ipse quoq; gloria quàm pecunia ditior. Tuberoni uero iure consulti patri hoc quoque gloriosum contigit, quòd, cum in expeditione contra Persam esset, socerum comitatus, dederit se Perseo, & in castra Romana proficiscenti, obuiam missus est à Paulo: 20 Tuberoniq; custodiendus traditus est Rex, Magni Alexandri inter successores ineluctus. Eidem consulatum gerenti, in quem socero successerat, cum Aetolorũ gens omnis usus uasæ argentea magno pondere, exquisita arte fabricata per legatos misisset, qui superiori tempore gratulandi causa ad eum profecti, retulerant fictiliam se in eius mensa uasæ uidisse, monitos, ne continentia quasi paupertati succurrendum putarent, cum suis sarcinis abire iussit. Quàm bene Aetolicis domestica prætulerat, si frugalitatis eius exemplũ posterior ætas sequi uoluisset. Sed quo paulo postea uentum est? A seruis uix impetrari poterat, ne eam supellestem fastidirent, qua uti consul 30 non erubuerat. Plinius enim eundem hunc esse tradit, qui fuerit Aemilij gener. Ex hoc patre ortus Tubero iuris peritus, uita seuerus durusq; fuit, & congruens cum Stoica disciplina, quam colebat: & à Panætio Græco philosopho dies noctesq; studiose hauserat, adeo ut

in

in triumphu contra Africanum auunculi sui testimonium non dubi-
taverit iudicare, vacationem auguribus, quo minus iudicij operam
darent, non competere. Eundem tamen Africanum post mortem su-
nebris laudatione à C. Lelio, ut fertur, conscripta de more laudavit.
ipse enim nullo in oratorum numero est habitus, sed ut uita, sic &
oratione durus, inclivus, horridus; denique mediocris in dicendo, do-
ctissimus in disputando. quod ferè Stoicis omnibus propter nimiam
in arguta illa et arida dialectica consuetudine contigit. Itaque hono-
ribus maiorum paupertate orationis respondere non potuit: tamen si
ad consulatum peruenisse eum scribit Pomponius, quod ego in bre-
uiarijs non comperi: constans alioqui cuius, & fortis, summaq; uir-
tute & prudentia, & in primis Graccho molestus, quamobrem &
Gracchi in eum oratio, & Tuberonis in Gracchum plures relictae
sunt. Cognitione uero uiris non modo non cedit maioribus suis Tu-
bero, uerum etiam doctrina praececellit. Scripsit etiam historias,
unde multa citant Lilius, Dionysius, Gellius: & librum ad C. Op-
pium, & de officio iudicis. Existimabat etiam nullum senatus consul-
tum fieri posse, non facta discepsione: & ius esse Praefecto urbis la-
tinarum causa relicto, Senatus habendi. De eo illud quoq; tradi-
tur: cum esset à Fabio Max. epulum populo Romano nomine P. A-
fricani patris sui defuncti dante, rogatus, ut triclinium sterneret,
lectulos ligneos Punicanos pelibus haedinis strauisse, & pro argen-
teis uasis Samia exposuisse. cuius rei deformitate sic omnes esse cō-
motos, ut, cum alioqui uir egregius haberetur, comitijsq; prae-
torijs candidatus in campum L. Pauli auro, & P. Africano auunculo
mixtus, descendisset, repulsa inde notatus abierit. Nam ut continen-
tiam semper priuatum probabant, ita publice maxima cura splendo-
ris habebatur. Quocirca Romana ciuitas non unius conuiuij nu-
merum, sed totam se in illis pelliculis iacuisse credens, ruborem epu-
li suffragijs suis uindicauit. Sed quid cum populo bellua multorum
capitum agas? Qui sapientius aestimant, hoc uno facto Tiberonem
cuius optimo ac summo uiro comparare non dubitant: & Leliji ac
Catonibus inferunt, quibus uidetur censura illa fuisse, nō cœna. In-
de

de illa Senecæ cōquestio: O quam ignorant homines cupidi gloriae,
quid illa sit, aut quemadmodum petenda. Illo die populus Romanus
multorum supellestem spectauit, unius miratus est. Omnium illorū
aurum argentumq; fractum est, & millies constat: at omnibus
saeculis Tuberonis scitilia durabant. Paupertatem enim se dignam
et Capitolio iudicauit, cum scitilibus in publica cœna ante ipsius lo-
uis cellam usus, ostendit debere his hominem esse contentum, qui-
bus dii etiam tum uerentur. Hunc (ut diximus) etiam Cos. fuisse,
auctor est Pomponius: quod equidem apud alios non inuenio. Vir cer-
te fuit & eruditus, & honestus, et nobilis, cuius optimus, atq; inte-
gerrimus. Quaedā ad eum scripsit praeceptor eius Panætius, ut de
dolore patiendo: & epistolas, quibus inter cetera praecipiebat, ut
Crantoris ueteris academici libellum de luctu aureolū ediceret ad
uerbum. Discipulus quoq; Panætij Hecaton Rhodius, de Officijs
ad Tiberonem scripsit. Idem Tuberō L. Lucillum Xersem rogatum
appellabat, propter ea aedificia et moles, quas in Campania mari un-
posuerat, quae Tuberō haud sanè admirabatur.

PAVLVS VIRGINIVS.

PAulum quoq; Virginiū hoc ferè ordine Pomponius enume-
rat, de quo ipso nihil memini scriptum legisse. Virginia gens
antiquissima, patricij ordinis, ut ex qua Opiter Tricoctus Ostrica-
tus uel cognomine, octauum à pulsif regibus cōsulatum tenuerit: is,
qui Camerian urbem euerit. Multi deinde Virginijs insignes uiri,
uarijs cognominibus, Tricocti, Celimontani, Rutilij. Fuit et alia ple-
beia, quam illustrauit ille interfecto filiae. Ex utra ortus iure con-
sultus, incertum.

SEX. POMPEIVS.

SEx Pompeius Sex. F. Cn. Pompei Magni patruus, praestantif-
simum ingenium contulit ad summam uiris ciuili, & ad per-
fectum geometricae ac rerum Stoicarum scientiam. Fratrem habuit
Cn. Pompeium, in aliquo oratorum numero. Ipse ad Ciceronis usq;
adolefcentiam peruenit. De maioribus eius haud sanè multa prodita
monumentis legimus. Consulatum primus intulit in familia Pom-
peius

peius cognomento Nepos, anno ab V. C. DCXIII. Nec quisquam postea traditur Cos. in gente, ante Gn. Pompeium Strabonem, huius nostri germanum. Magni patrem: qui Syllanas partes acriter sustinuit. Dignitas generis a filio ad summum concessa in libera ciuitate amplitudinis gradum prouecta, in nepotibus frustra Casariarum tyrannidi oblectatis, penè funditus concidit. Duo tamen Sex. Pompeij per Octauij principatū longo intervallo in numerū Coss. referuntur. Fuerat & Q. Pompeius Rufus, Strabonis in consulatu successor. Inuenio etiam Sex. Pompeium praetorij iuris patrem, Hispaniae citerioris principem, cum horreis suis uentilandis praesideret, correptum dolore podagra, mersisse in triticum sese supra genua, leuatumq; siccatis pedibus, mirabili modo: hoc postea remedio usum esse.

Remedium
contra po-
dagram.

L. CAELIUS ANTIPATER.

L. Caelius Antipater, quamuis inter iurisperitos numeretur, maiorem tamen eloquentiae quam scientiae iuris operam dedit. neq; tamen ita, ut sit magnus orator habitus, aut nimis facundè historiam conscripserit. paululum modo se supra Pictorem, Pisonè, Catonem, Fannium, Vennoniū, antiquiores rerum Romanarū scriptores erexit: & addidit historiae maiorem sonum uocis. nam illi nō exornatores rerum, sed tantummodo narratores fuerant. ita is illos quidem uicit: sed ne ipse quidem distinxit historiam uarietate locorum, neq; uerborum collocatione, & tractu orationis leni & aequabili perpoluit illud opus, quod Salustius postea, & T. Lilius egregie absoluit. Sed ut homo neq; ualde doctus, neq; maxime aptus ad dicendum, sicut potuit, dolauit: & paulo inflauit uehementius, habuitq; uires agrestes ille quidem atq; horridas, sine nitore ac palæstra: sed tamē admonere reliquos potuit, ut accuratius scriberet. Et tamē Adrianus imperator, uetusti generis dicendi studiosus, hūc Salustio praeferebat. Deniq; ut temporibus illis, luculentus scriptor fuit, iuris ualde peritus: multorum etiam, ut L. Crassi summi oratoris, non P. Crassi Mutiani (in quo Zasius fallitur) magister: & cum eodem Crasso familiariter uixit, estq; uir optimus existimatus. De huius.

Zasius error.

huius quoq; maioribus pauca comperi. nec nisi circa eius tempora C. Caesium Calpurnium Cos. nam quem alij antea P. Caesium Ligonem numerant, est apud Liliū sepe Aelius Ligur. Addidit deinde familiae nonnullum decus M. Caesium Rufus, uir praetorius, nō leuis orator: pro quo extat Ciceronis oratio, & eius epistolarum liber inter Tullianas. uixit enim cum eo familiarissime.

Q. MUTIUS SCAEVOLA AVGV. R.

Q. Mutius Scaeuola Augur, is est, quem Cicero in libris de Oratore facit cum L. Crasso genero suo, quem & ius ciuile docuit, de oratoris officio differentem, & in dialogo de Amicitia disputantem. meminit & in Bruto, multisq; praeterea locis. Eum enim adolescens Cicero coluit, ad eumq; frequentissimè uentitauit, & ius ciuile ab eo didicit. Is Mutius in oratorum quidem numero non fuit, sed, quod pro se opus erat, ipse dicebat, ut de pecunijs repetundis contra T. Albutium: quo in iudicio, cum esset absolutus, bellè oburgauit Albius Granium, cum enim Granij tabulis quiddam Albutius in Scaeuolam probasset, ualdeq; absoluto Scaeuola gauderet Granius: Non intelligis (inquit Albius) contra tuas tabulas Granii esse iudicatum? Iuris autē ciuilis intelligentia, atq; omni prudentiae genere et Stoica philosophia, ut Patetij auditor, praestitit. Quo magis miror à Pomponio Iureconsulto in cōmemoratione Iurisperitorum esse praeteritum, cum & domum eius quotidie maxima consulentium frequentia & maximorum hominum splendore celebratam legamus, ita ut prope habita sit totius oraculum ciuitatis: nisi quod fortè scripti nihil reliquit. Habitus est etiam per comis & facetus, ut in eundem accusatorem suum T. Albutium, qui quum ut uideretur Graecus, usq; ad ineptias affectaret, à Scaeuola est praetor salutatus Athenis. Quem quidem locum cum multa uenustate & omni sale posuit Lucilius, apud quem praecclare Scaeuola: Graecum te Albuti, quam Romanum atq; Sabinum, Municipem Ponti, Titi, Anni, Centurionum, Praecclarorum hominum ac primorum, significumq; Maluisti dici: Graece ergo Praetor Athenis,

Pomponij
incuria.

O 3 Quod.

Quod id maluisti, te, cum ad me accedis, saluto.
καίρε, inquam, Tite, lictores, turma omnis, cohorsq.
 Hinc hostis Muti Albutius, hinc inimicus.

Valerij
 Maximi
 lapsus.

Eum etiam pedibus laborasse constat, & tamen Scaeuolam optime pila lussisse in certo est: in quo tamen (si fas est dicere) suspicor hallucinatum Valerium Max. hæc nostro huic auguri tribuentem, quæ uidetur Cicero sub Antonij persona de P. Mutio Scaeuola, cuius uitam supra scripsimus, lib. primo de Oratore, his
 » uerbis: Nam si (inquit) quisq; ut in aliqua arte & facultate excel-
 » lens, aliam quoq; artem sibi assumpserit, is perficiet, ut, quod præte
 » rea faciet, id eius in quo excellet, pars quædam esse uideatur. licet
 » ista ratione dicamus pila bene & XII. Crupis ludere proprium esse
 » iuris ciuilis, quoniam utrumq; eorum P. Mutius optime fecerit. hæc
 Cicero: & quo minus ambigatur, illa præsentem Q. Mutio hoc au-
 gure dicta sunt. de quo augure non sensisse Valerium, ne suspicand-
 um quidem est, cum eum & Lælij generum & socerum L. Crassi
 dicat: tamen si pro L. Crasso P. Crassum exemplaria mendosa Va-
 lerij habeant, libro octauo, cap. octauo. Itaq; hæc de P. illo Scaeu-
 la ego accipio, qui decem libellos reliquit, de quo supra diximus, fra-
 tre P. Crassi Mutiani. Habuit igitur Q. Mutius Lælij filiam maio-
 rem in matrimonio, ab eoq; in augurum collegiū cooptatus est, C.
 Fannio altero genero præterito grandiore. Filiam suam Mutius ipse
 nuptiū dedit summo oratori L. Crasso: à quo ita est reueritus, ut
 magistratus petens, cum omnium candidatorum more circa forum
 supplex ambire populum cogeretur, nunquam adduci potuerit, ut id
 præsentem socero suo grauissimo & sapientissimo uiro faceret. itaq;
 rogabat eum Crassus, ut à se, dum ineptæ rei inuoluisset (quod erat
 blandius petere) discederet, maiorem uerecundiam dignitatis eius,
 quam candidæ togæ suæ respectum agens. Idem Mutius tanta mo-
 deratione erat, ut, cum de iure prædatorio consuleretur, homo pe-
 riuissimus consultores suos nonnunquam ad Furium & Cassellium
 prædiatores reuocaret: quod putabat negotiū ab his aptius explica-
 ri posse, qui quotidiana eius usu callebant. Prætor Asiam obtinuit,

in

Valerij lo-
 cus emenda-
 tus.

in qua cum esset Rhodi, sepe cum dicendi magistris, præsertim cla-
 rissimo Apollonio contendere consueuerat, philosophiam oratoricæ
 facultati anteponeus. Consulatum etiam gessit anno ab V. C.
 DCXXXVII. in quo magistratu de Dalmatis uictis cum collega
 triumphauit. Alij collegam solum, idq; sine causa, triumphasse scri-
 bunt. Cum Sylla depulsis prostratisq; inimicorum partibus Remp.
 occupasset, Senatumq; armatus coëgisset, & summa cupiditate fer-
 retur, ut quam celerrimè Senatus C. Marium hostem patriæ iudicaret,
 nec quisquam Senatorum uoluntati eius resistere auderet,
 10 solus Scaeuola de re interrogatus, dicere sententiā noluit: quin etiā
 truculentius sibi minitante Sylla, licet (inquit) agmina militum, qui-
 bus curiam circumsedisti, mihi ostentes, licet mortem identidem mi-
 niteris, nunquam tamen efficies, ut propter exiguum senilemq; meū
 sanguinem Reip. hostem Marium iudicem, à quo urbs & Italia con-
 seruata est. Bello etiam Marisco cum esset summa senectute, &
 per dita uoletudine, quotidie simulatq; lucebat, faciebatur omnibus cō-
 ueniendi sui potestatem: neq; eum quisquam illo bello uidit in lecto,
 senexq; & debilis primus ueniebat in curiam. Idem confectus iā
 senectute, præpeditus morbo, mancus, & membris omnibus captus
 20 ac debilis, cum propter Saturnini tumultum Senatus capiendæ esse
 arma decreuisset, hastili nixus, & animi uim, & infirmitatem cor-
 poris ostentauit, nec patriæ, ne extremo quidem in spiritu defuit.
 Habuit Mutius subiratū Lucillum poetā, Satyrarū autorem. à quo
 etiam carminis licentia impetitus est, & quidē patientissimè, unde
 illud est Iuuenalis: Quid refert, dictis ignoscat Mutius, an non?
 Iridens autē Mutiū Lucillius, sic loquentem faciebat in Albutiū ad
 uersarium suū: Quam lepide lexcis cōposuæ, ut tesserule omnes,
 Arte pauimento, atque emblemate uermiculato.
 Crassum habeo generum, ne rhetoricos tu sis.

30 Q. MUTIVS SCAEVOLA PON-
 TIFEX MAXIMVS.

P. Mutij, à quo decem de iure ciuili libellos esse relictos supra
 demonstrauius, filius Quintus cognominè habuit Mutiū
 augu-

augurem, cuius item uita superius scripta est. Itaq; sacerdotio distinguitur, ille etenim Augur, hic Pontifex Maximus fuit, quod sacerdotio patrem quoq; eius Publium functum ostendimus. Ceterum is filius Tribunatum gessit: eoque tum in rostris sedente, sua sit Scruilianam legem L. Crassius, qui cum uiro eloquentissimo postea consulatum gessit Scaeuola, ceterosq; omnes magistratus, praeter Tribunatum, quem anno post, et censuram, quam aut semper spreuit, aut certe nunquam affectus est. In consulatu legem tulit, ne esset prociue, qui cuius non esset. Traditur etiam (hunc enim opinor) Q. Scaeuola P. filius primus omnium Romae plurimum simul leonum pugnam¹⁰ in spectaculis curulis adlitas edidisse. Proconsulatum quoq; Asiae obtinuit: quo exituro illud peruenuit: dictum contigit per dissimulationem, quam Ioniā Graeci uocant. Nam cum rogaretur a Septumuleio Anagnino, cui pro C. Gracchi turbulentissimi cuius capite erat aurum repensum, ut se in Asia praefectum duceret: Quid tibi uis (inquit) insane: tanta malorum est multitudo ciuium, ut tibi ego hoc confirmem, si Romae manseris, te paucis annis ad maximas diuitias esse uenturum. Prouincia tam sancte tamq; fortiter administrauit, ut non modo, si quis integrum magistratum dicere uellet, Q. Mutium eum appellaret: sed etiam²⁰ Senatus deinceps in eam prouincia iuris magistratibus, exemplum atque formam officii Scaeuola decreto suo proposuerit. Illud sigillatim traditur, nullum ibi iudicem ex cohorte sua iudicandis rebus dare solitum. Edicto quoq; nescio cui exceptionem illam addidit, extra quam si ita negocium gestum est, ut eo stari non oporteat ex fide bona. Illud quoq; edixit, ut Graeci inter se legibus suis disceptarent: atque alia multa, quae quamplurimi postea magnae integritatis uiri in sua transulerunt. Inmicissimos uero habuit propter seueritatem suam publicanos, genus hominum morosum, et nihil non sibi pecuniae studio indulgeri cupiens: Romae tamen, quod splendidissimum ex equestri ordine esset, nimio plus quam oportuisset potens. Scaeuola autem³⁰ ita seuerus, ut a iure aequoque, et bono nullius causa dimoueri, ne transuersum quidem (quod aiunt) unquam potuerit. Gloriam iusticiae et abstinentiae eo illustriorem ex prouincia retulit, quod

cito

Publicani.

cito decessit. Nam solus nouem menses Asiae praefuit. Ciuili quoq; tumultu Saturnini, armatus pro patria occurrit. Omnino moribus ornatisimis fuisse traditur. nam et parcorum elegantissimum, et in multa seueritate comem fuisse, et multis praeterea rebus elegantem hominem, constat. Fundum habuit pertenui uilla, ut uix messem caperet, cum eadem aetate uilla Luculli fundum desideraret. itaque uterq; ab agriculturae peritis in eo reprehensus est. Studia haec maxime coluit. Habitus est praeter in is ciuili cognitionem in patronorum atq; oratorum quoq; numero. Erat enim et disciplina iuris eruditissimus, et ingenio prudentiaq; acutissimus, et oratione maxime limata atq; subtili, uerbisq; ad rem summa cum breuitate explicandam mirabiliter accommodatis: ut eum non immerito collega eius Crassus iuris peritorum eloquentissimum, eloquentium iuris peritissimum existimauerit. Clarissima eius oratio fuit in iudicio M. Curi, et M. Coponij apud centumuiros, cum enim ita substitutus esset Curius Posthumus, si is antea moreretur, quam in suam tutelam peruenisset, Scaeuola Coponium ab intestato haereditatem petentem defendit, negauitq; si Posthumus natus non esset, locum substituto factum. ita enim scriptum esse, ut et nasci eum oporteret, et pupilum³⁰ decedere. Contra collega eius L. Crassus ex bono et aequo, auctore Mutio Augure socero suo, substitutum admittendum esse contendit, etiam non nato Posthumo: quod id sensisse testator uideretur, ut, etiam si non natus esset Posthumus, admitti tamen substitutum uellet. Vterq; uero ita se in ea causa iactauit, ut omnium iudicio laudatissimi disceserint. Multa dixit Scaeuola de testamentorum iure, de antiquis formulis, quemadmodum scribi oportuisset, si etiam non nato Posthumo substituere testator Curium uoluisset: quam ca³⁰ ptiosum esset populo, quod scriptum esset, negligi, et opinione quaerri uoluntates, et interpretatione disertorum scripta simplicium hominum peruertere. Multa etiam de auctoritate patris, qui semper iuris esse defenderat. Multa quoq; de conseruando iure ciuili, quae quidem omnia tam perite, scienter, breuiter, preesse, ornate explicuit, ut nemo in populo fuerit, qui aut excepisset, aut fieri posse quidquam

P melius

melius putaret. Cuius tamen sententia D. Marci & Veri constitutione reprobata tandem est. Dixit & pro P. Rutilo repetundarum reo, enucleate, & polite, et orationes aliquot scriptas reliquit. Eiusdem multa in iure civili feruntur dicta. Nam & formulam iurisperandi condidit, quo in arrogationibus uterentur. Et dicere solitum ferunt, non esse usurpatam mulierem, quæ, cum Cal. Iann. apud uirum matrimonij causa esse cœpisset, ad diem quartum Cal. Iann. sequentis anni usurpauit isset. Non enim posse impleri trinotium, quo abesse à uiro usurpandi causa ex XII. tabulis deberet: quoniam tertia noctis posteriores sex horæ alterius anni essent, qui inciperet ex Cal. Summam uim esse dicebat in omnibus arbitrijs, in quibus ageretur ex fide bona. Fidei q. bonæ nomen existimabat manare latissime, idq. uersari in tutelis, societatibus, fiduciajs, mandatis, rebus emptis, uenditis, conductis, locatis, quibus uita societas continetur. In his magni esse iudicis statuere, præsertim cum in plarisq. essent iudicia contraria, quid quæq. cuiq. præstare oporteret. Ipse cum aliquando postulasset, ut sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur, idq. uenditor ita fecisset, dixit se plaris æstimare, addidit centum millia: adeo à uiro boni officio non discedebat. Pontifices ab eo dictos interpretabatur, quod possent facere nexum, quicquid per æs et libram fieret aut obligaretur, præterquam si daretur mancipio. multorumq. præterea uerborum etymologias conatus est sedulo retrahere, quæ fugitiua obliuio maioribus iam tum ademerat. Dicebat, ut ex patre etiam audisset, Pontificæ nemini bonum esse, nisi qui ius civile cognosset. Primus ius civile constituit generatim in libros decem & octo redigendo, plurimosq. auditores habuit: sed præcipuæ autoritatis, Gallum Aquilum, Lucilium Balbum, Sex. Papium, C. Iubentium. Et & Cicero adolescens operam dedit post Scæuolæ Auguris mortem, ab eoq. multa didicit, quorum meminit præcipue de Legibus: cum de ijs agit, qui sacris defuncti alligentur. 30 eum ita probauit Scæuola, ut diceret fore, ut Mariana quercus in Arpinati, quam Cicero carmine celebrasset, canesceret sæculis innumerabilibus. Is quamquam nemini se dabat ad docendum, tamen consulentibus

consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. Fuit autem, ut quum tot sint Scæuolæ, multa circumferatur, quæ ad quem pertineant, incertum sit, nisi aut prænomen, aut signum aliud adijciatur. Nam etsi pontifex dicitur, nescias patrem ne an filium accipioporteat. ut illud, quod est apud Macrobiū: solitum Scæuolam pontificem dicere, qui ferijs iudicis cœceptis opus fecisset prudens, expiare non posse. quod tamen Varro inuit ad filium pertinere, quum scribit: Prætor, qui illis ferijs prudens sit fatus, ex Q. Mutij sententia ambigi, eum expiari ut impium nō posse. Itemq. illud: Scæuola (inquit) consultus, quid nisi ferijs liceret, respondit, quod prætermisissimum noceret. Tameñ hæc promiscue dicta libentius ad filium retulerim, qui est celebrior habitus, uiris præsertim cognitione: nisi quæ aut temporum aut alia impediatur ratio. Illud uero, quod legitur pertulisse Q. Mutium multa asperere, & ferociter, & libere in se dicta, ad utrum referemus? Augurem: in quo genuinum fregit Lucilius? an pontificem: qui pro consulatu Asiæ, ac reliqua seueritate inimicitias sibi publicanorum confluxit? & illud, quod inter moderatōnis animi exempla in Q. Scæuola excellentissimo uiro adnotatum est, Testis namq. in reum productus, cum id respondisset, quod salutem periclitantis magnopere læsuri uidebatur, discedens adiecit: ita sibi credi oportere, si & alij idem asseuerassent. quoniam unius testimonio alique credere, pessimi esset exempli. Et religioni igitur suæ debitam fidem, & communi utilitati salubre consilium reddidit. Sed (ut ad huius certæ & propria reuertamur) orta inter Syllam & Marium contentione, quum pro Sylla sensisse crederetur, Marianiq. urbem inuasissent, sub specie habendi senatus, instigante Mario filio tum Cos. Damascippi prætoris iussu (alij Damam, quidā Damascium tradunt) omnis nobilitas conuenit: obsesq. curia, sic de Senatu, quasi de carcere qui iugularentur, educti. Tum Scæuola fugiens, et Vestales amplexus aras, ad Marij funus in curia Hostilia a C. Fimbria iam grandis natu trucidatus est, ita ut sanguine suo sacrarium & simulachrum Vestæ respergeret. Quem cum ex uulnere aliquantisper recreatū Fimbria, ac posse uiuere conspexisset,

adicit secleri ludibrium. Scæuolam enim apud populum accusare institit, eiq; diem dixit. Interrogatus deinde, quid de eo secus dicturus esset, cui pro sanctitate morum, satis digna laudatio reddi non posset: ille (ut erat furiosus atq; insanissimus) respondit, se obiecturum illi, quod parcius neq; totum corpore telum recepisset. Attamē Scæuola obiit, corpusq; inde in Tyberim proiectum est. Hunc uir optimus, temperantiæ ac prudentiæ specimē, infelicissimū exitum fortunæ iniuria est perpeffus. Mors eius tantum potuit, ut omnes ciues suos perdidit: quos quia seruare per compositionem uolebat, ipse ab eis interemptus est, neq; id imprudens. Nam cum dicere soleret, se id fore uidere, quod factum est, possitq; suas partes extra urbem sequi: se id malle prædicabat, quam, cum discessisset, armatū ad patriæ incenia accedere. Lucanus tamen, ante Marij patris mortem significare uideatur extintctum esse Scæuolam, illis uersibus:

Te quoq; neglectum uiolatæ Scæuola dextræ,
Ante ipsum penetrale deæ, semperq; calentes
Mactauere focos: parum sed fessa senectus
Sanguinis effudit iugulo, flammisq; pepercit.
Septimus exequitur repetitis fascibus annus.
Ille fuit uitæ Mario modus.

Blondus **Quam** necem Blondus magno errore Mutio Auguri adscribit. ut
Cotta, contra Mediolanensis Cotta huic illud de reijciendis ad Furium &
Zafij Casellium consulatoribus, quod nos supra Auguri tribuimus. Neque
error. minus imperite Zafius ab Augure ad hunc transfert illud de domo
eius à Cicerone scriptum in personam L. Crafi, quæ fuerit habitæ
torius oraculum ciuitatis: & de seditione Gracchana, cuius tempo-
re non hic, sed pater eius P. Mutius Cos. fuit. Hunc antiquissimum
ferunt inter eos, quorum ex libris confecerit Iustinianus pandectas
iuris ciuils; innumq; tantum ibi librum eius acciri definitionum.

C. AQUILIVS GALLVS.

Aquilij generis nobilitas utinam tam egregia quam ueteri
facinore constaret. Siquidem inter conuatos reducendi
Tarquinij regis per proditorem, Aquilij ex sorore Collatini Cos.

nati,

nati, leguntur. & Cos. C. Aquilius anno XXXIII post pulfos re-
ges, aliquotq; deinde Corui, Floriq; Galli cognomine. Primus inue-
nitur L. Aquilius, qui Prætor Siciliam obtinuit anno ab V. C. D L
XXXVIII. Hac ortus familia C. Aquilius Gallus eques Romanus,
à Q. Mutio Pontifice Max. ius ciuile didicerat. Cumq; acutus
esset & exercitatus promptam & paratam in agendo & respon-
dendo celeritatem obtinuit: fuitq; maxime autoritatis apud populū
Romanū, & res multas iudicabat, transactionibusq; sese interpone-
bat, & peritissimus existimatus est. Itaq; regnum quoddam eius iu-
diciale erat, cuius gratia à petendo etiam Consulatu abstinuit, cum
præterea morbum uirasset. Ipse Seruium Sulpitiū ius ciuile docuit,
& ab eo illustratus est. Nam alioqui scripta eius nō talia fuisse, quæ
in posterorum manibus magnopere uerfata sint atq; expetita. Cele-
bre est illud æquitatis eius exemplum. Nam cum C. Visellius Varo
graui morbo correptus, trecenta millia numūm ab Octacilia Late-
rensi, cum qua commercium libidinis habuerat, expensa ferri sibi
passus esset, eo consilio, ut, si decessisset, ab hæredibus eam summā
peteret, quam legati genus esse uoluit, libidinofam liberalitatem de-
biti nomine colorando. Euasit deinde ex illa tempestate aduersus uo-
luntatem Octaciliæ, quæ offensa quod spem præde suæ morte non matura-
rasset, ex amica obsequenti subito districtam sceneratricem agere
cepit, numos petendo: quos ut fronte inuerecunda, ita inani stipula-
tione captauerat. De qua re C. Aquilius uir magnæ autoritatis, &
scientia iuris ciuils excellens, iudex adductus, adhibitis in consiliū
principibus ciuitatis, prudentia & religione sua mulierem repulit.
Quod si eadem formula & Varo damari, & aduersaria absolu-
i potuisset, eius quoq; non dubito quin turpem & in concessum erro-
rem libenter castigaturus fuerit. Nunc priuata æctionis calumniam
ipse compefcuit, adulterij crimen publicæ quæstioni iudicandum re-
liquit. Remp. etiam attingit, & optimatum partibus ad hæsit: id
est, ijs qui diligere patriam uidebantur. Domū habuit in colle Vimi-
nali, consensu omnium multo cæteris omnibus Romanis ædibus il-
lo æuo pulchriorem: ut existimari possit, secundum nostrorum homi-
nati,

P. 3. num.

num in ueteribus pecunijs estimandis diligentiam, ducentis circiter millibus nostratum aureorum habitasse Gallus. Eius nonnulli, hodieq; ostendi fundamenta apud Susanna autores sunt: quod an ad Lusperium referendum sit, frustra dubitat Zasius. Inter recentium mortis exempla numeratur P. Quintius Scapula, qui apud hunc cœnans repente animam efflauit. Filium etiam habuit Gallus, quem uiuens amisit. Vixit cum M. Tul. Cicerone familiariter. Collegæ enim in prætura fuerunt: eumq; orantem iudex non semel audiuit. Iurisdictionem etiam de ambitu exercuit. Solebat Gallus cum de litibus ageretur, querentibus ijs ad quos ea res pertinebat, quid esset litus, ita definire, qua fluctus eluderet: describens scilicet per translationem uerbi ex similitudine cum quadam suauitate, ut Oratores & Poëta solent. Ac, si quando aliquis ad eum quid tale retulerat, ut de facto quereretur, quia id nihil ad ius pertinebat. Ad Ciceronem, inquit Gallus: oratoris munus esse interpretans. Cumq; Gallus de dolo malo formulas protulisset, euerriculum malitiarum omnium (nam antea in tutela tantum XII, tabulis et circumscriptio adolescentium lege Plectoria, & sine lege, iudicij, in quibus ex fide bona agebatur, doli malus erat uindictatus) querente de eo Cicerone, quid esset doli malus: respondebat luculenter, ut homo peritus definiendi, cum esset aliud simulatum, aliud actum. Huius uiri prudentiam Populus Romanus in cauendo, non in decipiendo perspexit: uiris enim ciuilis ratione nunquam ab æquitate seungebat. Multos annos ingenij, laborem, fidem suam populo Romano promptam expositamq; præbuit. Deniq; ita iustus & bonus uir fuit, ut natura, non disciplina consultus esse uideretur: ita peritus ac prudens, ut ex iure ciuili non scientiam solum quandam, uerum etiam bonitatem ei natam appareret. Eius tantum fuit ingenium & prompta fides, ut, quicquid inde haurires, purum liquidumq; te haurire sentires, ideoq; responsa eius maxime apud iudices autoritatis erant, ex quibus multa ad huc in libris Digestorum extant, celeberrimum illud de Posthumis nepotibus hæredibus instituentis.

L. Lucillus

L. LUCILLIUS BALBUS.

L. Lucillus Balbus doctus & eruditus ac peritissimus homo, & ipse Seruum Sulpicium instruxit in iure ciuili. In agendo & respondendo considerata tarditate utebatur. Eius quoq; scripta parum uersata sunt in posteriorum manibus: sed à discipulo Serui maxime illustratus est. Is plurimum consulebatur. Dedit et Stoicæ philosophiæ operam, qua in disciplina tantos progressus habebat, ut cum excellentibus in eo genere Græcis compararetur. Itaque etiam Antiochus Græcus philosophus ei opus suum quoddam misit, ex quo eum Cicero partes Stoicorum in suis libris defendentē fecit. P. etiam quendam Octauium Balbum iuris peritissimum, ingenio prudentissimum, fide, religione, officio diligentissimum, nominat in oratione pro Cluentio Habito, & in Verrem, qui aliquando iudex fuerit. Vi idem esse possit, ratio temporis: ut non possit, uarietas nominū facit. De origine aut antiquitate gentis uix quicquam comperi, ut inter nouos homines numerari Lucillus possit. Fuit eodem nomine Poëta Satyrarū apud Latinos autor, & qui primus condidit styli nasum, ætate paulo superior Balbo, ex Aurunca.

CN. AVFIDIUS, ALIIQVE.

CN. etiam Aufidium significat Cicero inter iuris peritos fuisse, licet eum omiserit Pomponius. Is cum esset cæcus, tamen & in Senatu sententiam dicebat: cum esset Prætorius, nec amicis deliberantibus deerat, & Græcam scribebat historiam, multumq; uidebat in literis. Et ut una desingamur opera, idem Cicero aliquot sparsim enumerat circa hæc tempora, aut paulo antè, à Pomponio præteritos. credo, quod nihil scripti reliquerant. In ijs est C. Aculeo mater: & Ciceronis uir, qui cum L. Crasso oratore familiariter multumq; uixit, filiusq; eius C. Visellius Varro consobrinus Ciceronis, C. Fimbria, Q. Lucretius Vispillo, C. Bilienus, P. Quintilius, M. Marcellus, L. Valerius ille facetissimus, Ciceroni familiaris, cum quo per literas festiuissime iocatur, & sodalem suum nuncupat. sed & P. Consa, quem facetissime irrisit Cicero. Nam quum in iudicio de re quadā testis interrogatus, negasset se quicquam scire: Fortasse

Fortasse de iure interrogari te putas, inquit Cicero. Alios præterea recenset non tam civilis quam aut pontificij aut publici, ut L. Posthumium: aut auguralis iuris peritos, ut Apium Claudium æqualem suum, à quo scriptos ad se libros de iure Augurali indicat. Hos igitur omnes nobis non est usum longius attingere.

C. IUVENTIVS.

C (uel ut apud Ciceronem est) T. Iuuentius, Q. Mutij Pontificis Maximi & ipse auditor fuit, præcipue autoritatis. Nam & oratoriam exercuit, & in priuatis causis multum uersabatur: nimis ille quidem lentus in dicendo, & penè frigidus, sed & calidus, & in capiendo aduersario uersutus, & præterea nec indolens, & magna cum iuris civilis intelligentia. Cuius auditor P. Orbilius, Ciceronis ferè æqualis, in dicendo non nimis exercitatus, in iure autem civilis non inferior, quam magister fuit. Itaque ne huius quidem Iuuentij scripta ualde in manibus hominum uersata sunt. Hunc etiam Seruius Sulpitius audiuit, & crebram in libris suis mentionem eius faciebat. Familia nõ in postremis claritas. Primum legi T. Iuuentium Prætorem anno V. C. DLX. qui peregrinam iurisdictionem habuerit: neq; multo post Cos. M. Iuuentium, tum eiusdem prænominis prætorem, qui sit à Pseudophilippo in Macedonia cum 20 exercitu casus. & post iurisperitum ille, uita et morte consentaneus, et merito appellatus iur sanctissimus, Iuuentius Lateranensis: qui bello civili Antoniano, cum diu egregeriam Reipub. operam præstitisset, & se tandem decepti perfidia M. Lepidi intellexeret, cui ualde iusserat, ne se cum Antonio coniungeret, gladio se ipse transfixit. Vir et fidei et animi in pariam singularis. Fuit per idem tempus is quoq; cuius mellitos oculos lasciuo carmine celebrat Catullus. Cognomen omnibus unum propemodum datur, sed inconstantia codicum uariuum. Talpas enim, Taluas, Caluas, Heluas, dictos reperias.

SEX. PAPIRIVS.

Inter auditores eiusdem Q. Mutij, quorum summa extitit autoritas. fuit & Sex. Papius, quem etiam Seruius Sulpitius & audiuit, & scriptis suis, parum per sua ipsius monumenta celebrem illustrauit.

lustrauit. Originem gentis & titulos in Papius maiore executi sumus. Huius Papius prænomen ex Sex. in L. mutare nititur Zafius, Zafij error. ratione imbecilli.

P. SERUIVS SVLPITIVS.

Sulpitiorum familia Romæ nobilissima antiquissimaq; fuit, ut ex qua oriundus Galba Imperator, paternam originem ad louem Minoemq; retulerit, proposito etiam stemmate in atrio Palatinæ domus Relictam in Hetruria sobolem seruit ex Glauco Minois filio, qui bello illis gentibus illato captus, Vetuloniæ subfiterit. Mul-
 20 ti tamen Sulpitij, sub liberatam à regibus Romanis illustres cognomente Cametini, conieciuram faciunt, gentem Cametio oriundam fuisse. Vt cumq; uaria gentis cognomina atq; honores exequi hoc loco non uacat. Illud nõ prætereundum, ex Sulpitij Galbis Augusti patremq; eius inter iurisperitos à nonnullis numerari. Nam pater modicæ in dicendo facultatis, causas industrie æditauit. Filius inter liberales disciplinas attendit & iuri. Sed res eorum gestas elegantia libello Suetonij inter Cæsares, relatas repeti superuacaneum est. Itaq; redeo ad Seruium Sulpitium, cui quidam prænomen P. addunt, Cicerone etiam Rufi & Lemoniæ cognomina. Rufum quidem Sulpitium
 30 primum dictum inuenio post Cæmerinos, Cossos, Cornutos, trib. consularum anno, quo urbs à Gallis capta sit, ut inde durari in gente. Cæterum significare uidentur Cicero quodam loco, gentem Seruiam præcipuam quandam, & à Sulpitia diuersam fuisse, cum ait ad allusionem nominis fingi posse, originem à Seruio rege Romano tra-
 xisse. Vt cumq; sit, auus Seruius huius nulla illustri laude celebratus: pater Q. Seruius equestrem locum nõ excessit. Itaq; P. Seruius Sulpitius Rufus Lemoniæ, cuius nunc uitam scribimus, memoriam gentis sui prope intermortuam uirtute renouauit. Is adolescentiæ suæ annos eloquentiæ exercitationibus philosophiæq; impendit, eiusq;
 30 ad piscendam gratia Rhodum est cum Cicerone profectus, quo melior esset, & doctior. & inde ut redijt, cum in eloquentia & patronorum numero principis cuius par esse posset, maluit tamen in iure civilis primum, quam in eloquentia Ciceroni proximum locum obtinere.

nere. Scribit autem Pomponius, cum in causis orandis Servius pri-
mum locum, aut certe post M. Tullium obtineret, dici ad consulend-
um Q. Mutium Pont. Max. de re amici sui uenisset: cumq; respon-
sum Mutij de iure Servius parum intellexisset, iterumq; Mutium in-
terrogasset, ne secundum quidem responsum percipisse. itaq; obiur-
gatum a Mutio, quod diceret turpe esse patricio & nobili uiro, &
causas oranti, ius, in quo uersaretur, ignorare. Ea ueluti contumelia
tactum Seruium, ait Pomponius, iuri operam dedisse, sub Gallo A-
quilio, Lucillio Balbo, Sex. Papirio, C. Iuuentio. Iuris autem scientia
ita excelluit, ut omnes non eiusdem modo atatis, sed eos etiam
qui antea fuissent, longe superauerit. etsi enim iuris ciuilis magnum
usum multi ante Seruum habuerant, is tamen primus arte quadam
eam scientiam pertractauit. Dialecticam enim adhibuit, qua confu-
sum antea ius in partes distribueret, definiret, interpretaretur, di-
stingeret, regulam deniq; haberet, qua uera a falsis dignosceret, ui-
deretq; quae quibus propositis essent, quaeq; non essent consequen-
tia. Adiunxit & literarum scientiam, et loquendi elegantiam. Cumq;
discendi causa duobus peritissimis operam maxime dedisset, L. Lucil-
lio Balbo, C. Aquilio Gallo, Galli hominis acuti & exercitati
promptam & paratam in agendo & respondendo celeritatem, sub-
tilitate diligentiaq; superauit: Balbi docti & eruditi hominis in u-
traq; re consideratam tarditatem uicit, expediendis conficiendisq;
rebus. Sic & habuit, quod uterq; eorum: & expleuit, quod utriq;
defuit. Itaq; sapientissime, cum duae ciuiles artes ac forenses pluri-
mum & laudis haberent & gratiae, perfecit, ut altera praestaret
omnibus, ex altera tantum assumeret, quantum esset & ad tuendum
ius ciuile & ad obtinendam senatoris dignitatem satis. Reipublicae
quoq; assidue se dedit, in qua, quod memoriae proditum sit, haec ferè
egit. Quaesturam cum L. Murena petijt, priorq; reuocatus est. &
sortitus provinciam Hostiensem, non tam gratiosam & illustrem,
quam negotiosam & molestam, in ea ferè nomen eius confedit. Nul-
lum enim ei, fors campum dedit, in quo excurrere uirtus et cognosci
posset. Inde se ad iuris exercitacionem cauendi, respondendi, scri-
bendi.

beni contulit: plenum sollicitudinis & stomachi ius ciuile didicit,
multum uigilauit, laborauit, praesto multis fuit, multorum stulticiam
perpessus est, arrogantiam pertulit, difficultatem exorbat, uixit ad
aliorum arbitrium, non ad suum, multas indignitates deorauit. Prae-
turam inde longo intervallo cum eodem Murena petijt, ac prior de-
signatus est. in qua casu nullos ludos edidit, cum collega magnificen-
tissimos exhibuisset. Quaestionem peculatus forte habuit, in qua
Reip. gratia multos & laedere non infimos uiros, qui publicam pecu-
niam auerterant, & scribam damnare necesse habuit. Functus praepro-
pura, exire in provinciam noluit. Cum Cicero in omni consuetu-
dine, & reip. administratione uixit coniunctissime. Studio sum etiã
sui habuit M. Catonem Uicensem. Cicerois consulatu, ipse Ser-
uius in insequentem annum petijt: sed declaratis Syllano ac Mure-
na, repulsam ipse tulit, accusauitq; ambitus Murenam Seruius per fi-
lium: quod flagrantibus comitijs tam constanter denunciabat, ut mi-
nitari interim non destiterit, se, quisquis collegarum ambitum ex-
ercuisset, accusaturum: legem etiam ferri de ambitu nouam flagita-
uit. Lata est grauiore, quam ceterarum in reos poenã: ita ut ne mor-
bi quidem excusationem admitti uoluerit, quin ad comitia iretur.
Confusionem etiam flagitiorum flagitauit, prorogationem legis
Maniliae, aequationem gratiae, dignitatis, suffragiorum, aedilicis iu-
dices esse uoluit. Loca non dari in circo aut foro amicis aut tribu-
bus: deniq; abiecto propemodum petitoris munere, accusatoris par-
tes assumpsit. Quae omnia tamen si irrideat Cicero, etiã forte apud
imperitam plebeculam offecerint, negari tamen non potest iusti ac
grauis & incorrupti ciuis fuisse, & quin ipse plus gloriae ex repul-
sa, quam corruptores ex adepto consulatu, retulerit. Post octo dein
de annos, cum turbata rep. neq; Coss. creatis, res saepe ad interre-
gnum redisset, ipse interrex ad extremum creatus, auctore Senatu,
constituendae ciuitatis tumultusq; sedandi causa, dedit operam, ut
Cn. Pompeius Magnus solus Coss. crearetur, ipsiq; ad v. Cal.
Mart. mense intercalario Consulem renunciauit. Ipse sequenti
anno, cum se in consulatu competitorem M. Catoni professus esset,

ingrati nomen apud plerosq; non effugit. Catoni tamen nimia seueritate in ea petitione uso, neq; ambire populum de more sustinentiam in petendo cautiore sine ulla tamen, uel ipsius Catonis testimonio, corruptela, praelatus est: collegamq; habuit M. Marcellum. In eo magistratu haec ferè memoratu digna ab eo gesta esse traduntur. Ciceronem in Ciliciam provinciam cum imperio profecturum, legionibus militum, quibus ea contra Parthorum inuersiones defendebatur, supplementum in Italia cum scribere Senatus concederet, Seruius Cos. non permisit. Et, cum primis temporibus collega eius adimere provincias Gallias C. Iulio Cæs. ante tempus uellet, idq; ad Senatum retulisset, neie absentis in petendo consulatu ratio haberetur, Seruius bellum civile commoueri hac Marcelli acerbitate intelligens, restitit: Senatumq; accuratissime monuit, collectis omnibus bellis civilibus, ut et illa tuerent, quae ab alijs inflicta Reip. uulnera inuestinis seditionibus meminissent. scirentq;, cum superiores nullo tali exemplo antea in Rep. cognito, tam crudeles fuissent, quicunq; postea Remp. oppressisset armis, multo intolerabiliorum futurum. quod enim exemplo fieret, id etiam iure fieri existimari, addi praeterea affertiq; à nouis multa de suo. Neq; toto consulatu desistit praedicere, quam esset pestiferum futurum bellum. Vicit tamen uel dignitas uel satum Reip. factumq; est S. C. pridie Cal. Octob. ut proximo anno circiter Cal. Mart. de provincijs ageretur. Re inde sepius dilata, multis cõditionibus utriusq; propositis, neq; conuenientibus, tandem civile bellum, carnis complata, neq; putrefacta, sed ab auiibus direpta, proditijsq; alijs praemonstratum, erupit, initio anni ab V. C. sepingentesimo tertij. In quo Seruius eam est moderatione secutus, ut et quoad licuerit, à bello abesse: neq; tamen desisterit, et conciliare pacem, et Reip. dignitatem defendere. Nam cum pulso ex Italia Pompeio, Roman Cæsar cum exercitu uenisset, senatu paucorum habito, in quo Seruius ualitudinis impedimento retentus 30 Romæ, interfuit, ita est locutus, ut diceret: (tanta fuit hominis constantia) neq; placere sibi Cæsare cum Rep. bellum gerere, neq; in Hispanias, ut facturum apparebat, ad Pompeij legatos exercitusq; oppugnandos:

oppugnandos proficisci: tentandam pacem, et Pompeium Senatūq; qui cum eo magna ex parte ab urbe fugerat, in Italiam Romanam reuocandos. nihil deniq; praetermisit, aut querelarum aut monitorū. Quae cum frustra dixisset, Cæsare in Hispanias profecto, ipse cū Cicerone, etiam tum in Italia circa sua praedia commorante, locutus tandem est, ne Republica deesset: in Africa profectus, ibi lubæ regem, partes Republicae secutum, C. Curione Cæsaris legato suo, fugato, caeso, Vticam deduxit. Sequenti anno, Cæsare post uictum Pharsalico praelio Pompeium, positio rerum, Seruius finem sibi belli fecit, et in Graeciam se contulit. In Italiam enim neq; audebat, neq; quod M. Antonio Cæsar Alexandria scripserat, prohiberet omnes Senatores Italia, nisi quorum ipse causas cognouisset: ut scilicet uaser tyrannus eam indulgentia umbram suo sceleri nefario praetenderet licebat. Ibi aduentu Cæsaris in Italiam diutius expectato, nunc se Athenis, nunc Sami alijsq; Graeciae locis continuit. Scholisq; etiam Graecorum more habitis, Patricios Romanos inq; his M. Brutum frequenter auditorè adhibuit, cum de iure Pontificio, quae ex parte cum ciuili cõiungeretur, disputabat, solatia tantum mali interim à studijs petens. Cum Cæsar tandem reuertisset, non modo restitutus ab eo, sed Graeciae quoq; praefectus est: quam provinciam aliquandiu ille summa moderatione, summaq; iusticia, ac prudentia singulari administrauit. Ibi M. Marcello collegae suo per Magnum Chilonem clientem interfecto, suus nobilissimus, monumentumq; Athenis in Academia gymnasium faciundum curauit. Reuersus in Italiam, Cæsare tandem interfecto, autor Senatus decernendi fuit, ne qua tabula post Idus Mart. quo die caesus ille fuerat, ullius decreti Cæsaris aut beneficij figeretur. Mox tamen tumultuante Antonio Cæsarianisq; desperata Republica iacebat, et ad tempus absuit Roma. Octauio inde, qui postea Augusti honorè 30 ab oppressa Republica extorsit, magis quam meruit, in Seruij sententiam decretum à Senatu est, ut omnes magistratus ei ante tempus annualium legum petere liceret, quod is Antonio, concitatis ueteribus ad urbem diripiendam properanti, restitisset. Cumq; menses aliquot:

aliquot summa autoritate, & optime de Republica sentiens Servius uigilasset, bello tandem per M. Antonium triumuirum scelestissimū ciuem in Republicam renouato, cum ille Mutine D. Brutum obsideret, creatus à senatu Servius legatus cum L. Philippo, & L. Pisonem consularibus ad M. Antonium, si fieri posset à perditis consilijs ad sanitatem pacemq; reducendum, legationis eius curam, quoad potuit, ualentinis excusationem uehementer deprecatus est. Quod cū non impetrasset, itinere iam, sed nondum legationis munere confecto, in grauescente morbo extinctus est, uxore ac filio superstitibus, Hircio & Pansa Coss. Ei de more, quod in legatione mortem 10 obijisset, Cicero pedestrem exere statuam faciendam, & in rostris collocandam, funusq; & sepulchrum Romam relato amplissimum sumptu publico condendum grauisima oratione contendit. Postquam statuam & etate sua extinxisse pro rostris Augusti, corpusq; eius publico funerere elatum, Pomponius et D. Hieronymus apud Eusebiū autores sunt. Ceterum quod adhuc benignitate fortunæ orationē Ciceronis in manibus habemus, eaq; singulari uero grauisimum & uirtutis & doctrinæ testimonium præstat: nos plura de eo scribere super se debimus. Constat modò, hominem iusticia, fide, pudore, temperantia, grauitate, uirtutibus deniq; omnibus excelluisse. Vxorem 20 habuit Postumiam, quam adulterio à C. Cæsare corruptam, constans opinio est. Filium Seruium studijs (si Ciceroni credimus) de ditißimum, moribusq; & uirtute præstantem, cuius etiam operum autoritate Festus nõ raro utitur. Eum scribit idem Cicero militasse cum Cæsare, & ad obsidendum Brundisij Pompeium à patre missum, quod postremum per iracundiam scilicet dictum est. Reliquit & filiam, quam in matrimonium duxit Q. Tubero Iureconsultus, cuius uita paulo post suo loco ponetur. Scripta sua de iure Seruius pater multa tam tum uiuus edidit, quibus nulla fuisse similia Cicero tradit. Pleraq; eorum scripta ad Cercinnam insulam, eumq; ibi aliquandū uixisse Pomponius significare uidetur, ambigujs tamen neque sat integris uerbis. Nam de Sicyone quod ait Zasius, non puto ad illa tempora aut peruenisse Aquilium, aut Seruium didicisse ab

Zasii error.

co

eo ciuale ius, qui ipse iam tum grandis natu morti quàm disciplina prior erat. Sunt qui & uersiculos ab eo, & quidem interdum ludicros & lasciuiosculos factuatos scriptum reliquerint. Festus eum in duodecim sæpe citat. Pomponius centū propè octuaginta libros à Seruio relictos tradit. In his duos ad Brutū per quàm breuissimos, ad edictum in scriptos, quam partem iuris ille primus scripto attigit. Plinius addit commentationem ab eo factam, quam obrem enim si linquenda non sit. Quod addit Zasius commentationem & librum ab eo compositum de Claris iureconsultis exemplo Ciceronis, cuius 10 extat de Claris oratoribus opusculum, utinam uere diceretur, & ille labor extaret: melius dignitati huius ordinis quàm nostra hac opera consultum esset, sed Zasius nimirum fallitur. neq; Pomponius aliam quàm præceptorum suorum habitam à Seruio in eius operibus mentionem ostendit: Cuius tamen ex tam multis monumentis nihil ad nos peruenit, præter epistolas duas ad Ciceronem scriptas, sed eas prudentia, eaq; uerborum ac sententiarum elegancia & subtilitate, ut de toto homine iudicium inde facere possumus. Illud ad extremum addemus, tantam ei curam omnis iuris percipiendū fuisse, ut non dubitauerit diligentissime per literas interrogare M. Varro- 20 nem quid Fausse uerbum in iure censurio significaret: Ut discant nostrates hi iuris professores, non tam pro nihilo cognitionem proprietatis uerborum, & literarum politorum professionem ducere. Eas ostendit Pompeius Festus fuisse locum iuxta templa, in quo fuerit inclusa aqua: aut in Capitolio cellis cisternisq; similes, ubi reponea consueuerint, quæ facta essent in templo uetustate inutilia. Reliquit etiam Seruius ingentem discipulorum numerum, qui post Trebatium ordine referentur.

Zasii error.

C. TREBATIVS TESTA.

C. Trebatiu Testa, eques Romanus, iureconsultus, nullis (quod scia) maioribus illustriß. Adolescens in amicitiam fidemq; M. Tullij Ciceronis oratoris v. c. se contulit, eoque dum uixit, patrono fortunarum suarum & honoris est usus. Nam primū, cum se Cicero Pompeio Magno ammoneretur per omne imperium præfecto.

Ex lib. 7. Epistol. fam. miliarium.

fecto.

fecto legari passus esset, eum secum in provinciam ducere, domūq; commodis & ornamentis omnibus honestissimum reducere in animo habuit. Deinde ubi id longius fieri mutariq; fere sententiam suam videret, Caesari Gallias tunc cum imperio obtinenti, Trebatium cum literis misit: & saepe per literas diligentissime commendando effecit, ut in familiaritatem Caesaris intimam perveniret, utq; ei Caesar Tribuni militum stipendia, dempto etiam militum labore, deferret. Quam ab urbe absentiam initio, quod in loca inamena & barbaram venisse sibi videbatur, uix ferebat Trebatiū, mirorq; urbis & urbanitatis desiderio tenebatur. Paulatim tamen & Ciceronis adhortationibus, & Caesaris gratia retentus in castris, in patriam non sine magnis emolumentis rediit. Quo magis miror Trebatium credidisse, Trebatium insigni inter optimates dignitate secutum Pompeianas partes, interuentu Ciceronis restitutionem a Caesare impetrasse, ac tunc demum quae diximus commoda consecutum. Fuit igitur postea Trebatiū semper ex intimis familiaribus Caesaris. Orto civili bello Caesariano, quod Romanam Rempublicam ad extremum fuditus evertit, orare, obtestariq; Ciceronem Trebatiū literis non destitit, ut uel se Caesari conungeret, spe certa successus, & commoda belli omnia cum Caesare communia habendi, uel si senectutis excusatione in detrectando bello uti uellet, in Graeciam se longe a bellis ad solitudinem otiumq; conferret. In quo animo passus Cicero, a Caesare secum per Trebatij potius quam per eius literas agi, nihil aliud respondit, quam se nihil neq; dignitate sua, neq; Reipublicae in dignum esse facturum. Caesare inde ex urbe ad Hispanias profecto, tentatoq; per Trebatium Seruij Sulpitij cum Cicerone colloquio, tandem Cicero ad Pompeiū in castra ex Italia profectus est. Occupata deinde per Caesaris tyrannidem Rep. fretus eius beneuolentia Trebatiū, aduente quondam Caesarem cum pluribus honorificentissimisque decretis Senatu, sedentem eum pro aede Veneris, genitricis admonuit, ut P. C. assurgeret, quod ille ita aegre tulit, ut iuribato uultu Trebatium respexerit. Quam tamen despecti senatus contumeliā autores inter praecipuas Caesarianae necis causas commemorant.

Zasj error.

memorant. Fuit Trebatiū in iure civili singulari memoria, summa scientia. Praeceptorem habuit P. Cornelium quendam maximum, non satis celebrem suo nomine iuris peritū: quo fit, ut nihil sit, quod de iura eius praeterea tradi possit. Natura fuit Trebatiū familiaris & ioculosus, ut ex epistolis ad eum Ciceronis, quibus nihil fieri possit festiuus, ostenditur. Familiares multos habuit, sed ut diximus, Ciceronē in primis: a quo etiam impetrauit, ut Aristotelis Topica, quae extant, in latinum uerteret, sibiq; dicaret, exemplis etiam ex iure civili adiectis. Ei si quid Ciceroni inter orandum aut etiam amicorum gratia incidisset, in quo esset iure civili opus, sumministrare, cumq; eo interdum etiam disceptare consueuerat. Aedes Romae habuit in Lupercali, fundos uillamq; Velia in Lucania, domūq; etiam Papirianam, oppidum ipsum, & Vlubras, multaq; praeterea in patrocinio. In honore fuisse etiam Octauij Augusti temporibus, significat Horatius Flaccus poeta, cum ad eum satyram scribens, patrem optimum appellat, & doctum. Deniq; Augustus dicitur, cum delibere raret, an usum codicillorum ante ea tempora in solitum sanciret, conuocasse sapientes uiros, inter quos Trebatium quoq; cuius tunc auctoritas maxima erat: & quae fuisse, an posset recipi hoc, nec absonus a iuris ratione codicillorum usus esset. & Trebatium suasse Augusto, quod diceret, utilissimum & necessarium hoc ciuibus esse, propter magnas et longas peregrinationes, quae apud ueteres erant, ubi si quis testamentū facere non posset, tamen codicillos posset. Sunt qui locum ei etiam inter poetas fuisse scribant, quod & Horatius innuit. Libros certe multos de iure civili composuit, & de Religionibus nouem. Sed eius opera non nimis lectitata solita, scribit Pomponius. Fuit autem peritor iuris quam eloquentior. Auditorem habuit Antistium Labeonem, eumq; ius docuit.

A. OFFILIUS.

Seruientis iam hinc ciuitatis hominum, ac proinde minus in gerenda Republica illustriū, uitas peragam, quoru ostendi maiorem nequeant, aut certe quam paucissimi. Quot enim familias, quantum florem nobilitatis cum bellis ciuilibus, tum dominatu ac tyrannide

R

nide

nide illa triumuirorum esse extinctum putamus? Sed ab intempestiuis ac nimium seris querelis ad historiam reuertamur. A. igitur Offilius eques Romanus, Seruij Sulpitij auditor, ab eo ius civile didicit. uixit Octauij Caesaris imperio, ita ut iam tum uiuo Seruio (quod cōiectari ex Cicerone licet) de iure responderit. Floruit omnino his temporibus, quibus & Trebatius. Eo autem & Casselio, æquali iurē suo, habitus est doctior. Apparet ab eo etiam re pecuniaria adiutum Ciceronem, aut omnino aliquando intercessisse inter eos commercij. Perseuerauit omnino in equestri ordine, quamuis esset Caesari familiarissimus. Libros de iure civili plurimos, & qui omnem partem operis fundarent, reliquit. Nam de legibus uicissimæ primus cōscripsit, de iurisdictione. Idem Edictum pratoris primus diligenter composuit. instruxit etiam iuris ciuilibus scientia Q. Tuberonem.

A. CASSELIUS.

A. Casselius, uel, ut in plerisque locis est, Cefelius, & ipse eques Romanus, Q. Mutij Volusij opera ius civile didicit, æqualis Trebatio atq; Offilio. Sed cum utroq; esset minus et doctus & peritus, eloquentia ambos anteibat. Itaq; eum ut uenustum etiam laudat Quintilianus. Consulenti enim mercatori, ac dicenti, nauem cum socio diuidere uolo, perdes : inquit. ex ambiguitate iocatus, quod diuise nauis perdatur usus. Urbanitatis enim miræ libertatisq; est habitus, præcipue tamē is iocus eius innotuit. Lapidatus à populo Vatinius, cum gladiatorii munus ederet, impetrarat, ut ædiles edicerent, ne quis in arenam aliud quam poma mitteret. Forte hīs diebus à quodam consulus Casselius, an nux pinea pomum esset, respondit, si in Vatinium misurus esset, pomum esse, quod Zalsus in memoriam ter ad L. Cæcilium refert: rem omnem peruertens. neq; enim is fuit iocus Cæciliij: sed ille, quod cum C. Caesare alijs qui secum pila lusi tabant, centena sestertia, illi uni quinquaginta dari iussisset, Quid? ego (inquit) una manu ludo, non duabus, ut tantundem accipiam: optimum tamen iuris consultum quoq; significare uideatur Horatius Flaccus, cum ait:

Nescit, quantum Casselius Anlus,

Sed

Sed tamen in precio est, mediocribus esse potius,

Non dij, non homines, non concessere columnæ.

Fuit autē quæstorius, nec ultra progredi uoluit, cum Octauius Caesari illi etiam consulatum offerret. credo quod eum Republicæ statum, accipiendis à tyranno magistratibus probare noller: ut in libera ciuitate & natus, & ad uirilem usq; ætatem innutritus. Dedit enim singulare præclarissime libertatis exemplum, cum nullus aut gratia aut auctoritate compelli potuit, ut de aliqua earum rerū, quas Triumuirū Republicæ euertere (non, ut ipsi se appellabant) constituenda, Lepidus, Antonius, Octauius, dederant, componeret formulam. Hoc animi iudicio uictorie eorum beneficia extra omnem ordinem legum ponens. Et cum multa de temporibus Caesaris liberius loqueretur, amicisq; ne id faceret, moneret: duas res, quæ hominibus amarissimæ uiderentur, magnā sibi licentiam præbere respondit, senectutem & orbitatem. Huius etiam opera usum se Cicero sub extrema uita tempora significare uideatur. Sanè Q. Mutium Volusium, quem nō tam inter iuris consultos, quam ut magistrum Casselij nominat Pomponius, satis nō scio, an in hunc censum refertur, satisq; integra sit codicis fides: sed tamen ostendimus, apud Pomponium etiam Casselij magistrum, tametsi à Plinio Volcatius dicitur, corrupto forte codice, Volusium esse debere, de quo illud scribit Plinius, Asturcone è suburbano redeuntem, cum ad uespera uisset, in iugum à latronibus, à cane esse defensum. Illud certe constat, à moriente Casselio Q. Mutium nepotem præceptoris sui Mutij, in honorem eius, testamento heredem esse relictum. Nihil aliud è scriptis Casselij extitisse suo tempore Pomponius scribit, quam unum librum Benedictorum. Alius fuit paulo antiquior Casselius ille prædiator, quem tamē Cotta per errorem cum uirisperito commiscet, & Eurium prædiatorem iuris prudentibus annumerat. Alius item Casselius ille Vindex, cuius frequenter Gellius Commentarios citat rerum antiquarum. Fuit enim ille, quantum apparet, grammaticus.

Plinij locus suspectus.

Cotta error

R 2 Q.

Zalsij error

Q. Aelius Tubero, illustri familia, L. Tuberone patre, ingenioso ac docto homine genitus, patricio Romano, qui quondam legatus Q. Ciceronis propraetore Asiam obtinens, fuerat, quod esset Ciceronibus propinqua cognatione coniunctus: primū orator fuit. itaq; adolescens, cum bello ciuili Caesariano pater eius à rep. staret, & S. C. ad obtinendam pro patribus Africam missus esset, (quod quidem munus ille aeger penè inuitus susceperat) cum eo filius in prouinciam contendit. Sed nauibus Vticam petens, cum prohibitus esset pater à Q. Ligario, qui prius eam prouinciam obtinuerat, eaq; inde ab Aetio Varo occupata, ora maritimae praerata, ac neq; applicare littori, neq; haurire aquam aegrum suisset, aut filium ualitudine effectum exponere in terram sublati anchoris, recedere inde est compulsus, & in Macedoniam in Cn. Pompeij castra, à quo missus in Africam fuerat, reuersus cum filio est. Ibi utraq; bello acerrimè, praeterea etiam Pharsalico interfuit. Apud uictorem deinde Caesarem, finito bello, Tubero filius Ligarium accusauit, quod patrem suum cum imperio proficiscentem in Africam, repulisset: non tam causa, apud illum praesertim iudicem, quam offensa in illum Caesaris fretus. Nam & Ligarius cum Republica contra Caesarem senserat, eoque nomine patria etiam tum carebat. Dixit autem Tubero tanta uehementia, ut Caesar, certo iam consilio dammandi Ligarij, defensorè eius delectationis potius gratia, quam cognoscendae causae, auditurum se dixerit. Ad extremum tamen Ligariorum fratrum bene de Caesare meritorum ac Ciceronis preces, et facundia, plus apud Caesarem, quam crimen Quinti Ligarij aut oratio Tuberonis ualere. itaque absolutus est Ligarius. Quintus Tubero inde à causis dicendis ad iuris ciuilem transiit, et Aulo Offillio operam dedit, doctissimūq; habitus est iuris publici ac priuati, & complures utriusque operis libros reliquit: sermone etiam antiquo affectauit scribere, & ideo parum grati ad posteros libri eius fuisse. Is (opinor) 30 est, qui Octauij dominatu consulatum cum Paulo Fabio Maximo gessit, anno ab Vrbe condita septingentesimo quadragesimo tertio, qui fuit (ut quidam computant) annus nonus ante exortam Christi

Christi Dei. Quo in magistratu quid gesserit, ab autoribus non traditur. Serua quippe iam ciuitate, imago consulatus, non potestas permanserat. Inuenio tamen de curatoribus aquarum, facta esse in sententiam eius collegaeq; Senatusconsulta plurima: quae quia apud Iulium Frontinum extant, non apponam. Seruij Sulpitij filiam in matrimonium duxit, exq; ea filiam suscepit. Habuit & superior & insecuta proxime aetas alios quosdam Tuberonum nomine, quorum, quia ab hoc diuersi sunt, res praetermittimus.

P. ALPHENVS VARVS.

P. Alphenus Varus, auditor & ipse Seruij Sulpitij, plurimum inter aequales autoritatis habuit. Eum Vastrum appellat Horatius, cognominè ne gentili pro Varo, ut Horatianis interpretibus placuit: an totius iuris adiectione, quod ipsum idem alibi uastrum nominat, incertum. Is quocunq; cognomine, Cremonae natus, in eodem municipio diu sutrinam exercuit: tandem, ut Poëta iocose testatur, abiecto instrumento artis, clausaq; taberna, Romam se contulit, & Seruio operam dedit, eoque iuris ciuilis cognitione atq; exercitatione peruenit, ut uel consulatum adipisceretur. Fuit enim (ut quibusdam placet) cum P. Vinitio Cos. Octauij Caesaris dominatu, triennio post natum in terris Christum Rerum antiquarum non incuriosus habitus, reliquit Digestorum libros: quorum uel quartum, & trigessimum citat Gellius, idemq; Collectaneorum secundum. Quo magis miror, fuisse qui scriberent ex Lampridio, Alphenum Alexandro principe iuri operam dedisse. nisi uero alter ille sit, eodem nomine & studio celeser. Satis constat Alphenum publico funere esse elatum. Fuit & alius eo nomine, Bebricacensi tumultu praefectus castrorum: & alius, de quo multa Cicero in oratione pro Quintio, sed nihil ad hunc.

CAI VS.

Inter Seruij auditores Pomponius numerat et Caium, cuius nō modo nullum extat nomē, sed ne qui fuerit quidem satis scitur. Certe per absurdum est, quod quidam fecerunt, credere hunc illum esse Flauium scribam, qui cornicum oculos confixerit, arcanis actio

nū et iuris inuulgandis. Ille enim et longe antiquior, ÷ppe Ap. Cæci scriba, et Cn. prænomine fuit. Neq. minus inepte C. Drusum accipias, à Cicerone in iurisconsultis positū. Nam et ille Seruio antiquior, et à nobis dudū suo loco relatus. Aetate mea uenerē in lucē Caij institutionū lib. duo, unde Iustinianus multa in suas trāstulerat. Sed is ne fuerit Seruij auditor, incertū. Illud satis mirari nequeo, eū, qui cūq. tandē fuerit, adeo aut ignobilē genere ac maioribus, aut præstanti gloria exiitisse, ut solo prænomine innotuerit. Et si ferē Iustij cor nomen eius in præfatione Iustiniani scriptū, uitio exemplarū in nostri dictionē deprauatū. Quid enim ita suū appellet Iustinianus, præcipue hunc Caiū tot ante seculis demortuū? Siant qui Caiū floruisse per imperiū Caracallæ tradāt. Quod si recipimus, duos fuisse iurisperitos Caios temporū interualla fateri cōgerint. Quæ Riualius parum animaduertit, quum huius posterioris septimum librum de Origine uocabulorū ab A. Gellio citari prodidit. Neq. enim ad illa usq. tempora peruenit Gellius, et iurisconsultum Caium non tam uocat, quā innot. Cæterum siue unum modō, seu duos numeremus, quod neuter satis est notus, et illa scripta quibus conferti sunt legum libri, utrius fuerint, in ambiguo est: ea hoc loco à nobis referentur, ut sunt apud Politianum, cui hanc quoq. lucubrationem nostri homines debent. Sunt autem hæc. Ad editum provinciale libri XXXII. ad leges XV. ad editum publicum XV. qui soli tum reperti fuerunt: aureorū septem. dodecadelti, idest XII tabularū, sex. Institutionum tres, quos tamen Boëtius duos tantum fuisse significat, quum posteriorem commentarium Caij institutionum citat. de manumissionibus tres, fidei commissorum duo, de casibus unius, regularum unius, dotaliorum unius, hypothecarum unius. Nominat Iustinianus eius Commentarios etiam rerum quotidianarū, præterea quod diximus, Gellius de Origine uocabulorū opus, cuius ex septimo libro testimonium citat, si modo ille est Iusperitus. Illud 30 ad extremum testabor, prænomen hoc Caij apud Pomponium uideri supposititium, nisi uerō gemino prænomine Offium C. A. uocemus. Quæ morem duplicandi prænominis an ueteres usū parent,

non-

Iustiniani lo-
cus suspen-
dus.Riuallij er-
ror.Pomponij
lo. us.

nondum satis obseruauit. Est tamen apud Liliūm (nisi codices fallūt) non semel Q. P. Philo. Mouet, quod Seruij auditores Pomponius decem numerat, plures exponit. Quod cum et Zafius uideret, exuberantia tamen nomina neq. expunxit, neq. ad decem homines con- traxit: id quod ita fiet, si ab initio, aut ad Offiliū proximum ne Titium (C. enim Titium in Cicerone et Macrobio legimus) translato C. prænomine, C. deinde Atreium Pacuuiū pro uno eodemq. acceperimus. Duæ namq. hominum appellationes decuriam illam auditorum Seruij perperā in Pomponio augent. Ita unus ille relinquetur, posterior Caius, solo prænomine et modo enumeratis operibus illustis, hoc ipso loco ad expurgandum Pomponij codicem paulo ante tempus à nobis expositus.

TITIVS CAESIVS.

Eiusdem Seruij auditor à Pomponio in numerum iurisprudētum refertur Titius, incerto ex uarietate codicum cognomine. Variè enim Cæsius Celsusq. dicitur. Ne quo quidquam traditū licet. Titij duo, C. et Sex. ferē æquales apud Ciceronem in oratoribus habentur, sed paulo etiam quā Seruius ætate superiores, ut nihil nisi aliqua forsitan necessitudine ad hunc pertineāt. Quorum C. eques Romanus iudicio Ciceronis eō eloquentiæ peruenit, quō potuit ferē Latinus orator, siue Græcis literis et siue multo usū peruenire. Eius orationes tantum argutarum, tantum exemplorum, tantum urbanitatis habebant, ut penè Attico stylo scriptæ esse uiderentur. Easdem argutias in tragedias, satis quidem ille acute, sed parū tragice trāstulerat, quem studuit imitari L. Afranius poeta. Sex. uero Titius orator fuit, loquax sanè et satis acutus, sed tam solutus et mollis in gestu, ut saltatio quædā nasceretur, cui saltationi Titius nomen esset. Adeo cauendum est, nequid in agendo dicendo ue facias, cuius imitatio rideatur. Scribit idem Cicero ad P. Cæsum lite 30 ras, sanè quasi ad iurisconsultum et patronum, seq. natu maiorem. Rogat enim hominem et pro sua paterna amicitia, ut P. Messium familiarē suum in fidem recipiat, eiusq. rem famanq. tueatur. Com mendat etiam Titio L. F. Rufo prætori urbano, cum esset in Cilicia procos.

Zafij obser-
uatio inae-
curata.

procos. L. Castidium tribulem, municipem & familiarem suū, et T. Titio T. F. legato annonæ C. Anianū Flaccū, et (ne quid prætereā) extat eius epistola, qua Titium nullo prænomine quasi iurum doctū consolatur super morte liberorū, oppressa iam Republica. Illud longe a Iure consulto alienius duco, quod ex eisdem epistolis Zasius de T. Fabio aut Fadio annotat. Titium etiam Festus citat, & Seruius, et Macrobius super ferijs. Horatius Titium lyricum & tragicum poetam nominat, sodalem suum, & Claudij Tiberij, qui postea imperavit, comitem: eum Porphyrio doctissimum fuisse, et scripsisse lyrica ad Pindari imitationem, testatur.

AVFIDII DVO.

EX eodem Serij auditorio prodire Aufidius Tuca, quem alij Suram nuncupant: Aufidius Namusa, Manusaie: magno anteorum numero utriq; ab illo Cn. Aufidio cæco, quem supra retulimus, distincti: & a tribus alijs Aufidijs, quos Zasius diligenter collegit quibus, ut totū propè gentis nomen peragatur, adiungi potest ille T. Aufidius, qui iuxta ad summam senectutem, & bonus uir & innocens, qui orator fuit per Syllæ dictatoris tempora, sed dicebat parum, iuris autem intelligentia callidus. T. Iuenticio & P. Orbio, quos diximus, uolebat esse similes. Idem ne fuerit T. Aufidius, ambigo. qui cum Asiatici publicani exiguā admodum particulam habuisset, postea totam Asiam proconsulari imperio obtinuit. Nec indignati sunt socij eius parere fascibus, quem aliena tribunalia adulante uiderant. Gestis se etiam integerrime ac splendidissime, mirorq; id modo demonstrauit, pristini quæstum suæ fortunæ, præfens uero dignitatis incrementum, moribus suis assignari debere. Legimus & Aufidium Bassum, et Gn. Aufidium Orestē solum in familia Cos. anno V. C. DCLXXXIII. utriusq; Aufidij in legū libris non raro laudatur autoritas. Namusa etiam dicitur uolumina & scripta octo æqualium & condiscipulorum suorum collecta, in centum quadraginta libros distribuisse.

C.

Is quoq; a Seruio instructus est, quem ut pro uno accipiam, facit illa numeri ratio, in Caio inita. De quo pauca dicēda sunt, quæ nulla uel aliena uel ipse de eo monumenta loquuntur: ne maioribus quidem eius, quod sciam, claris. Nullum enim legimus Atteium curuli honore functum ante Capitones, quos paulo post suo loco referam.

FLAUIUS PRISCUS.

A. Seruio fuit Flauius quoq; Priscus, nihilo quàm Atteius notior, aut suo aut maiorum splendore. Aliamq; etiam opinor fuisse gentem Flauā Reate oriundam, tribus Augustis Vespasiano, Tito, Domitiano postea illustrem. Fuerat quidem longe antea Gn. ille Flauius, Libertini generis, scriba Ap. Cæci: ad quem stemma atq; originem Flauij Prisci referre, putidum existimo. Sed quis antiquitatem omnium aut stirpem teneat? cum noui quotidie homines ac repentinè ad summam euadant gloriam. nec uirtus aliam, quàm animi, quem incolit, nobilitatem desideret. Macrobius, ubi de intercalandi ratione agit, Flauium nominat: & alium M. Flauium scribam, qui C. Cæsare tyranno corrigente annum, scriptos dies singulos ita ad eū retulerit, ut ordo eorum inueniri facillime posset, & inuento certus status perfereretur.

CINNA.

A udiuit & Cinna Seruius Sulpitium. Ita enim legi apud Pomponium mihi iam pridem placuit, potius quàm aut Cinnam (qui studio augurali et disciplina Hetrusca, non ciuili claruit) aut Porcina, ut reponit Zasius. M. enim ille Aemilius Lepidus, qui est Porcina dictus, a Prisciano laudatus, apud Ciceronē inter oratores, sine ulla intelligentiæ iuris mentione numeratur: quam tamē solet accurate in illis suis oratoribus ponderare. Adde quod et Seruiū multis annis præcessit. Deniq; codex Noricus, cuius autoritate crebro utitur Zasius, Cinnam habet, idemq; non raro in libris legum accitur. Familiam gentis Cornelie fuisse, supra demonstrauimus. primum, qui Cinna sit dictus: inuenio illum quater Cos. Marianarū partium, patriæ ac libertatis penè oppressorem. Et quod ad iurisperitum

S

tum

tum magis forte pertineat. per eius tempora Cinnam poetam auctore Smyrnæ, quæ celebrat Catullus, et Virgilius. Lucretium quoque Cinnam cos. anno V. C. DCCXXXV. Octavij dominatu. et C. Cinnam magni, septennio post natū in terris Christi. De ipso iuris perito, an ex his unus fuerit, aut nō, certi quidquā tradere non habeo.

P. CECILIUS.

Dedit operā Servio & P. Cæcilius: cuius persequens in Digestorū libris citatur autoritas. Cæcilia gens antiquissima primū trib. Cos. habuit T. Cæcilium cognomento Siculū, anno V. C. CCCX. in quo tamē arbitror vitiatos Liviū codices, et pro Clelio Cæcilium inditum. Eundem enim Dionysius Cæliū vocat: et ali quāto ante idē cognomē Q. uinto tribuit, qui apud utrosq. Cælius dicitur. Sed & Cæliū alium Liviū ipse Siculū vocat. Itaq. rectius Cecilij generis primus nominabitur L. Cecilius Metellus Cos. anno V. C. CCCCLXIX. Multi deinde Cecilij Metelli varijs agnominibus celebres extitere, quos sigillatim enumerare longū est, cū præsertim nesciā, an quidquam ad hunc nostrū pertineant. Nam ne ipse quidem satis constat, quis aut unde fuerit: tantā iacturam libro rum fecimus, præter vetustatem, rerum omniū quamvis illustrium obrutricem. Sanē huius ille fuisse iocus creditur, quem Macrobius L. tamen, non P. Cecilio tribuit, tralaticio scilicet illo & frequenti prænominū errore. Nam cum C. Cæsar cæteris colluforibus suis pila ego, centena sestertia dari iussisset, soli Cecilio quinquaginta: Quid ego, inquit, una manu ludo, ut nequeam tantundem capere? Fuit & alius Sex. Cæcilius per Traiani & Hadriani principatus, in disciplina iuris ac legibus p. Romani noscendis interpretandisque scientia, usu atque autoritate illustri. Extat eius & Phaurini Philosophi perelegās apud L. Gellii disputatio de Legibus duodecim tabularū. Purgat enim Cecilius illa vitia, quæ fuerant à Phaurino illis legibus impusata: lenitatem, duritiam, obscuritatem, remissionem. Eundem cum hoc putat fuisse Riuallius illum Cecilium, quem Gallum cognominat Macrobius, & uirum doctissimum appellat: qui scripserit de Significatione uerborum, ad ius ciuile pertinentium

Liviū locus castigatus.

tium, libros aliquot: in quo ego tamen nomihil subdubito.

SULPITIUS GALBA.

Horum temporum aequalis Sulpitius Galba, poterat, ut à Pomponio, præteriri nisi eum inter iureconsultos poneret, qui de personis Horatianis scripserunt. idq. & nos supra promiseramus, sed dignitas hominis mutare sententiā coëgit. Huic abauus fuit Sergius Galba consularis, temporum suorum eloquentissimus: quem tradunt Hispaniæ propretorem, XXX. Lusitanorū millibus perfidia trucidatis, Viriatiui belli causam extitisse. Anus ob consulatus repulsam in sensus Iulio Cæsari, cuius legatus in Gallia fuerat, conspirauit in eadem eius cum Bruto et Cassio. propter quod Pedia lege damnatus est. Patrem habuit clariorē studio quā dignitate. Nō enim egressus præturæ gradum, multiplicem, nec in curio sam historiam edidit. Ipse ad consulatum peruenit, quem tamen in breuiarijs non reperio. neque enim is fuit P. Sulpitius Quirinus, cum M. Valerio Messala II. Cos. quem nihil ad ueterem & patriciam Sulpitiorum familiam pertinuisse, affirmat Cornelius Tacitus, sed ortum municipio Lanuano. Nus relinquitur Q. Sulpitius Cæmerinus, quin quennio ante mortem Octauij principis, collega C. Poppei Sabini: & si Porphirio Seruium Galbam uocat. Nam C. Sulpitium qui cum Nario Cos. fuit decennio ante eum Galbam, qui postea principatū tenuit, facilius crediderim iurisconsulti filium. Id enim & Tacitus & Suetonius significant. Quanti tamen id refert? Eorum temporū uix habemus historias: annales certe nullos, nec nisi ministrorum principis res gestas. Satis tum erat Coss. notare annum, imperatore pro libitu rempublicā administrante. Itaq. res hominis priuatas persequar. Corpore fuit perbreui, atque etiam gibbo, & ad omnium cauillos exposito. Octauus agenti apud se causam, atque identidem repetenti, Corrige in me si quid reprehendis: Ego te, inquit, monere possū, corrigere non possū. In eundem M. Lollij uox circumferebatur. Ingeniū Galbæ male habitat. Ne grammatici quidē dicacitate euaſit uir inter ciuitatis principes. Siquidē cum Orbilius iudicio frequenti testimonū diceret, interrogatus à Galbā, diuerſe partis

aduocato, cui uel incognitus erat, uel dissimulabatur ad ruborē ini-
ciendum, quid nam ageret, & quo artificio uteretur: respondit, a se
gibbos in sole fricari, atq; inde in unbram transferri solere. Quod
tamen in libris Suetonij minus accuratē scriptis, ad Varronem &
Murenam inconstanter pro Galba relatum legimus. Nam Macro-
bius planē de Galba tradit, quem alibi idem ipse & Suetonius gibbo-
sum produunt. Modica in dicendo facultatis, ut diximus, causas ta-
men industria aditauit. Vxores habuit Mumiam Achaïam, neptem
Catuli, proneptemq; L. Mumij, qui Corinthum excidit. Ex qua li-
beros, C. & Sergiū procreauit, quorū maior C. attriuit facultatibus
urbē cēsit, prohibitusq; à Tiberio principe sortiri anno suo procon-
sulum, uoluntaria morte obiit. Sergius ad imperium usque peruenit,
sed non diuturnius septimestri. In secundis nuptijs habuit Liuiam O-
cellinam, ditem admodū & pulchram, à qua tamen nobilitatis causa
appetitus ultro existimabatur: et aliquanto enixius, postquam subin-
de instanti, uitium corporis secretō posita ueste detexit, ne quasi
ignarā fallere uideretur. Laborasse hominem ad ulteriorū infamiam, si
gnificat Horatius Flaccus illis uersibus: Quin etiam illud

Accidit, ut quidam testes, caudamq; salacem

Demeteret ferro, iure omnes Galba negabat.

quasi & ipse sectator matronarum. Habuit & ulla[m] suppositam
collis prope Tarracinam, sinistrorsum Fundos potentibus: in
qua natus est filius postea imperator, qui & ipse, ut supra quoq; me-
morauimus, inter liberales disciplinas attendit & iuri.

ANTISTIVS LABEO PATER ET F.

Vetus Antistiorum familia, Gabijs (nisi me coniectura sal-
lilioriunda, ibi plurimum polluit. Habuit enim Petronem
Antistium, uirum pace belloq; clarissimum, quem Sex. Tarquinius
regis Superbi filius, quasi insidiantem sibi, dolo sustulit, in illo simu-
lato exilio, et paternis summatibus, cum decutiendis papauerum cas-
piibus summis, eadem principū Gabinae ciuitatis nuncio filij taci-
tus indicasset. Ea calamitate multis Gabinorū in exilium pulsus, mul-
tis sponte profectis, capta deinde urbe & pace inita, labente paula-
tim

tim Gabina re, uerisimile est Antistios migrasse Romam. Ibi inter
plebeios retenti, primum curulem magistratū in L. Antistio tribuno
cōsulari tenuere, ante impartitū plebi Cōsulatū, anno V. C. CCCC.
XXVI. In libera ciuitate nullū reperio Cos. dominatu Octauij, C.
Antistiū ueterē, biennio ipso ante natū in hominib. Christi: aliquot
deinde Antistios ueteres. Labeonis cognomine primus extat is, q̄ præ-
tor Sicilia sorte habuit, bello Philippi Macedonico. Ex hac plapia
ortus Q̄ uel (uariat enim in prænominē, ut solēt, exēplaria autorū)
M. Antistius Labeo. patrē habuit Antistiū Labeonē, uirum sapientia
10 illustrem, qui inter occisores Iulij Cæsaris tyranni fuit: perstititq;
constantissimē in partibus, donec Pharsalica acie, M. Bruto cuius
erat legatus, ab Antonio & Octauiō iniquitate fortunæ superato,
ubi eum mortuum, se ab eo cum suspitio commemoratum, hostes ui-
ctores cognouit, locum in tabernaculo ad corporis sui modum effo-
dit, ac mandata quæ ad coniungendos liberos ferrentur, seruis ex or-
dine tradidit, epistolasq; etiam ad familiares dedit. Vnum deinde ex
seruis fidissimum dextra apprehensum, et ad se uersum (quod moris
fuit in danda libertate Romanis) tradito gladio, oblatoq; ulro iugu-
lo, ut se necaret, iussit. Sic illi tentorium pro sepulchro fuit, atq; ita
30 manus hostium deuitauit. Hunc quoq; propē est ut putem, à Pompo-
nio inter iuris professores & Seruij discipulos numerari, cum præ-
sertim uideam ab Appiano huic sapientiæ laudem attribui: tamen si
celebriorem iuris scientia filium facere uideatur. Eo parente genitus
Labeo, gloriam patris adauxit. Nam & philosophiæ operam dedit,
& ius ciuile à plerisq; suæ ætatis natu grandioribus; sed à Trebatio
præsertim didicit. Plurimam studijs operam dedit, & totum annum
ita diuiserat, ut Romæ sex mensibus cum studio sis esset, & secede-
rēt sex mensibus, & conscribendis libris operam darēt. Itaq; reli-
quit quadraginta uolumina, uel (ut alibi castigatus) quadringenta.
30 Ex quibus plurima in manibus posterorum ad multos annos uersata
sunt, & frequenter accita. Is primus ueluti sectā quandā iuris cum
Asteio Capitone exercuit. Nam illo in ueteribus præceptis perma-
nente, Labeo doctrina atq; ingenio fretus, innouare instituit. Quo

minus fidei in nonnullis habeas scribenti Atteio apud Gellium, hominem hunc libertate quadam nimia ac uecordia esse uexatum, usq; eod, ut Octauio iam principe ac temp. opprimente, nihil tamen faceret, quod non iustis sanctumq; esse, in Rom. antiquitatibus legitur. Quid enim hic reprehendere iure possit Atteius? Sanè constat Labeonè seu iniuria paternæ cædis, seu ingenua libertate commotum, quasi in libera ciuitate uixisse. Nam et ea Senatus lectione, qua uir uirû legebatur (sic enim emendandi codices Tranquilli) P. et Cn. Lentulus Coss. legit M. Lepidû, hostem olim Octauij, et tûc exulanti: in interrogatusq; ab eo, an essent alij digniores, suû cuiq; iudicium esse, respondit. Autores sunt, Octauû ea de re suppliciu homini interminatum, puerû eum appellasse. cuiq; ille dixisset: Quid enim comisit si hominè, quem tu Pontificem esse permittis, in Senatû a ciuî placatiorem sese Labeoni exhibuisse. concupuerat id enim sacerdotiû Octauius Cæsar, neq; tamen eripere uiuo Lepido, iam reliqua omni dignitate ac patria spoliato, unquam sustinuerat. Verbis aliquâdo in senatu habitis, ut senatoribus ea dignitas in successione seruetur, Labeo, cû neq; assentiri uellet, neq; aduersari apertè posset, rogatus sententiâ: Sterto (inquit) neq; tamen mihi me dormitû conferre ante eum licet. Ea contumacia effectû est, ut Octauio parû probaretur. Iccirco in iniuriâ eius consulatû Capitonî accelerauit, ut Labeonè eisdè ciuilibus studijs præcellenti, dignatione eius magistratus Capito anteret. Nâ illa ætas duo pacis decora simul tulit: sed Labeo in corrupta libertate, et ob id sana celebrator, Capitonis hominis longeminus sui capitis obsequiû dominatibus magis probabatur. Igitur Labeo intra præturâ stetit, atq; ex ea iniuria comendationè affectus est. Tametsi nò desunt qui scribât, oblatû ei ab Octauio consulatum, ut susceptus fieret, et honorè susciperet, à Labeone recusatum. Exemplum libertatis eius illud quoq; fuerit, quod Atteius uecordiâ interpretabatur. Cum à muliere quadâ Tribuni plebis, aduersus eû adit, Gellianû uiatorem ad eum mississent, ut in ius ueniret, & mulieri responderet: iussit eum qui missus erat, redire, et Tribunis dicere, ius eis nò esse, neq; se, neq; alium quenquam in causam uocandi, quod

Suetonij
locus.

quod more maiorum Tribuni plebis prehensionem haberent, uocationem non haberent. Possè igitur eos uenire, & prehendi se iubere, sed uocandi absentem ius non habere. Constantè itaque fecit homo liberi animi, qui, quod iuris esse putabat, ab eo decedere noluit. Tametsi Horatius satyrica petulantia hominè hunc insanum uocauit, in gratiâ nimirum Octauij. Quam notam Flaccus ne à suis quidè interpretibus tacitâ tulit. Nam quod ille libere in Cæsarem Octauû inueheretur, hoc gratificatû Octauio pœtam omnes amotant. Certe inter omnes constat, legum morûq; & antiquitatis, ac iuris ciuilis doctû apprimè Labeonè esse habitû, ita ut eum Petronius arbiter Seruio Sulpitio compareret, illo uersiculo: Atq; esto, quicquid Seruius et Labeo. Inuenio etiâ apud autores Vestiliâ prætorîa familia genitâ uulgasse apud ædiles stupri licentiâ, more inter ueteres recepto, qui satis pœnarû aduersum unpudicas in ipsa professione flagitij credebant. exactâ etiâ à Titidio (sic enim scriptû est, pro Antistio forte) Labeonè Vestiliæ marito rationem, cur in uxore delicti manifesta ultionè legis omisisset: atq; illo præterendente, sexaginta dies ad consulandû datos, nonad præterisse: satis usum est, de Vestilia statuere, eaq; in insulâ Scripibû ablegata est. Sed quia multi à iurum quoq; gentiû Labeonis tulere cognomè, hoc libentius eam contumeliam ab Antistio auerterim. Est et apud Senecâ inter oratores declamatoresq; Labeo, cuius tamen libri accuratius scripti Labienû seruant, consentiente etiâ Suetonio. Cornelium Labeonè citat Macrobius. Nos Fabiû Labeonè suprà memorauimus. Idem error ex Labieno Labeonè facit, apud Plutarchû in Pompeio, in Græcis quoq; exemplaribus: & si Antistij etiam Pompeiû affinitate contigerint. Habuit enim primis nuptijs in matrimonio Antistia, cuius pater uir prætorius ppter eâ ppinquitatè quasi Syllanus in senatu uigulatus est. Illud certe de hoc Labeone traditur, primû codicillis esse usum, atq; ita factû, ut huius simul et præceptoris sui Trebatij, quam diximus, autoritate, postea nemini dubiû fuerit, quin iure optimo supra ma uoluntas codicillis testata relinqueretur. Ex Labeonis operibus, inter quæ numeratûr etiâ ad XL. tabulas et XL. posteriorû libri,

Horatij
locus.

Senecæ
locus.

Plutarchi
locus.

ad

ad edictū præ. peregrini XXX. ad urbani complures, existimat Politianus adhibitos à Tribuniano in suos legum centones; decem libros posteriorum, octo probabiliū. Quam sententiam Riuallius refellit, ratione non in subtili; neq; in eo tantum, sed & in Q. Mutio ponit, et Aquilio Gallo. Sanè quamuis Labeo principali studio iuris prudentiam exercuerit, & consulentibus publice responderit, attamen cæterarum quoq; bonarum artium expers non fuit. Et in grammaticam sese atq; dialecticam literasq; antiquiores altioresq; dederat, ac Latinarum uocum origines rationesq; & proprietates percalabat: eaq; præcipue scientia ad enodandos plerosque iuris laqueos 10 utebatur. Apparuit hoc ipsum in libris posteriorum, post eius mortem, ut ferunt, editis. Quorum continui tres XXXVIII, XXXIX, XL, pleni erant id genus rerum, ad enarrandam illustrandamq; Latinam linguam admodum conducientium.

C. ATTEIVS CAPITO.

C. Atteius Capito, auo Centurione Syllano, patre prætorio, haud admodum uetere, nec tamen ignobili familia ortus: Consulatum Romæ gessit cum Germanico Cæsare, Octauij imperio, anno post Christū natū XIII. Quo quidē in magistratu aded 10 nihil egisse traditur, ut ne iudicauerit quidē, collega eius omnia iudicia pagente. Error est in Coss. Casiodori, Holoandri, Glareani, pro Atteio Fonteij scribentiu: quos diuersos fuisse, & hunc consullem, etiā ex Tacito discas. Is quoq; magna sibi in iure ciuili autoritatem cōparauerat, et alterū quasi oraculū ciuitatis eo tempore habebatur. Doctore habuerat Offiliū, in cuius etiā præceptis atq; sententijs perseverabat, dissidebatq; à Labeone nō modò disciplinae exercitatione, sed moribus etiā, et toto uitæ genere. Ille cū principibus contumacia cerabat, hic obsequiosus dominantibus in adulationē usq; erat. Quibus illecebris probatus Octauio, consulatum, exq; eo honore inuidiam adeptus est. ac sequenti anno in curatione aquarū 10 Mæcenati successit. Itaq; triennio inde cum Tiberis urbem inundasset, relabentemq; secuta esse edificiorum & hominum strages, remedio coercenti fluminis à Tiberio principe præfectus est, colle

ga dato, L. Arruncio. Qui cum in senatu egissent, an ob moderandas Tiberis exundationes auerti flumina & lacus oporteret, per quos auerscit, auditis municipiorū et coloniarum, ad quas ea res pertinere poterat, legationibus, nihil mutari placuit. Auxit adulationis uitium Capito, Tiberij principis dissimulata insolentia. qui, cum nimio plus adulatoribus delectaretur, amare tamen in ciuibus ac senatoribus libertatē dicendi simulabat. Itaq; eius animi non ignarus Capito, cum L. Ennius eques Romanus maiestatis postulat, quod effigiem principis Tiberij promiscuā ad usum argenti uertisset, recipi ne 10 ter reos uetaretur à Cæsare, palam quasi per libertatem aspernatus est: non enim debere eripi patribus autoritatem statuendi, neq; tantum maleficium impune habendum. sanè lentus in suo dolore esset, reip. iniurias ne largiretur. Intellexit hæc Tiberius, ut erant, magis quam ut dicebantur, perstititq; intercedere. Capito in insignior infamia fuit, quod humani diuinique iuris sciens, egregium publicum, & bonas domi artes dehonestauisset. Eodemq; ipso anno est mortuus, qui fuit post Christum natum XXXIII. Illa Capitonis ridicula fuit adulatio. Nam, cum Tiberius Edicto quodā uerbū parū apud Latinos uetus inscripisset, eiusq; recordatio noctu principi subisset, 20 conuocatis postridie, quotquot Romæ grammaticam aut uerborum interpretandorum scientiam profiterentur: Pomponio grammatico uerbū reprehendente, Capito affirmauit, & esse illud antiquū, & si non esset, futurū certe iam inde, et ciuitatem in gratiā Cæsaris id uerbum inter antiqua relaturum. Quod aded tacitum non tulit, ut Grammaticus ad Tiberiū cōuersus, mentitur Capito, responderit: tu enim Cæsar ciuitatem Romæ dare potes hominibus, uerba et lingue Latine usum nō potes. Eam responsionē Dion Prociilio cuiusdā senatori ascribit: sed plurius est apud me Suetonij diligentissimi scriptoris autoritas. Idem Capito Atteium philologum grammaticū dicebat, inter grammaticos rhetorem, inter rhetores fuisse grammaticum: id quod hodie multis euenit. Reliquit Capito libros non paucos quorū testimonio sæpe Gellius, interdū & Macrobius & Frontinus utuntur. Multa de Atteio Capitone Tribuno ple. sunt, apud

Recentiorū
erroris.Dionis in
Crisost.